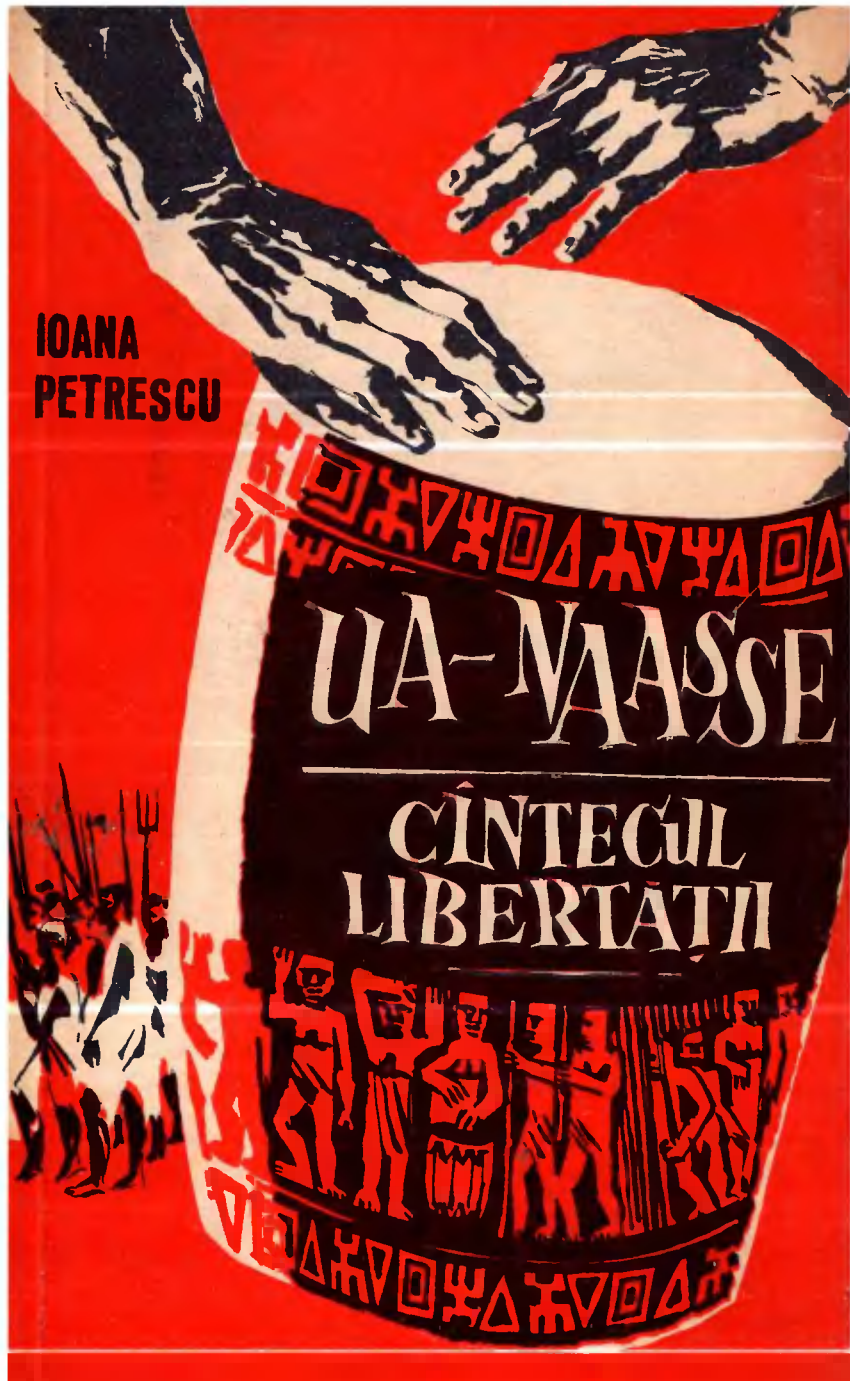

**IOANA
PETRESCU**

UA-MAASE

**CÎNTECUL
LIBERTĂȚII**

**IOANA
PETRESCU**

UA-NAASSE

CÎNTECUL LIBERTĂȚII

**VIATA LUI
TOUSSAINT LOUVERTURE**

**EDITURA
TINERETULUI**

Copertă și ilustrații:
BARDOZ LUDOVIC

Evenimentele descrise în cartea de față nu sînt o concesie făcută istoriei; viața și activitatea lui Toussaint, episodul descris din lupta poporului haitian nu sînt rezultatul imaginației autorului sau generalizarea a diverse personaje istorice care au trăit în epoci diferite. Faptele sînt respectate cu scrupulozitate, ele întregind imaginea luptei eroice a poporului haitian pentru libertate și independență, luptă care a înregistrat prima victorie în America Latină împotriva invadatorilor străini.

Figura lui Toussaint Louverture, forța personalității sale a fost oglindită de multe ori în literatura mondială. Prin aceasta s-a adus un prinos memoriei acestui mare om politic și conducător militar, care a reușit, în limitele strîmte ale epocii sale, plină de contradicții, să se ridice deasupra luptei pentru putere, deasupra ciocnirilor și frământărilor care, mai totdeauna, ignorau complet interesele vitale ale maselor populare supuse sclaviei.

Dramatica luptă a poporului haitian pentru eliberarea națională și abolirea sclaviei, condusă de eroicul Toussaint, constituie și subiectul cărții Ioanei Petrescu, care a izbutit să înfățișeze literar și pe înțelesul cititorului copil, căruia i se adresează, spectaculosul și semnificativul tablou istoric.

Programul lui Toussaint se încadrează întrutotul în aspirațiile revoluției franceze. Dar, din păcate, rezultatele eposului de luptă de care este legat numele lui nu au avut decît o durată limitată. Nici ultimul secol, nici ultimele decenii, nici ultimii ani nu au putut ușura soarta poporului haitian, nu l-au putut despovăra de jugul străin. În alte forme, în alte manifestări, situația este aproximativ aceeași: lipsa de drepturi și oprimarea maselor largi populare, dictatul nestinjenit al cercurilor imperialiste străine și al clicii lor de interpuși.

Din acest punct de vedere, evocarea figurii lui Toussaint și a primei mari mișcări haitiene de eliberare au o valoare mai mult decît simbolică. Pentru Haiti de astăzi telurile lup-

tei de eliberare sînt la fel de stringente și apropiate ca și acum două secole.

Sînt multe fenomene contradictorii în istoria Haitiului. Ele pot explica stadiul actual al dezvoltării țării.

Populația insulei Espagnola (nume dat de Columb în 1492, cînd a descoperit-o) a fost exterminată de spanioli. În insulă au fost aduși negrii din Africa. Imaginea sălbăticilor se întilnește la fiecare pas. Stăpînii albi nu cunosc decît o singură lege: cît mai multă trestie de zahăr, cît mai multă cafea. „Biciul pîndește” pretutîndeni, tot timpul.

Viața negrilor din Haiti, urmărită de spectrul biciului, atmosfera în care se desfășoară evenimentele, obiceiurile și natura insulei sînt amplu desorise în povestirea de față, presupunînd o bogată documentare, sensibil înțeleasă și transfigurată artistic.

Revolta organizată de Toussaint vestește cîntecul libertății „Ua Naasse”. Ea materializează maturizarea unei mișcări spontane, canalizarea energiei ei.

„Au trecut doi ani de la răscoala noastră — declară Toussaint trimisului Convenției naționale. Sîntem în august 1793. De doi ani de zile eu am trăit tot zbuciumul poporului. Poate că îl cunoști prea puțin. De aceea am să-ți vorbesc despre el. La început negrii care și-au scuturat jugul și-au risipit libertatea în fapte neînsemnate. Părea că se deșteaptă la viață după un somn greu. Dar încetul cu încetul au ajuns să-și dea seama că sînt un popor puternic și de temut. Astăzi soldații noștri sînt gata să-și dea viața pentru dezrobirea tuturor negrilor”.

Firul evenimentelor este cunoscut. Răscoala lui Toussaint învinge. Haiti este proclamată republică. El este ales președinte pe viață, dar expediția trimisă de Napoleon se dovedește mai puternică decît rezistența armatei negre. Toussaint moare departe de patrie, apucînd să afle de victoria împotriva armatelor invadatoare, victorie cucerită de popor din Haiti, care a continuat lupta cu și mai multă îndrîjire.

Haiti își proclamă în 1804 independența. Este prima țară latino-americană care reușește să obțină eliberarea de sub jugul colonialist.

Cartea, al cărui titlu „Ua Naasse” — cîntecul libertății — este în primul rînd simbolic, se referă tocmai la episodul

acesta culminant, încununat de prima mare izbândă obținută de negrii haitieni, urmărind să evoce tradiția de luptă pentru libertate.

Perioada ce a urmat a îngreunat, din cauza luptelor interne, menținerea independenței și suveranității naționale.

Dessalines, ajutorul lui Toussaint, se proclamă în 1804 împăratul Iacob I. El este asasinat în 1806. Se succed diverși alți „monarhi”. Această perioadă corespunde statornicirii relațiilor feudale. Pătura „noilor oameni liberi”, respectiv conducătorii care s-au aflat în fruntea luptei pentru eliberare, au început să pună mina pe pământurile părăsite de colonialiștii francezi și spanioli. La fel au procedat și „eliberații”, respectiv aceia care căpătaseră libertatea încă înainte de abolirea sclaviei. Practic, foștii sclavi agricultori au devenit iobagi și muncesc pentru noii lor stăpâni. Manifestările feudalismului sînt foarte violente, ele concretizîndu-se cel mai adesea în războaie fratricide. Dar, mai ales, ceea ce și-a pus amprenta asupra evoluției țării a fost faptul că, începînd de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cercurile feudale haitiene au recurs în permanență la sprijinul puterilor coloniale.

Pentru poporul haitian secolul XX a semnat noi suferințe. Încă din 1847 cercurile conducătoare din Statele Unite și-au îndreptat privirile spre bogata insulă. În perioada 1847—1915, de douăzeci de ori vase americane au ancorat, cu tunurile încărcate, în porturile haitiene. În 1915 este impus Haitiului un acord înrobitor. Se succede din nou o întreagă liotă de conducători, de această dată „președinți” — exponenți ai intereselor străine și ai mării burghezii interne.

Plantațiile sînt acaparate de trusturile americane.

Tradițiile luptei de eliberare n-au dispărut. În 1915, în Haiti au loc lupte de partizani; în 1918, răscoala condusă de Peralta are un mare răsunet; în 1929, o puternică răscoală fărânească, simultan cu greve studentești.

Povestea vieții și luptei poporului haitian în perioada lui Toussaint nu constituie deci o relatare abstractă. În ciuda scurgerii timpului, figura legendară a lui Toussaint, eroismul „boabelor negre” sînt cît se poate de puternic ancorate în actualitate. Situația din Haiti s-a schimbat pentru masele

largi cel mult din punctul de vedere al schimbării obiceiurilor claselor stăpînitoare. În locul biciului, — puşca mitralieră; în locul beciurilor umede — închisori moderne. În rest, exploatare nemiloasă, o uriaşă armată de şomeri, o economie în declin.

Scriitorul haitian René Depestre relatează că 85% din populaţie este analfabetă; 80% nu are posibilitatea să mănînce carne, ouă, unt, legume, să bea lapte; 50% din haitieni dorm pe pămîntul gol. Haiti este ţara unde 30% din copii nu ating vîrsta de un an.

Analizînd actuala stare de lucruri din Haiti, revista „Reliement”, organul lunar al mişcării revoluţionare de eliberare din Haiti, se opreşte asupra următoarelor aspecte caracteristice: o economie şi o societate care trăiesc exclusiv din agricultură, o agricultură care nu progresează de fel, din cauza metodelor arhaice de cultură, a caracterului anti-economic al structurii agrare, mii de ţărani fără pămînt, care lucrează ca dijmaşi sau fermieri pe proprietăţile statului sau pe cele ale seniorilor de la oraş; un sector comercial parazitar, care nu se preocupă să investească, să construiască uzine, să extindă piaţa internă de consum, ci se mulţumeşte cu rolul de revînzător; un sector guvernamental inefficient şi prădălnic, condus fie de negustori sau reprezentanţii lor, fie de vechii politicieni, purtători de cuvînt al marilor proprietari — cu alte cuvinte o birocraţie veşnic preocupată de „Bussines” şi care este gata oricînd să vîndă o parte din ţară primului capitalist care plăteşte mai gras.

Sînt fireşti în aceste condiţii înapoierea şi stagnarea cronică, recordurile de mizerie.

Dacă eroul cărţii Ioanei Petrescu — Toussaint Louverture — a luptat pentru eliberarea negrilor din robie, pentru lichidarea dominaţiei străine, sarcinile care se pun astăzi poporului haitian sînt şi mai complexe. Este însă foarte important faptul că mişcarea muncitorească din Haiti caută, la nivelul epocii actuale, calea ce duce spre atingerea ţelului propus, calea deschisă de Toussaint, calea vestită de Ua Naasse. Şi nimic nu va putea stăvili marşul impetuos spre libertate.

SERGIU VERONA

PUI DE ALB ȘI PUI DE NEGRU

Glasul ascuțit al unui cocoș spintecă tăcerea nopții. La chemarea lui, soarele se zorește să iasă deasupra dealului. În Haiti, soarele e totdeauna grăbit să vestească dimineța. Nu pregetă, nu urcă domol treptele cerului, arătînd cu zgîrcenie o geană somnoroasă, roșie ca sîngele, ci se ivește dintr-o dată, în toată măreția lui. Piscurile semețe ale munților Cibao, arborii cu lemn prețios din pădurile străvechi, bogatele plantații și savana vastă, totul, pînă la apele calde și limpezi ale mării Antilelor, se înveșmîntează într-o hlamidă purpurie.

Adie o boare călduță și îmbălsămată. E început de noiembrie. Dar un noiembrie care parcă ar vesti raiul verii.

În șopronul șubred din șipci de palmier, în care cițiva negri și-au făcut culcușul, e întuneric. Abia de se zărește în umbră, pe o rogojină, un trup culcat.

O bătrînă mărunțică și cocîrjată se apleacă asupra lui. Apoi se desprinde și se îndreaptă spre ușa deschisă. Ține în brațe un prunc gol-goluț, care se zvîrcolește, scîncind amarnic. Îl înalță în trîmba de lumină de la intrare, ca să-l vadă mai bine. Plodul mișcă într-una din minutele și piciorușele

lui subțiri și negre, ca un cărăbuș răsturnat. Trei negrese, care coc turte de mălai în spuză, se apropie grăbite, lipăind cu picioarele desculțe, ca să se uite la noul născut. Se apleacă înduioșate asupra celui boț de carne tuciurie.

— E băiat! se bucură cea dintâi. Sana are un băiat!

— Ai, mămulică! se tînguie cea de-a doua. Urit brotac! Dar are inimă în piept. Ia auzi-l cum orăcăie!

— E slăbuț, ca un greier, zice a treia. Da' iote la țeasta lui! Cîta minte o să încapă în ea!

— Să trăiască, spun tustrele în cor.

După ce au urat astfel, cele trei negrese se reped să scoată turtele de mălai, ca să le ducă lehuzei. Bătrîna doftoroaie Mamenieh scaldă pruncul, boscorodind cuvinte neînțelese. Mîinile ei dibace îl învelesc într-o frunză lată de mapu¹, ca într-o fașă. Îl așază apoi binișor în brațele tinerei mame.

— Mamenieh! Vrajitoare bătrînă! De cînd te cauți! Am cerut învoire să te iau cu mine.

Un mulatru voinic se arată în ușă, întunecînd lumina soarelui. Mamenieh clipi din ochi și recunoscu uimită pe Thomas, supraveghetorul de pe plantația vecină.

— Maassa ma'quis² m-a trimis să te aduc la noi numaidecît. N-ai grijă! Am venit să te iau cu trăsura, ca pe o damă nobilă. Ia-ți leacurile și descîntecele, că o să fie nevoie de ele.

În timp ce vorbea, își mîngîia carîmbul cizmei cu biciul pe care-l ținea în mînă.

¹ — Arbore tropical, din al cărui trunchi uriaș se ciopleau funduri de corăbii.

² — „Domnul marchiz”, în dialectul folosit de negri.

Mamenieh își potrive barișul care lunecase, dînd la iveală șuvițele cărunte, aruncă o privire femeii care adormise cu plodul la sîn și îi puse o cană cu apă la îndemînă. Apoi luă o legăturică de pe raft.

— Sînt gata! spuse și-l urmă grăbită.

Trecură printre colibele negrilor și ieșiră în alee, unde îi aștepta o brișcă. Se suiră în ea. Mulatrul apucă hăturile și sfichiui spinarea cailor, care porniră în trap întins. Apoi, binevoi să se întoarcă spre negresa care se așezase lîngă el, să-i dea lămuriri.

— Stăpîna noastră se chinuie rău de două zile și două nopți. Au adus toți doftorii de la oraș. Dar nu i-au putut ajuta cu nimic. Și acum, și-a pus toată nădejdea în tine. Roabele i-au spus că ai fi grozav de meșteră.

O privi cu coada ochiului, disprețuitor. Mamenieh zîmbi cu gura ei știrbă.

— Poate că oi fi știind eu ceva, mormăi ea. Că n-oi fi îmbătrînit degeaba.

O luară peste cîmp, ca să scurteze drumul. Brișca se legăna ușoară peste gropi și hîrtoape. În fața lor se arată împrejmulrea de piatră a parcului. Trecură în galop pe sub portalul măreț, urcară pe aleea largă, pietruită, pînă în fața unei case arătoase, cu coloane albe, ascunsă după o perdea de manghier¹ și lichidambari² uriași.

Thomas opri brișca și o duse pe bătrînă pînă la galeria care împărțea casa în două.

Slujnice negrese, mulatre, tinere și bătrîne, foteau în toate părțile, uluite. Thomas o dădu în

¹ — Arbore tropical, cu fructe comestibile.

² — Arbore ornamental, care dă o rășină prețioasă.

primirea lor pe Mamenieh, ca s-o ducă în iatacul stăpînei.

Pe la nămiezi, Mamenieh ieși pe veranda din fața casei. Un bărbat înalt și costeliv, cam adus din spate, în halat cafeniu, se plimba nerăbdător, cu minile la spate, de la un capăt la altul. Din cînd în cînd, se oprea ca să-și șteargă fruntea brobo-nată de sudoare cu o batistă fină de dantelă.

Mamenieh se apropie de el.

— E băiat, maassa! anunță solemn.

Marchizul se răsuci pe călcîie.

— Cum ai spus? rosti cu glasul gituit de emoție. Băiat? Și, împingînd-o la o parte, se năpusti spre iatac.

Într-un leagăn de argint, între panglici și hór-bote, abia de se zărea un obraz zbîrcit și roșu, două urechi clăpăuge, o gură știrbă, care scîncea cumplit.

Ochii marchizului priveau cu adorație vietatea mică și necăjită. I se împlinise, în sfîrșit, dorința cea mai arzătoare. În anul de grație 1743, în zi de mare sărbătoare, cînd se prăznuiesc toți sfinții, lui i se născuse un fiu, un moștenitor al averii și al numelui de Caradeu, nume vestit în Franța încă de pe vremea lui Filip-cel-Frumos.

Ieși din iatac în vîrfurile picioarelor și dădu poruncă strașnică lui Thomas:

— Să se sloboadă puștile, să se desfunde un butoi de tafia¹. Să știe toată lumea că s-a născut marchizul Ange René Armand de Caradeu.

Cum putu scăpa de-acolo, Mamenieh o luă înapoi pe jos peste cîmp, spre domeniul vecin.

¹ — Băutură alcoolică, pregătită din siropul rămas după cristalizarea zahărului.

Cărăruia de pământ roșu șerpuia printre tufișurile de bumbac. Văzduhul era plin de fulguri albe. Cîmpul era pustiu. Zi de sărbătoare. Zi de odihnă, chiar și pentru bieții negri.

Pînă să ajungă bătrîna lîngă Sana, se adunaseră femeile, fiecare cu cîte un dar, din sărăcia ei: cîtiva cartofi dulci, cîteva banane, porumb fiert și plăcinte de manioc¹. Cîrpeau oît le ținea gura, umplînd încăperea de un zvon vesel.

La căpătiul lehuzei veghea un negru cu părul alb, coliliu. Purta o sutană veche și roasă și pantaloni de pînză. Era unchiul ei, Pierre-Baptiste. Deși sclav, la fel cu ceilalți, îndeplinea încă din tinerețe slujba de paracliser. Cum o zări pe Mamenieh, se ridică și veni spre ea. O trase mai la o parte, vorbindu-i în șoaptă.

— E slăbuț ca o mîță, mititelul. Crezi că o să trăiască?

— Pruncul ăsta slab ca o mîță are șapte vieți, ca mițele. Nu-i duc eu grija. Apoi, întorcîndu-se spre tinăra mamă: Să-i punem numele bunicului, Gao-Guinu, că a fost mare viteaz.

Paracliserul se împotrivi:

— Se cuvine să-l botezăm Toussaint. Azi e sărbătoarea tuturor sfinților. Ai să vezi, are să ajungă un voinic fără pereche.

— Sfinții aceia nu ne-au ocrotit de fel pînă acum, șopti tinăra negresă cu obidă. Un oftat greu îi umflă pieptul. Strînse copilul mai tare. Numai pe el îl avea pe lume.

Tatăl fusese vîndut cu multe luni în urmă la o plantație din sud, și de atunci nu mai știa nimic

¹ — Plantă, din a cărei rădăcină se extrage o făină foarte hrănitoare, numită taploca.

de el; nici nu trăgea nădejde să-l mai vadă vreodată. De căsătoriile negrilor nu țin seama stăpînii în socotelile lor. Ele nici măcar n-au putere de lege. Dar lucrul acesta l-a aflat Sana prea tîrziu. Cînd i-au luat bărbatul, a plîns și și-a smuls părul din cap, dar pe urmă s-a potolit. O negresă nici nu are vreme să bocească.

Văzînd-o mîhnită, Mamenieh veni îndată lîngă ea. Scoase un clondiraș din legătură și-l aplecă spre buzele ei.

— Bea, fată, să prinzi puteri! de bucurie că i s-a născut un fiu, „maassa ma'quis” mi-a dăruit băutura asta de soi. A pus să sloboadă puștile. Un pui de marchiz și un pui de rob s-au născut odată! Unul ca să huzurească, altul ca să se trudească.

— Viitorul nu-l știe nimeni, rosti îngîndurat unchiul Pierre, mîngiînd cu degetul lui zbîrcit căpșorul negru al pruncului.

. . .

Copilul e o mare mîngiere în viața de roabă amărită și oropsită a Sanei. În fiecare zi, încă înainte de răsăritul soarelui, ea aude clopotul care-i trezește pe negri din somnul lor greu. În colibeile negrilor se aprind opaite, clipind ca licuricii în noapte. Supraveghetorii răcnesc. Biciul intră în funcțiune. Ziua începe cu gemete. Uneori, biciul ține loc și de clopot. Vesteste clipa sculării. Cînd sună clopotul, Sana se grăbește să-și tragă pe ea fusta de stambă și să-și ia copilul de pe rogojină. Îl bagă în traistă și-l prinde cu legături zdravene în spate. Apoi își ia locul în convoiul

de negri care pornesc la muncă, pe întuneric. Cu cosorul la brâu, îndemnați cu sudălmi, se îndreaptă către cîmpul unde se leagănă trestiiile de zahăr unduind, valuri-valuri, în vîntul dimineții.

Abia după ce ajung la plantație, răsare soarele.

Frumoasă e lumea! Păsările și-au început concertul. Cîte un vultur stă neclintit cu aripile întinse în văzduhul limpede, ierburile înflorite își trimit balsamul. Dar negrii n-au cum să se bucure de toată frumusețea desfășurată cu dărnicie sub ochii lor.

— Pînă seara, să-mi dați gata tot lanul, că e vai de voil răcnește supraveghetorul.

Cei zece zbiri de sub porunca lui împart oamenii în grupuri. Lucrul începe cu răcnete și sudălmi. Bărbații taie cu cosorul trestiiile, care se prăbușesc foșnind; în urma lor, femeile le adună și leagă snopii, apoi îi cară și clădesc niște glugi înalte.

După ce și-a așezat pruncul la umbră și i-a pus o bucată de trestie în mînă, Sana a venit să-și ia locul printre celelalte.

— Hail dă-i zor! Unde umbli? răcnește paznicul, și trece mai departe.

— Ca să-l mulțumim, ar trebui să avem zece brațe, nu două, îi șoptește ea vecinei.

— „Maassa Emile” a strigat la mine adineauri, se tînguie Laona. L-am rugat să mă dea la culesul cafelii, că nu pot să mă aplec din șale. Îmi vine amețea și am o durere — uite, aici — de mă sfîrșesc, de cînd m-a lovit ticălosul cu cizma.

— Lucrez eu în locul tău, spune Sana, inimoasă. Du-te de te odihnește nițel

Dar n-apucă să isprăvească vorba. Cuvintele îi îngheață pe buze. O umbră amenințătoare se lungeste la picioarele lor:

— Stați la talfas, hai?

Biciul vijlie, câteva lovituri cad la întâmplare pe spinările mai apropiate. Nimeni nu cricnește. Dar în privirile ce i se aruncă sînt sclipiri de ură. Puțin îi pasă însă lui „maassa Emile” de ura lor. „Leneșii ăștia trebuie să te știe de frică”, își spune în sinea lui.

E o matahală de om, care se mișcă greoi pe picioarele lui strimbe; un fost criminal, care scăpase de la ocnă, iar acum era mîna dreaptă a stăpînului.

Păznicii, zece mulatri¹ voinici, nu sînt mai puțin feroși ca el. Ademeniți de cîștig, au uitat, pesemne, că și ei aveau mame negrese. În ochii lor, nici o lițărire de milă, de omenie. Se plimbă pe cărările lăsate între trestii, înjurînd.

Oamenii își văd de munca lor, cea mai trudnică dintre muncile pămîntului: trupul e adînc îndoit de mijloc, o mînă apucă trestia, cealaltă reteză tulpina de jos, de lîngă rădăcină; o dată, de două ori, de zece ori, de sute de ori, aceeași mișcare, pînă ce trupul amorțește, și mîna amorțește, și gestul e făcut în neștire, ca de o mașină.

Între timp, soarele s-a înălțat de trei sulite pe cer și improască lanul cu raze de foc. Vîntul dimineții s-a ascuns și el undeva și a adormit. Un val sclipitor unduie deasupra pămîntului, trestii

¹ — Mulatrul e născut dintr-un alb și o negresă. Sau, caz mai rar la acea epocă, dintr-o mamă albă și un tată negru

plutesc în el ca într-o apă care ar fierbe în clocot.

Tăcere... Biçiul pîndește... Nu se aude decît scrișnetul cosoarelor și bîziitul muștelor. Mi-riade de tăuni, de maringuini veninoși¹ roiesc pe deasupra trupurilor chircite și le chinuie cu înțepăturile lor. Soarele se înfige ca un sfredel înroșit în creier. Spinarea doare. Broboanele de nădușală ard ochii. Zăduful, praful, osteneala usucă gitlejul. Setea e chinuitoare. Buzele arse dibuie gura-ulciorului cu apă stătută și încropită.

O clipă doar, și glasul urlă fioros:

— Haideți, trîntorilor! Mai repede! mai repede!

Ajunși la capul lanului, o iau înapoi... fără sfîrșit... Clipele trec încet, ca plumbul de grele. Soarele e sus pe cer. E aproape de amiază. Aplecată din șale asupra grămezilor de trestii, Sana își simte tot trupul dureros, ca bătut în cuie. În fața ochilor îi joacă rotocoale, cînd roșii, cînd portocalii, care se sparg în cioburi de lumină. Snop după snop... Mîinile lucrează în neștire. Cîmpul e de flacără... cu dosul palmei își șterge nădușala... Snop după snop... Deodată, se îndreaptă de mijloc și ascultă... Parcă se aude un scincet slab. Micul Toussaint e singur, tocmai la celălalt capăt al lanului...

— Tu n-auzi nimic? o întreabă pe Laona. Plînge copilul. Ce s-o fi întîmplat?

Sfîrșită de puteri, Laona de abia se mai ține pe picioare. N-aude nimic.

— Așa ți se năzare ție! îi răspunde încet.

¹ — O specie de țîntar, a cărui înțepătură e foarte dureroasă.

În culcușul lui, la umbră, copilașul a dus mai întii trestia la gură: „Ce bună! ce dulce!” A stat cuminte o vreme. Apoi a aruncat-o și, tirându-se pe burtă, a prins să exploreze ținutul. Sînt minunății multe în preajmă: flori care seamănă cu fluturii, și fluturi care par flori vii; și gîze colorate; și păsări mici cît gîzele, care ciripesc voios. Copilul le ascultă și gungurește un fel de răspuns. Dar mai sînt și furnici...

Sana l-a găsit luptîndu-se cu o armată de furnici albe, cărora le stricase mușuroiul; urla ca din gură de șarpe, cu trupșorul bășicat tot de mușcăături. Sana l-a luat în brațe, l-a stropit cu apă, ca să-i ușureze usturimea, și ca să-l mîngie i-a întins sinul.

În clipa aceea, biciul a vijilit, s-a încolăcit pe spinarea ei ca un șarpe de foc.

— De ce ai ieșit din rînd? Știi că n-ai voie să-ți iei copilul pînă nu sună gongul.

Supraveghetorul lovea cu sete... Avea o privire de taur infuriat în ochii mici, injectați, sub sprîncelele stufoase. Năucită, Sana căută să ferească de lovituri copilul, care urla și mai tare.

— Să tacă broscoiul! Am să-i succesc gîtul dacă nu tace! Lasă-l jos! Lasă-l, n-auzi?

Înnebunită, Sana îl strînse mai tare la piept. Micul Toussaint parc-ar fi înțeles; holbă ochii înspăimîntați, încetă cu urletele și se porni pe plîns. Un plîns cu sughituri, de biată făptură chinuită. Pe obrazul lui, o diră roșie: urma biciului.

Sana se ridică de jos greoi, gemînd încet. Se tîrî pînă la locul ei și, blestemînd în gînd, se apucă să lege snopii.

La prînz, sună gongul, negrii au voie, în sfîrșit, să se așeze la umbră, să se odihnească și să imbuce ceva.

Își stîmpără foamea cu cîte o turtă de manioc sau de mălai, își stîmpără setea cu un fel de pepeni mici, zemoși, din manghierii care cresc la marginea lanului.

Laona nici n-a apucat să mănînce: a adormit istovită. Sana își ia copilul, îi spală rănile, îl învelește într-o țoală și îl alăptează. De rănile ei, pe care se așază muște veninoase, a și uitat.

Sunetul metalic al gongului o face să tresară.

Răgazul a fost scurt. Laona însă n-a auzit gongul. Nu se poate trezi... Însăpăimîntată, Sana o stropește cu apă, îi umezește buzele. În sfîrșit, bolnava deschide ochii. Privirile rătăcite cată în jur, fără să vadă nimic. Se ațintesc asupra Sanei, fără s-o recunoască.

— Nu mai pot! Dacă mor... aveți grijă de... copii...

Limba i se împleticește în gură... Închide ochii.

— N-ai să mori, te faci bine, îți spun eu! o mîngîie Sana.

— Stai aci!... Facem noi munca ta. S-au adunat în jurul ei și femeile și bărbații...

S-a apropiat și Emile, pe care l-au vestit paznicii.

— Ce e cu ea? bombăne cu ciudă... Se prefăce, pocitanial!

Atinge trupul culcat cu vîrfurile cizmei... Citește însă în priviri o amenințare atît de crîncenă, mîniile sînt încheștate cu atîta îndirjire pe cosoare,

încît Emile pregetă o clipă și se depărtează înjurînd.

— Nu pierdeți vremea de pomană! ... Atita vă spun!

Munca a reînceput.

Cerul alburii spînzură ca o pînză de foc deasupra pămîntului. Soarele varsă torente de flăcări.

Zdrobiți de oboseală, oamenii lucrează înainte, fără să-și mai simtă trupul, ca într-un vis rău.

Cine mai numără ceasurile? ... Au trecut opt pînă acum, mai sînt opt pînă după asfințitul soarelui. Și oricîte ar fi, nimeni nu ține socoteală.

Emile una știe: lanul întreg trebuie tăiat pînă în seară. El trebuie să trimită snopii la moara de zahăr, fabrica să trimită zahărul și romul în lădițe bine bătute în cuie pe corăbii care brăzdează mările. Bogata Haiti, colonie împărțită între spanioli și francezi, e „zaharnița lumii”. Și romul din Haiti n-are pereche. Negrul trudește din zori și pînă în noapte. Dar cîmpul nu-i al lui, zahărul nu-i al lui, romul nu-i al lui. Nici fișicurile cu galbeni nu sînt ale lui. Acelea se adună în sipele plantatorilor. A lui e zdreanța de cămașă și pălăria ruptă care-l apără de soare. Pentru el e biciul și lanțul...

Într-un tirziu, cînd pe cer luci prima stea, treaba era sfîrșită. Din trestiiile falnice nu rămăseseră decît cioturi și cotoare, căroră mai pe urmă li se dădea foc, ca să îngrășe pămîntul.

Zdrobiți de oboseală, negrii se adunară iar în convoi, spre a se întoarce la bordeiele lor.

Zdrențăroși și murdari, plini de sudoare, cu umerii încovoiați, cu privirile în pămînt, își tirau

pașii anevoie, și bucuroși s-ar fi culcat în colbul drumului.

— Faceți loc! În șanț! Coboriți în șanț, fire-ați afurisiți! strigă Emile ca scos din minți, împingând negrii năuciți spre șanț. Bicele intrară în funcțiune, ca să-i facă să înțeleagă mai repede porunca.

Un șir de trăsură se apropiau în trapul cailor.

În frunte, într-o caleașcă luxoasă, se afla marchizul de Caradeu. Lângă el, o femeie blondă își ascundea obrazul în văluri, ca să-l ferească de praf. Iar în fața ei, o dădacă inzorzonată ținea în brațe un copil slăbuț, mușiat în dantele: era micul marchiz născut o dată cu Toussaint, cel mâncat de furnici și lovit cu biciul. Trăsura trecu în goană. După ea se înșirau alte echipaje luxoase. Panglicile pălăriilor și vălurile ușoare fluturau în vânt. Un zvon vesel umplea văzduhul. Răsunau risete și frînturi de cîntece. Stăpînii se întorceau de la o petrecere. Se duseseră să respire aer curat la pădure. Convoiul vesel trecu și se pierdu curînd în colbul zării...

În urmă rămase convoiul negru, jalnicul convoi al celor ce trudesc neîncetat, goi și flămînzi, ca să-și îmbogățească stăpînii.

Din ziua aceea, Sana nu și-a mai luat copilul cu ea, ci l-a lăsat în paza lui Mamenieh. O săptămînă încheiată a tot adunat trestiile pe cîmp, muncind și în locul Laonei, care fusese dată la culesul cafelei.

Acolo, munca este mai ușoară. Laona stă la umbra pomișorilor cu frunze lucioase și culege

fructele mărunte și roșii ca cireșele cu simburi bruni, în care boabele mirositoare stau așezate cumiți, două câte două. Pe înserat pornește spre casă cu ceata de femei, cumpănind în creștet coșul plin. Îl cîntărește la magazie, în fața unui slujbaş, ca să facă dovadă cît a lucrat, îl deșartă, și abia atunci se poate duce acasă, să zacă bolnavă pe așternutul ei de frunze.

Sana a fost trimisă degrabă, cu un grup mai mare, la culesul bumbacului care a dat în pîrg. Dacă se întîrzie prea mult, firul își pierde toată finețea și strălucirea.

Plantația este departe...

O zi întreagă de mers prin arșiță, pînă ajung să vadă lanurile verzi, ce se răsfață în soare, ninse cu zăpada mașinilor albe.

Munca reîncepe cu alaiul obișnuit: paznici, bice, strigăte și ocări...

Sana are o dibăcie deosebită: culege cu mișcări iuți și gingașe capsulele cu pămătufuri de vată și le pune în traista de la sold. Dar praful scămos o învăluie ca într-un nor, îi intră în ochi, îi pătrunde în gîtlej și în plămîni; se îneacă, tușește, își freacă pleoapele înroșite. Căldura o toropește. Strigătele supraveghetorilor o zăpăcesc. Își mută gîndul la copil, ca să-și uite suferința... Îi e dor de el. Au trecut trei zile de cînd e aici, și au să mai treacă... Pînă se sfîrșește culesul, n-are să-l poată vedea.

Abia peste o săptămînă s-a înapoiat acasă. Și-a găsit copilășul ghemuit la picioarele lui Mame-nieh, care pisa boabele de porumb cu maiul. El se

juca cu o tîgvă¹ plină cu boabe de porumb negru, rostogolind-o în toate părțile.

Bucuroasă că o vede, bătrîna a pus să fiarbă la iuțeală un terci din mălaiul proaspăt, în timp ce Sana și-a luat băiatul pe genunchi.

— Parcă a mai crescut, mititelul!

Toussaint se agață de sînul ei. Lui îi pare laptele mai bun decît terciul de mălai. Dar Sana nu mai are lapte, și îi dă cu sila cîteva linguri de terci.

Apoi copilul adormi, și ea începu, la lumina opaițului, să-și peticească fusta ruptă.

Tîrziu, oboseala o copleși. Căscă de cîteva ori. Suflă în opaiț, se lăsă ușurel pe culcușul de frunze, lîngă copil, și se cufundă într-un somn adînc.

. . .

Zilele treceau toate la fel, plămădite din trudă și suferință, fără nădejde de mai bine.

...Băiatul creștea între umbră și lumină. Casa cea mare, a stăpînului, se înălța trufașă, în soare, era luminoasă și veselă. Umbra era a bordeiului sărac, ce nu avea nici măcar o fereastră, ci doar o singură deschizătură, în fața căreia atîrna o rogojină. Pe acolo intra ușor vîntul, ploaia, dar nici o rază de soare. Sute de coșmelii, la fel cu ea, așezate într-o vale, înghesuite unele într-altele, alcătuiau sălașul negrilor, care se întindea pînă la pîriu. Pîriu în care își spăla mama Sana zdrențele și care uneori era albastru ca sineala, fiind-

¹ — Fructul unei plante tropicale, care devine lemnos la maturitate și poate fi folosit ca vas de băut, după ce a fost golit și uscat.

că apele lui treceau pe la atelierele unde se extrăgea culoarea din fibrele de indigo. Aici se sfîrșea lumea lui Toussaint. Dincolo de pîrîu, trecerea era oprită pentru un pui de negru. „De ce?” întreba copilul. Dar în căpșorul lui se frămîntau atîtea „de ce”-uri, la care nici mama, nici Mame-nieh nu puteau răspunde...

Privea de departe, încruntîndu-se la casa albă, la boschetele de ibiscus¹ și de leandri din grădina stăpînului.

Pe stăpînul adevărat, contele de Noé, nu-l cunoaște nimeni. Locuiește la Paris. Blazonul lui e cioplit în stîlpii porților. Niciodată n-a pus piciorul în bogata colonie franceză din Haiti, unde își are moșiile. Se mulțumește să stoarcă venituri colosale de pe acest domeniu al lui, care poartă încă numele primului proprietar, Breda.

În casă locuia acum administratorul contelui. Nici pe acela nu-l zăreau negrii decît arareori. Învrîtea multe afaceri și-și făcea veacul la Cap Français, capitala coloniei, care se afla numai la zece leghe de plantație; și lăsa totul în seama lui Emile și a ajutoarelor sale, fiindcă, mulțumită biciului și sudălmilor, veniturile sporeau.

¹ — Plantă tropicală, cu flori mari, roșii.

COPILĂRIA LUI NUIELUȘĂ

Un fulger despică cerul. Apoi altul. Tunetul bubuie, vestind anotimpul ploilor. Norii negri au coborît aproape de pământ, amenințatori. S-a făcut întuneric.

Din prag, copilul privește cu teamă furtuna dezlănțuită, palmierii ce-și îndolesc tulpinele mlădioase, crengile rupte, frunzele de papaieri și mangueri rostogolite în iureș sălbatec. Apoi cad pe creștetul lui cele dintîi picături grele ca de plumb. Într-o clipită, s-a pornit potopul. Apa vine în șuvoaie, în cascade. Un rîu turbure își rostogolește valurile înspumate printre bordeiele negrilor. Lumea toată e cufundată în beznă.

Și deodată, ca prin minune, stihiiile s-au liniștit. Frunzișul lucește verde, proaspăt. Copilul trage cu nesaț în piept aerul cu miros de frunze ude. La șase ani, teama se uită repede. Rămîne numai bucuria acelui ceas răcoros, de mult așteptat. Cei de seama lui se bălăcesc goi-goluți prin băltoace. Îl poftesc și pe el la petrecere.

— Nuielușă! Hai cu noi la vînătoare.

Porecla i se potrivește de minune. E mlădios și sprinten. Pentru cei șase ani ai lui, este neo-

bișnuit de înțelept și cuminte. De aceea, are mare trecere printre ceilalți copii. Oriunde s-ar duce, cară după el o armată întreagă de ținci.

O iau razna peste cîmp, sărind peste pîrîiașele ce se scurg repezi la vale, în căutarea crabilor de pămînt ce se cheamă „turluru”.

La poalele dealului dau peste un covor mișcător, roșu ca sîngele. Sute de mii de crabi, ieșiți după ploaie, colcăie încurcați în picioarele lor multe. Parcă noroiul gros ar fi zămislit flori vii.

— Pe ei!

La porunca lui Nuielușă, copiii se reped și, ajutîndu-se cu bățul, culeg din grămadă crabii vii și-și umplu coșurile. Jocul e plin de veselie, dar se cere multă îndemînare. Țincii mai stingaci încep să urle, prinși în clește. Înfierbîntați, copiii se cred ostașii unui război adevărat. Duc răniții mai la o parte, apoi vor să-și împartă prada. Fiecare vrea să capete cît mai mulți. Deseară au să mănince cu toții „matutu”, mîncarea atît de gustoasă pe care o gătesc mamele lor din carnea crabilor și făină de manioc. Copiii sînt gata să se ia la harță pentru un crab mai mare. Știu ei că mîncarea este cu atît mai gustoasă, cu cît crabii sînt mai mari. Nuielușă are însă darul să-i împace. Și ceata înfrățită pornește spre casă cu traistele încărcate.

Pentru copii, anotimpul ploilor e o petrecere. Dar negrii nici atunci n-au parte de odihnă. Sapă cîmpul și seamănă îndigo-ul, incovoiați sub popotul fierbinte, cu picioarele înfundate în mizga cleioasă.

Umezeala le pătrunde în oase. Nu e chip să te adăpostești undeva...

Printre răpăieli de ploaie, soarele se ivește iar și grăbește încolțirea. Buruienile se înalță cît un stat de om. Totul crește de-a valma în pămîntul umed și roditor. Atunci începe lupta cu ierburile care cotropesc plantațiile. Negrii plivesc, sădesc, curăță cafeierii de omizi. Apoi vine culesul. Și totul se ia de la capăt.

. . .

Într-o dimineată, cînd îl chemară copiii să meargă la vinătoare de papagali, Nuielușă spuse grav:

— Nu merg! Nu vedeți că am treabă?

— Ce treabă? Copiii se apropiară curioși.

Sedea pe un bolovan și ținea pe genunchi o tăbliță. Cu un condei gros făcea niște semne ciudate pe ea. Și părea foarte mîndru de ele.

— Unchiul Pierre mă învață să scriu, binevoi el să-i lămurească. Uite, am și o carte.

Copiii amuțiră. Nuielușă învață să citească! Prestigiul lui crescuse și mai mult. Acum sedea în fiecare zi la umbra unui cocotier cu cartea pe genunchi. Cu piciorul legăna copăia în care se afla frățiorul mai mic. Sana se măritase cu un negru de la atelierele de bumbac. Dragostea ei se îndrepta acum către micul Paul. Era un copil vioi și rotofei, cu care maică-sa se mîndrea foarte.

. . .

În toamna în care Toussaint împlini opt ani, se întîmplă ca administratorul plantației să cumpere cincizeci de negri sosiți de curînd din Africa, *bossales*, cum le ziceau localnicii.

În fiecare an, erau aduși în Haiti pînă la trei-zeci de mii de sclavi, cu care coloniștii înlocuiau pe cei morți sau fugari.

Copilul se apropie de ceata de oameni golași și slabi, numai pielea și oasele. Își roteau ochii sticloși, privind cu spaimă la supraveghetorii care-i mînau cu bicele ca pe o turmă.

— De unde vin, toona¹? o întrebă pe Mamenieh.

— Vin din țara noastră, spuse bătrîna, ștergîndu-și ochii.

— Atunci țara noastră nu e aici?

— Nul oftă Mamenieh. Țara noastră e acolo... Și arăta cu mina spre soare-răsare.

Graiul noilor veniți nu-l înțelegea copilul.

— Ce spune, toona? întrebă în șoaptă, trăgînd-o de șorț, în timp ce unul dintre ei povestea.

— Spune că negustorii albi au pus oameni răi să-i vîneze prin păduri. Și au fost puși în lanțuri — ay! ay! Și zvîrliți în fundul unei corăbii, unii peste alții, așa de înghesuiți, că n-ai fi avut unde arunca un ac... Ay! Ay! Și eu la fel am pătimit...

Mamenieh tăcu și ascultă mai departe vorbele târăgănite și jalnice ale noului venit.

— ...Și zice că sufereau de foame, că li se dădea doar cîte un pesmete uscat și plin de viermi... Și îi chinuia setea pînă înnebuneau. Cel mai rău a fost cînd s-a pornit furtuna... Ușile s-au ferecat, la fel și ferestruicile, ca să nu pătrundă valurile... Au crezut că se înăbușă cu toții. Erau că într-un coșciug în care i-a înmormîntat de vii.

¹ — Nume dat femeilor mai bătrîne, într-un dialect negru.

Și mureau pe capete... Hoiturile le aruncau în mare... Cîte cinci, șase deodată... Unii abia trăgeau să moară... Și îi mincau rechinii... ay! ay!... mămulica meal

Nuielușă se cutremură de groază; privește la bieții oameni cum înfulecă de zor tapioca și bucățile de dovleac pe care le-au adus femeile.

Și de atunci, în serile călduroase, cu lună plină, băiatul nu lipsi niciodată dintre ei.

După munca istovitoare din timpul zilei, se adunau laolaltă, să-și spună amarul. Cuibărit lângă Mamenieh, el le asculta cîntecele de zbucium și jale. Toată deznădejdea lumii se aduna în ele. Negrul cîntă la joc și la moarte. Cîntecul e singura lui mîngiere pe lumea aceasta.

Astfel descoperi Toussaint pentru întia oară Africa îndepărtată, din povestirile sclavilor aduși de pe acele meleaguri.

În cîntecele lor înfloreau cîmpia cu ierburi dese, legate laolaltă, ca să lase potecute pe care se strecoară oamenii și vitele, foșnea pădurea virgină cu arbori atît de mari, că unul singur putea adăposti sub el un cătun întreg, foiau jivinele: lei, și tigrii, și panterele, și se zbenguiau maimuțele. Și noaptea lătrau șacalii... Acolo curgea leneș Riul Mare, plin de făpturi primejdioase, un fel de șopîrle uriașe cu boturi lungi și dinți ascuțiți, care plutesc nemișcate, ca niște buturugi. Dar dacă te încumeți să intri în apă, e vai de tine! Ca fulgerul se reped și te înghit. Pe riul acela coborau iuți pirogile spre mare.

— Hel hel! băiete, ce știi tu? spunea încet Mamenieh, ștergîndu-și ochii, copleșită de amintiri.

Și pe mine tot așa m-au adus cînd eram încă o copilă, și pe bunicul tău la fel.

— Cum, toona? Povestește-mi și mie, se rugă copilul, nerăbdător.

— Noi sîntem din Kindia, din tribul Aradas. Bunicul tău, Gao Guinu, era căpetenie peste mai multe sate de vînători și de pescari. Hel hel! Bunicul tău era un vînător fără pereche, și tatăl meu era griot, adică vraciul satului. Și trăiau în pace cu toți vecinii, chiar cu Fulazii cei războinici, care se temeau de săgețile lui Gao Guinu. Într-o zi, am zărit pe Rîul Mare o corabie. Era altfel decît pirogile noastre. Și din ea au coborît niște oameni cum nu mai văzusem niciodată. Parcă veneau de pe altă lume: că erau albi la piele și aveau părul ca aurul. La început, păreau prietenoși: ne-au dăruit șiraguri de mărgele, cuie, cuțite și un fel de băutură tare care-ți răpea mințile. Cînd ne-au cîștigat încrederea, a venit la Gao Guinu căpitanul lor, cu două brățări de fier de care atîrna un lanț. „Asta e la noi podoaba cea mai frumoasă, a spus el rîzînd. Vrei să le încerci?” Bunicul tău a întins brațele. Dar după ce i le-a prins la încheietura mîinii, ele nu s-au mai desfăcut, și el a rămas cu mîinile legate. Atunci și ceilalți albi s-au repezit la noi. Și aveau niște țevi care scuipau foc, și cînd au început să bubuie, am căzut cu toții la pămînt. Și albi ne-au legat cobză. Și pe tatăl meu, și pe maica mea, cu copiii toți. Și eu eram o copilă mărișoară, hel hel! Și-mi aduc bine aminte. Și ne-au dus tot așa, pe corabie, legați butuc. Ne-au aruncat în fundul ei. Și mama a murit, și tata a murit. Și din cîți eram, am rămas pe jumătate, și am ajuns

aici, roabă. Și bunicul tău a trăit să se vadă biciuit la singe, el care fusese căpetenia aradașilor. Ay! mama mea! Că frumos și mindru mai eral la ascultă cîntecul lui!

Și cu vocea ei tremurată, bătrîna îi îngînă cîntecul de luptă al bunicului:

Ay, Gao Guinu, ay, Gao Guinu,
Săgeata lui se duce drept la țintă.
Fulazii fug, călcieele-și arată...
Ay, Gao Guinu, ay!

Și, ridicîndu-se în picioare, Mamenieh se leagănă ritmic, ținîndu-și cu mîna fustele ei înfoiate, și picioarele ei bat vioi în pămînt tactul dansului negrilor aradași. Taca... taca... taca... Vuu... Vuu... Imită cimbalele... imită gemetele prelungi, ca de orgă, ale „balafonului”¹ răsunător...

Oricine ar fi văzut-o pe Mamenieh jucînd la vîrsta ei, ar fi zîmbit. Băiatul nu zîmbea însă. El vedea cu ochii minții satul african și dansul aradașilor.

. . .

Cînd împlini zece ani, maică-sa îl luă de mînă și-l înfățișă lui „Maassa” Emile.

În fiecare toamnă, erau înscriși pentru muncă toți copiii care împliniseră vîrsta, băieți și fete.

Toussaint își aștepta rîndul în curte, laolaltă cu mulți dintre tovarășii lui de joacă.

¹ — Instrument muzical, compus din vreo douăzeci de țevi de lemn de rezonanță.

Se înghesuiau unii într-alții, ca niște berbecuți speriați în fața lupului. Priveau îngroziți la biciul cu minier scurt și curele terminate cu plumbi, care odihnea pe masă, lângă hîrtoage. Nu făcuseră cunoștință pînă acum cu el.

O dată cu copiii erau înscrise și animalele tinere, bune de muncă.

Trecură mai întîi juncanii ce mergeau la jug și cîrlanii buni de ham. Erau toți grași, frumoși și bine îngrijiți. Îi aducea pe rînd, în fața lui Emile, un negru ce-i slujea de ajutor. Iar el îi cerceta cu luare-aminte și îi scria în catastif. După ce isprăvi cu ei, strigă copiilor să se apropie. Aceștia nu arătau ca minjii și viteii; erau slăbuți și pirpirii.

Cînd dădu cu ochii de Nuielușă, „Maassa” Emile îl măsură de sus în jos cu dispreț, apoi ștupi într-o parte:

— Ce să faci cu piticul ăsta? Nu-i bun de nimic. Și se întoarse spre ajutorul său, care se uita cu milă la băiat, întrebîndu-l din ochi.

— Să-l dăm la grajduri, îi șopti acesta.

— La grajduri cu ell hotări supraveghetorul.

Și astfel Nuielușă a fost trecut în catastif băiat de ajutor la grajduri.

Nici nu bănuia supraveghetorul ce dar minunat îi făcuse. Căci băiatul iubea caii cu patimă; pînă acum îi privise de departe: nu îi era îngăduit să se apropie. Doar pe catirii de la căruțe îi mîngîia cînd și cînd pe furis. De-acum înainte avea să-și petreacă viața în mijlocul cailor cei frumoși și iuți ai stăpînului. Îi venea să sară și să zburde ca un mînz, dar se stăpîni și merse cuminte pe lângă maică-sa. La grajd îl găsiră pe moș Ma-

zimbo, vizitiul. Era un negru cu părul încărunțit, dar foarte chipeș în livreaua lui cu bumbi auriți. Numele de moș arăta mai mult respectul de care se bucură printre negri, decât vîrsta lui adevărată.

— Bine te-am găsit! spuse Sana. M-a trimis „Maassa Emile” cu băiatul, să-l pui la muncă.

Și-l împinse înainte pe Toussaint.

— Nu-ți fie teamă, prichindelule! rosti blînd Mazimbo. Fă-te încoace! Îți plac caii?

În ochii lui lucea o lumină atît de blajină, în-cît copilul zîmbi și făcu semn că da.

— Atunci e bine. Hai la Josua! El e mai mare peste noi.

Și, întinzînd brațul într-un gest larg, Mazimbo arătă tot cuprinsul: ieslele, caii, de parcă ar fi arătat o împărăție. Și pentru închipuirea băiatului era o adevărată împărăție.

Porniră în căutarea lui Josua. L-au găsit în dosul grajdului, pe un loc întins, bine bătătorit, unde dădea la coardă niște cîrlani. Era un bărbat în puterea vîrstei, cu o ținută ostășească; din cînd în cînd își ștergea cu o batistă roșie fața arămie și posomorită, brobonată de sudoare. Strunit de el cu un ștreang lung, căluțul alerga cu pași mărunți în cerc. Așteptară pînă ce Josua dădu coarda unui băietan și se întoarse spre Mazimbo, înălțînd sprîncenele a întrebare. Acesta îl știa scump la vorbă. Se grăbi să-l lămurească pe scurt. Apoi îl împinse și el pe Toussaint înainte.

Băiatului îi bătea inima să-i spargă pieptul. Dacă „Maassa Josua” îl respinge? Dacă stupește și el în lături scîrbit, ca „Maassa Emile”? Dar tea-

ma lui nu 'se dovedi întemeiată. Josua mormăi mai întâi: „Hm!” — cu dispreț. Apoi băgă de seamă privirea ageră a copilului. Îi pipăi trupșorul sprinten și bine legat, cu mușchi alungiți și tari.

— Hm! Hm! făcu din nou, dar cu o mulțumire vădită. La grajd! Pază! Pansaj! Și le întoarse spatele, văzîndu-și de cîrlanii lui.

— Să știi că i-ai plăcut, șopti Mazimbo.

Luă copilul de mînă și-l duse în fundul grajdului, într-un colț întunecos. Acolo își cără Nuieleușă cîteva brațe de frunze de palmier și-și făcu un culcuș. Oricum, era mai bine decît în chitîmia în care se înghesuiau cu toții.

De a doua zi chiar își începî ucenicia. Și, înimos cum era, învăță repede ce avea de făcut. Ochii lui mari și isteți urmăreau toate mișcările lui Măzimbo, și apoi făcea și el întocmai.

Vizitiul era foarte mulțumit de el. Curînd știu să țesale caii mai bine ca valetii plini de ifose care însoțeau careta stăpînului. Le vorbea domol; ajunsese mare meșter în graiul acela misterios pe care caii îl înțelegeau. Le dădea din palmă cîte o bucătică de trestie de zahăr și-și lipea obrazul de gîtul lor mușchiulos. Și cine știa să le împletească mai frumos coamele și cozile bogate?

Într-o dimineată, se pomeni cu trei negrese mititele care stăteau în ușa grajdului și holbau ochii la el.

— Nuieleușă, vrei să ne împletești și nouă coditele? îndrăzni cea mai zburlită și mai răsărită dintre ele. O chema Anita, și era nepoata vizitiului.

— Am eu timp de voi? se răsti el. Dar îndată îi păru rău, cînd le văzu mîhnite. Și după ce isprăvi treaba, iată-l ajuns și coafor.

Acolo în grajd, Nuielușă era mai ferit deocamdată de bătăile pe care le îndurau ceilalți.

Îi plăcea să asculte, din culcușul lui, sforăitul cailor cînd răscoleau ieslea, zgomotul copitelor, ronțăitul grăunțelor, și să simtă în nări mirosul de piele, sudoare și gunoi care domnea acolo.

Josua îl puse la călărie. Așa sprinten cum era, gîndea că băiatul va fi un călăreț de soi.

De cum încălecă prima oară, Nuielușă se dovedi dibaci; se ținea drept în șa. În curînd făcu și figuri: călărea pe deșelate sau în picioare, sau de-a-ndăratele, ceea ce îl făcea pe Josua să zîmbească. Da, da! Nu se înșelase. Băiatul nu-l făcea de ris. Privea cu plăcere la el cum ducea la pas pe aleile înflorite, caii puși la odihnă; și cum învăța să dreseze la manej poneii și cîrlanii. Nu-l speriau nici armăsarii nestruniți.

Într-o dimineață, Nabio, armăsarul tînăr și focos, scăpă din grajd. Toussaint se repezi să apuce friul. Calul necheza sălbatic și zvîrlea din copite; deodată se ridică în două picioare. Și iată-l pe îndrăzneț spînzurat în văzduh. Ținea zdravăn friul cu amîndouă mîinile și se legăna ca o traistă cu grăunțe; însă nu se dădu bătut. Îi vorbi în șoaptă, cu cuvînte știute numai de el, și Nabio își feri copitele și-l depuse la pămînt cu gingășie.

De pe verandă, unde-și bea cafeaua de dimineață, domnul Bayou de Libertas, noul administrator și împuternicit al contelui de Noé, fu martor la această întîmplare și rîse cu poftă. Dori să vadă

băiatul mai de-aproape. Mazimbo se grăbi să i-l aducă.

— Apropie-te, băietel spuse „Maassa” Bayou. Privirea lui cenușie, distrată, se opri o clipă asupra lui.

— Cum te cheamă?

— Toussaint.

— Cîți ani ai?

— Doisprezece ani.

— Îl pregătesc pentru slujba de vizitiu, Maassa. se amestecă în vorbă Mazimbo. Să rămînă în locul meu cînd n-oi mai putea ține caii. E băiat bun. Știe și carte.

Bayou îl privi mai atent.

— Știi carte, zici? Cine te-a învățat?

— Unchiul Pierre, paracliserul.

Un negru să știe carte era lucru foarte rar pe vremea aceea. Prețul lui putea fi de zece ori mai mare decît al celorlalți. Dar pe domnul Bayou îl încînta mai mult gîndul că se va putea mîndri cu el în fața nobililor săi vecini.

E drept că marchizul de Caradeu are o mai-muță dresată. Și La Tour, un cîine care știe să cînte. Iar Thibaud are un papagal care declamă o tiradă din Cidul lui Corneille. Dar nici unul nu posedă un negru învățat.

Curînd însă toată știința bătrînului paracliser se irosi în fața silinței și rîvnei elevului. Băiatul avea mereu ceva de întreat. Și întrebările lui îl puneau în mare încurcătură pe unchiul Pierre. Întreba și el mai departe pe domnul abate, ca să nu rămînă de rușine. Domnul abate se înduplecă chiar să-i dea lui Nuielușă cîteva lecții de matematică și latină.

— Acum m-ai întrecut la toate, se tingui în glumă unchiul Pierre. O să te pună paracliser în locul meu.

— *Fiat voluntas tua! Bonus, bona, bonum! Sursum corda! Alea jacta est!* ... Și sub ploaia de cuvinte latinești, intonate de Toussaint cu glas pițigăiat, unchiașul își astupa urechile zîbind.

Dar folosul cel mai mare îl trase băiatul de pe urma cărților citite. Cînd unchiul Pierre îi putea face rost de o carte, o citea de mai multe ori din scoarță în scoarță, cu nesăț. Și înțelese că o carte bună este cel mai bun prieten.

LA ȘCOALA VIETII

Toussaint ajunse un flăcăiandru de cincisprezece ani. Nu i se mai zicea Nuielușă. Își vedea înainte de slujba lui la grajd. Mazimbo îi dădea voie să plimbe alezanii de la careta lui Maassa Bayou, care se îngrășau stînd prea mult în grajd. Cînd pleca cu caii de căpăstru, toată lumea era a lui. Nimeni nu-l ținea din scurt unde se duce și cît lipsește. Putea hoinări în voie prin păduri și poieni. Păsările și florile erau prietenele lui. Mamenieh îl învățase să deosebească ierburile de leac de buruienile vătămătoare, și el îl culegea mănunchiuri întregi, pe care băbuța le pune la uscat.

Într-o dimineată, porni în zori, pe răcoare. După ce galopă cîtva timp pe cîmpie, intră în pădure, la umbră. Între trunchiurile înalte și drepte, cu creștetul în cer, lianele țeseau perdele verzi, printre care se strecura o lumină stătută ca într-un fund de lac. Pe acolo trecuseră nu de mult tăietorii de lemne, care doborîseră arborii de esențe rare: campêche¹, mahon și cedri. Pe poteca

¹ — Arbore tropical al cărui lemn este foarte prețios și care produce o tinctură roșie (băcan).

pe care se cărau trunchiurile. Toussaint pătrunse pînă în inima pădurii. Ajunse într-o poieniță cu lumină de aur vechi, cu ferigi uriașe printre care se încurcau perușele¹ și colibrii².

O pasăre ciudată, un fel de curcan moțat, se lăsa greoi pe un ram și, desfășurîndu-și podoaba cozii, începu să-l certe pe Toussaint într-un grai aproape omenesc. Era un „hoccos”, atît de prețuit de localnici pentru carnea lui fragedă.

Nemișcat, băiatul pîndea. Își pregătise lațul să o prindă, căci pasărea aceasta foarte blindă se lăsa ușor domesticită.

Deodată un cal necheză ușor, ciulind urechile. Celălalt dădu și el semne de neliniște. Speriat, hoccosul zbură pe altă cracă.

Toussaint își aținti auzul. Prinse un zvon nedeslușit: strigăte amestecate cu lătrat de ciini. Era o vinătoare, fără doar și poate. Deodată, tăcerea fu spartă în mii de țandări de o împușcătură. În aceeași clipă, dintr-un desiș zvicni în fața lui o arătare: un negru deșirat, cu zdrențele filfîind. Înnebunit, străbătu în goană luminișul. Ferigele îi tăiau drumul. Se împiedică și căzu. Toussaint îl ajunse din urmă și-i ajută să se ridice.

Alergau alături, umăr la umăr.

— Ai fugit?

— Da!

— De unde?

— De la plantația Chaperon.

Toussaint se înfloră. Chaperon era un nume de groază printre negri.

— Sînt pe urmele tale?

¹ — Specie de papagali mici, cu coadă lungă și ascuțită.

² — Cea mai mică pasăre cunoscută, zisă și „pasărea-muscă”.

— Pe Moro l-au împușcat... Eram doi... De n-ar fi ciinii... Hector... Lida... Au fost dresați. Când prind un negru, îl sfișie de viu. Am văzut cu ochii mei...

Era o vînătoare adevărată, așa cum crezuse Toussaint. Numai că vînatul de astă dată nu era nici mistreț, nici căprioară, ci om. Lătrăturile se auzeau acum aproape. Toussaint știa ce pedeapsă grozavă îl așteaptă pe cel ce dă ajutor fugarului. Dar nû șovăi o clipă. Săriră pe cai amîndoi și porniră în goană pe cărare, înfundîndu-se mai adînc în pădure.

Galopau în tăcere, unul în spatele celuilalt, din pricina îngustimii drumului, cu capul plecat adînc pe coama calului. Ramurile se împleteau deasupra frunții lor.

După vreo jumătate de oră, se opriră.

Lăsară să răsufle caii, care erau tot o apă. Își ațintiră auzul. Nici un zgomot, decît croncănitul papagalilor. Ciinii le pierduseră urma.

Toussaint se puse să caute o liană știută de el. Și pînă la urmă o găsi. Nu se deosebea prea mult de celelalte ierburi, dar el o recunoscuse îndată: o reteză cu o custură, cam la înălțimea capului. Ca dintr-un șipot, țîșni din ea o apă limpede și rece. Fugarul sorbi cu nesaț. Toussaint luă apă în pumni și răcori botul cailor, care sforăiau de plăcere.

Apoi se așeză lingă negru.

— Cum te cheamă?

— Dyamba.

— Și cum ai fugit?

— Ieri am cărat trestii de zahăr de la cîmp, și ne-am putut strecura printre păznici.

— O duceți rău?

— Rău de tot, frățioare! Bătaie — de te snopește. Mîncare pe sponci. Trăgeam la roata morii din zori și pînă în noapte. Ay, măicuțică! Ce mai viață! Își dezveli umerii. Jugul lăsase brazde adînci.

— N-aveți cai?

— Negrul trage singur. Calului trebuie să-i pui om lîngă el, altfel nu trage.

— Și unde te duci acum?

— La maronii din munți.

— Cine-s maronii? întrebă uimit băiatul.

— Sînt fugari ca mine. Munții sînt plini de negri care trăiesc liberi.

Ochii lui Toussaint scînteiară.

— Aș merge și eu cu tine! Dar nu se poate! Dacă se pierde caii, Mazimbo ar pătimi rău de tot. Și Josua... Acum trebuie să mă întorc. Mai departe nu te pot duce.

— Nu e nimic, frățioare. De aci încolo mă descurc eu și singur.

Toussaint îi dăruie custura lui și o praștie cu care vîna uneori turturele și papagali.

Dyamba îl privi cu lacrimi în ochi:

— Ai inimă în piept, băiete. Mai am o rugă-minte. Du-te și povestește nevastei și copiilor cum am scăpat teafăr. Fata mai mare, Marie-Lo, ajută la bucătărie. O poți găsi ușor. Spune-mi, ai să te duci?

— Fii fără grijă.

Apoi își luară rămas bun. Toussaint se întoar-se îngîndurat, la pas, cu caii de căpăstru. Pe soare parcă se așezase un zăbranic, și totul îi părea cernit. Bucuria de a ieși să plimbe caii pierise.

Caii duceau o viață mai bună decît oamenii. Se îngrășau pentru plăcerea stăpînilor, în timp ce munca lor o făceau sclavii. Inima lui sîngera.

Se gîndea în fel și chip cum să-și țină făgăduiala: nu știa unde e plantația lui Chaperon. Se hotărî în cele din urmă să-i ceară sfatul lui moș Mazimbo. Îi povesti totul din fir-a-păr. Vizitiul îl ascultă în tăcere.

— Vai de sufletul lui! Bine c-a scăpat de Chaperon! Țsta e o fiară. Dar de ajuns ajungem noi acolo, n-ai grijă. Maassa Bayou e prieten cu el și învîrtesc afaceri împreună.

Din ziua aceea Mazimbo îl luă lîngă el pe capra trăsorii, ca ajutor de vizitiu. Pe Toussaint nu-l bucurară atît de mult hainele roșii cu fireturi, primite cu această ocazie, cît faptul că putea duce o veste bună copiilor lui Dyamba.

Într-o după-amiază, iată că domnul Bayou pofti să meargă la Chaperon.

Toussaint avea la picioare un coș cu minunate pere avocados¹, aduse în dar de stăpînul lor.

— Hai, băietel strigă Mazimbo, după ce opri caii, du-l degrabă la bucătărie. Vezi, colo în fundul curții... și îi făcu un semn cu ochiul.

El porni cu coșul în brațe pe aleea mărginită de arbuști chinezești, pînă la clădirea pe care i-o arătase vizitiul.

Norocul îl ajută.

În bucătărie nu erau decît două femei: o negresă grasă, între două vîrste, care împletea, și o fetișcană care curăța patate².

¹ — Fructul arborelui tropical persea, persea.

² — Specie de gulie.

Toussaint se uită la ea cu luare-aminte. Inima îi bătea cu putere. Poate că era chiar Marie-Lo? Rămase în prag, uimit de frumusețea ei.

Avea ochi mari, rotunzi, scînteietori, cu gene lungi și întoarse și trăsături gingașe. Părea însă foarte abătută, și nici nu luă seama la el. Bucătăreasa în schimb era gureșă; începu să-l descoasă de unde e, cine l-a trimis, cum îl cheamă. În urmă îi dădu o gogoasă.

— Marie-Lo! Ia coșul și du-l la celar.

— Da, mamă Aminta! spuse fata supusă, rîdîndu-se.

— Mă duc eu să-i ajut! e foarte greu coșul, se repezi Toussaint.

— Bine, du-te! Numai să nu vă prindă „Maassa” Chaperon că ați șterpelit vreo pară, că e vai și amar!

Numără perele și i le dădu în grijă.

— Uite cheile, Marie-Lo!

Apoi se așază să se odihnească și-și făcu vînt cu șorțul ei de stambă vărgată.

Toussaint cobori lingă Marie-Lo treptele de la celar. Puse coșul jos.

— Am să-ți spun o taină mare, șopti el. Tatăl tău a scăpat cu bine. Acum trebuie să fi ajuns la maronii din munți.

Fata tresări. Bărbia îi tremura. Îl strînse de braț cu putere:

— Știi sigur? L-ai văzut tu?

— L-am văzut! L-am ajutat să fugă.

Privirea fetei se luminează. Își împreună mîinile rugătoare.

— Haide la mama! Să ne povești totul. S-audă și ea. Vrei să vii cu mine?

— Mă mai întrebil?

Fata încuie în grabă celarul și, luându-l de mână, îl conduse pe o cărăruie printre tufișuri, pînă la bordeiul în care locuiau.

Un sălaș ca toate sălașele negrilor... Dar parcă mai sărăcăcios, mai înfiorător de trist... Oamenii, plecați la muncă... Cîțiva copii slăbănogi și plini de bube se uitară curioși la el.

Bordeiul la care-l duse Marie-Lo era atît de scund, încît intrară în el pe brînci. În clipa cînd pătrunse înăuntru, venind din lumină, Toussaint nu deosebi nimic. Apoi, obișnuindu-se cu întunericul, văzu o femeie care zăcea cu ochii închiși într-un colț, pe un pat de frunze. Marie-Lo se repezi la ea...

— Mamă! Bucură-te, mamă! Tata e sănătos! Ne-a trimis pe cineva să ne dea de știre.

Bolnava deschise ochii cu greu. Apoi se însufleți puțin.

— Vino mai aproape! șopti și un zîmbet slab îi flutură pe buze. Să nu audă cineva!

Lîngă urechea ei, Toussaint povesti întîlnirea lui cu Dyamba. Marie-Lo îndepărtă pe frățiorii mai mici și se întoarse să-l asculte și ea. Îi sorbea cuvintele. Cînd isprăvi de povestit, bolnava suspină ușor... Căută cu mîna ei fierbinte mîna lui Toussaint și o apropie de obraz, mîngîind-o.

— Îți mulțumesc, băiete! Uite, parcă mă simt mai bine.

Închise iar ochii și-și lăsă mîna să cadă...

Marie-Lo începu și ea să povestească. Toussaint o ascultă înspăimîntat:

— „Maassa” Chaperon e cel mai rău dintre toți stăpînii răi. Nu-i ajunge că pune să-i bată

pe negrii pentru vina cea mai neînsemnată. Le presară pe rănilor deschise lămiile sau ardei. Așa i-au făcut mamei. Spunea că ea trebuie să știe unde se ascunde tata.

Băiatul lupta cu un nod care-l strângea gîtul. În sfîrșit, putu vorbi:

— Mătușa Mameniech face o alifie care vindecă rănilor. Aș vrea să ți-o aduc, Marie-Lo. Cum să facem? Am să te aștept la pod, în fiecare dimineață. Poți veni pînă acolo?

— Cred că da. Mama Aminta mă trimite uneori să culeg ciuperci.

. . .

A doua zi, mergînd cu caii la scăldat, Toussaint o luă pe malul rîului în sus și ajunse într-o luncă plină de verdeață și de oleandri în floare.

Un podeț tăia rîul, care făcea un ochi de apă adînc și liniștit. Acolo îndemnă caii și, după ce se răcori cu ei în apă, ieși sub pod și se culcă la umbră. Închise ochii. Ierburile se legănau și îi gîdilau obrazii. Zumzetul gîzelor și, cînd și cînd, lovitura de copită a unuia dintre caii priponiți, care se apăra de muște, făceau să-i pară tăcerea mai adîncă.

Oare de ce nu vine Marie-Lo? ... El i-a pregătit alafia, învelită într-o frunză de palmier.

O frîntură de cîntec îl făcu să sară în picioare.

Cîntecul n-avea cuvînte, era o revărsare de sunete atît de dulci și triste, încît îl podidiră lacrimile.

Pe urmă, cîntecul se rupse. Marie-Lo, care tocmai trecea pe pod, îl zărise și veni lîngă el, la umbră.

— Am cules ciuperci, uite coșul plin, dar mă tem că am întârziat.

— Vrei să te duc pînă acasă? Iată și alifia.

Fata bătu din palme.

Toussaint legă coșul cu ciuperci, apoi sări pe cal și o ajută să se salte în spatele lui. Luă celălalt cal de căpăstru și porniră la trap.

Marie-Lo nu mersese niciodată călare. Își petrecu brațele pe după mijlocul lui Toussaint. În viața ei amărită, clipa aceasta de bucurie prețuia nespus de mult. Ar fi dorit să țină veșnic. Dar ea se sfîrși curînd, ca toate clipele frumoase și senine. Ajunseră în dreptul zidului înalt, care mărgea plantația Chaperon.

Toussaint opri caii în fața porțiței pe care i-o arătă fata. Ea sări sprintenă, își luă coșul în primire și se furișă pe porțiță, făcîndu-i un semn prietenos cu mîna; iar băiatul porni în trap săltat spre casă.

De cînd ajunsese ajutor de vizitiu, instalat pe capra trăsuri, „Maassa” Bayou luase obiceiul să-l înfățișeze prietenilor săi, ca pe un ciîne dresat.

— Vino încoace! îi poruncea. Îl vedeți? Așa mic și prăpădit cum e, știe latinește.

Toussaint saluta. Pe chipul lui nu se citea nici durere, nici umilință, deși suferea cumplit în mîndria lui.

Avu totuși o mulțumire în drumurile care le făcea, însoțindu-l pe Bayou. Merșeră iarăși la Chaperon și o găsi pe Marie-Lo la bucătărie.

Fata îi zîmbi în treacăt, apoi luă tava cu răcoritoare, pregătită de Aminta, și plecă grăbită, foșnindu-și fustele scrobite.

— Acum e fată în casă, îl lămuri bucătăreasa. Iar el rămase să se uite în urma ei cu inima indoită. Oare e mai bine sau mai rău pentru ea?

Într-o zi, „Maassa” Bayou porunci să-l ducă la marchizul de Caradeu. Toussaint mîna caii în lipsa lui moș Mazimbo, care era bolnav.

Ocoli cu măiestrie boschetele de trandafiri, trecu printre lichidambri și opri scurt în fața stilpilor albi de la intrare. Domnul Bayou cobori, și Toussaint rămase să aștepte. Deodată auzi o împușcătură urmată de vaiete cumplite și injurături.

Sări jos de pe capră și o luă pe lingă casă, spre partea de unde auzise zgomotul. Fu martor atunci la o întîmplare care îi îngheță sîngele în vine.

În mijlocul peluzei, un băiat de vîrsta lui, înalt și șui, cu buclele blonde fluturînd în vînt, ținea în mîini două pistoale și învăța să tragă la țintă. Ochea pe rînd copacii de pe alee. În copaci mișcau oameni care, plîngînd, se rugau de iertare. Spre norocul lor, împușcăturile lui stîngace nu nimereau în plin. Deodată însă se auzi un răcnet înfiorător, și un negru se rostogoli la pămînt.

Băiatul izbucni într-un hohot de ris sălbatic, nebunesc:

— Tatăl L-am atins! Vino să vezi!

De pe veranda unde ședea cu domnul Bayou, marchizul privea scena cu încîntare.

— Bravo, René! Se cunoaște că ești fiul meu. Să mi-i culegi pe toți cu pistolul, dragul meu!

Tinărul avu un ris crud, care voia să însemne: „Las' pe mine"! Luă din mîna valetului un alt pistol încărcat și ochi, continuîndu-și singeroasa lui petrecere.

Domnul Bayou privise spectacolul cu interes prin lornionul său. Apoi se întoarse zîbind spre amfitrion:

— Mă întreb, domnule marchiz, dacă petrecerea asta nu e cam costisitoare. Eu n-aș putea să mi-o îngădui.

— E foarte adevărat, constată marchizul. Dumneata, domnul meu, nu ești proprietar de sclavi.

— Da, aveți dreptate. Eu nu sînt decît un nobil ruinat, un procurator al contelui de Noé. Totuși îmi îngădui și eu să am principii. Negrul e pentru mine o unealtă pe care mă străduiesc s-o păstrez în bună stare și s-o folosesc cît mai bine. Teroarea excesivă nu are urmări bune.

— Dar sclavul trebuie să știe de frică. Altfel e vai de noii!

— Firește! Să fie bătut, în scop educativ... Dar un tratament mai bun îl face să lucreze cu spor, pe cînd bătaia îl schilodește și îl îndobîtozește...

— Poate că ai dreptate, spuse Caradeu gînditor. Nici eu de altfel nu-i dau pe mîna lui René decît pe negrii prea greu de stăpînit, sau care nu mai sînt în stare de-a munci.

Domnul Bayou sorbi o înghițitură de rom și îi lăudă vechimea și aroma. Și bietii negri fură dați uitării.

Toussaint scrișnea din dinți și-și înfîgea unghiile în palmă, ca să nu țipe. Rămăsese împietrit în

marginea aleii, cînd se auzi strigat de domnul Bayou. Porni spre trăsură cu capul în pămînt, împleticindu-se. În gură simțea un gust de cenușă, și inima îi era grea ca o piatră de moară.

În seara aceea, negrii erau adunați ca de obicei în jurul focului care gonea țințarii. Toussaint se așeză între ei și povesti cele văzute de el la plantația marchizului.

Moș Mazimbo dădu din cap cu obidă:

— Știu, știu prea bine. Tînărul René e un descreerat, un ucigaș. Păcat că nu se găsește un glonte și pentru el.

— Cum de rabdă dumnezeu pe lume asemenea fiare cu chip de om? strigă unchiul Pierre, paraciserul.

— Uite, vedeți, mîinile astea l-au ținut întîi cînd a venit pe lume, gîngăvi Mamenieh în gîngiile-i știrbe, arătîndu-și mîinile uscate. Mai bine mi le tăiam din cot! Toussaint, băiete, tu știi că ticălosul s-a născut în aceeași zi cu tine? Și se răsfața într-un leagăn de argint.

• Toussaint o asculta uimit.

— În aceeași zi, Toona? E și el un băiat la fel cu mine. Și de ce are dreptul să se joace cu viața unui negru? Oare viața asta nu prețuiește nimic?

Unchiul Pierre oftă:

— Vezi bine că prețuiește, uneori pînă la 1500 de livre... Dar „maassa ma'quis” e foarte bogat și nu sărăcește dintr-atît.

— Dacă ar fi el singurul, spuse moș Mazimbo. Dar stăpîni nebuni sînt cu duimul.

— Ca Mahaudière, îi taie altul vorba. Din porunca lui, o femeie a fost ținută închisă într-o cușcă în care de-abia ar fi încăput un ciine.

Femeile se tânguiră cu mina la gură: „Ay! Ay!”

— Și ce s-a întâmplat cu ea? întrebă Toussaint, cu glasul tremurat.

— S-a chinuit douăzeci și două de luni, pînă a murit...

— Și nimeni n-a putut să-i ajute?

— Cum puteau să-i ajute, băiete? Cine se apropia de cușcă era un om mort.

Toussaint strînse pumnii. De ce? De ce nu se putea face nimic?

Ascultă pînă tîrziu vorbele pline de amărăciune ale celor vîrstnici. De cînd nu mai era un copil, nedreptățile și suferințele aveau un răsunet din ce în ce mai puternic în sufletul lui.

În culcușul de frunze, rămase multe ceasuri treaz, cu mîinile sub cap. Depăna neîncetat în minte aceleași întrebări fără răspuns. Groaza de cele văzute și auzite se prefăcea în minie furtunoasă.

Deodată, își pironi privirile pe peretele din față. Zări o mulțime întunecată, în care desluși cu încetul chipuri dragi... Erau acolo moș Mazimbo, și Mamenieh, mama Sana cu Paul, Marie-Lo cu toți ai ei, și Dyamba, și unchiul Pierre... Oare ce-or fi vrînd de la el? Ce așteaptă nemișcați și îngroziți? Ce-i arată Marie-Lo? Întoarce capul spre ușa grajdului și-l vede pe René, tînrul cu chip gingaș, de fată, care trage cu pistolul, hohotind. Nu aude împușcătura, dar cei atinși de el se prăbușesc la pămînt ca niște păpuși de cîrpe.

Toussaint sare din culcușul lui. Se repede. Îl doboară...

Hohotul de ris sălbatic a încetat. În grajd s-a făcut liniște. În întuneric, se aud doar zgomotele obișnuite: mișcarea cailor la iesle.

Lac de sudoare, Toussaint privește în jurul lui. Abia acum își dă seama că l-a furat somnul și că totul n-a fost decît un vis...

UN TÎRG DE SCLAVI

Toussaint, prins de noile lui indeletniciri, n-a mai putut întîlni pe Marie-Lo. Gîndul că e roaba lui Chaperon îl chinuia însă cumplit.

Într-o dimineață, „maassa” Bayou porunci trăsură devreme. Toussaint se bucură din toată inima cînd auzi unde merge. Dar cînd ajunseră la plantația lui Chaperon, rămase incremenit. Porțile erau date în lături; pe un stîlp era bătută o scîndură pe care scria grosolan, cu tuș: „*Vînzare publică!*” În numele regelui, al legii și al justiției, înștiința pe cei interesați că în ziua de luni, 26 martie 1760, se vor vinde la licitație, pentru plata datoriilor, o parte din bunurile sechestrate, aparținînd lui François Chaperon. Acesta plecase în Franța și lăsase în urma lui numai datorii.

În curtea largă, pietruită, din spatele casei, unde erau aruncate claie peste grămadă o mulțime de mobile, se adunaseră mai mulți negustori și zarafi din Cap Français, care-l salutară pînă la pămînt pe domnul Bayou și pe alți cîțiva plantatori bogați, ce ședeau mai la o parte.

Doi slujbași ai stăpînirii, în haine negre și cu peruci pudrate, se așezară la o măsută delicat sculpată, cu un maldăr de hîrtii în fața lor.

Într-un colț mai ferit era adunată mulțimea negrilor. Unii ședeau ghemuiți pe jos, într-o tăcere posomorită. Alții păreau mulțumiți. Scăpaseră de Chaperon, trăgeau nădejde de mai bine. Nespuse de îngrijorat, Toussaint se apropie și-și făcu loc printre ei. Căuta cu ochii pe Marie-Lo, și n-o află. O zări întâi pe Aminta, bucătăreasa cea guralivă, prăvălită pe o coastă, bocind cu hainele boțite și boneta strîmbă: „Of! of! Unde o să-mi sfîrșesc bătrînețele?” Apoi o descoperi pe Marie-Lo, mai la o parte, între ai ei. Mama ținea în brațe pe băiatul cel mai mic. Ceilalți doi se agătau de sora lor, care îngina printre suspine: „Are să le fie milă... Au să ne lase împreună”...

Marie-Lo se ridică și veni spre Toussaint. Avea ochii roșii de atîta plîns.

— Ne vinde pe toți, șopti ea. Poate că e mai bine. Poate că e mai rău... Cine poate ști? Schimbi un stăpîn rău cu altul și mai rău. Pe noi ne poate despărți. De asta ne temem.

Între timp, amatorii se apropiară de grupul negrilor. Așa cum fac geambașii cînd cumpără un cal, îi cercetau cu de-amănuntul. Îi puneau să deschidă gura, ca să le vadă dinții, le pipăiau mușchii și se învîrteau în jurul lor, căutînd să descopere vreun beteșug ascuns. Cu moartea în suflet, Toussaint fu nevoit să se depărteze.

Licitația începu. Portărelul făcea strigările, vorbind pe nas și înghițind cuvintele, ca și cum i-ar fi fost lene să le rostească:

— O canapea, două fotolii și șase scaune, cu tapiserie de Aubusson, opt sute de livre...

— Opt sute douăzeci, strigă un zaraf.

Ciocănașul lovi în masă.

— Opt sute douăzeci o dată, de două ori, de trei ori... Adjudecat!

Toussaint nu-și lua ochii de la fată. Acum i se hotăra soarta. Negrii aveau să fie vânduți laolaltă cu mobilele. În ochii albilor, un negru nu e altceva decît un obiect. Cine știe pe a cui mină va încăpea Marie-Lo? La gîndul că va fi despărțit de ea pe vecie, se simțea cuprins de o minie oarbă.

Vinzarea continuă monotonă. Toussaint auzea ca prin vis...

— ...O masă de mahon cu marchetărie... un vas de Sèvres... o pendulă de bronz... O statueta chinezească de agat... nouă sute...

Recunosc glasul lui Bayou...

— Nouă sute douăzeci...

— Nouă sute douăzeci o dată... de două ori... de trei ori... Adjudecat!

Bayou se duse să plătească. Părea foarte mulțumit.

După un covor Savonnerie¹, urmă vînzarea negrilor.

Fură vînduți cîțiva flăcăi voinici, fără multă tîrguială, și deodată:

— Negresa Suzana, în vîrstă de patruzeci de ani, cu cei patru copii ai săi, în vîrstă de șaisprezece, de zece, de opt și de patru ani.

Biata femeie strîngea în brațe copilul cel mic, care plîngea cu hohote. Ceilalți doi se ascundeau înspăimîntați în fustele sorei lor mai mari.

¹ — Manufactură de covoare scumpe, destinate îndeosebi mobilării castelelor regale.

Un creol¹ grăsun, cu sprincene stufoase și un colț ascuțit ca de mistreț, ieșit în afara buzelor groase, oferi pentru întreaga familie o sumă de nimic: o mie de livre.

— E o crimă să desparți pe mamă de copii, rânji el mărinimos. Vă rog să țineți seamă.

Dar slujbașul nu se învoi...

— Crimă sau nu, toți împreună prețuiesc două mii de livre, nici un ban mai puțin. Și repetă oferta.

Tăcere. Nu se ivi nici un alt cumpărător. Atunci licitatorul îi oferi separat pe fiecare.

Un negustor de la oraș o cumpără pe Suzana. Femeia căzu în genunchi, se agăță deznădăjduită de noul ei stăpîn:

— Luați-i și pe ei! Fie-vă milă!

— Cel puțin știi să gătești? o întrebă el morocănos după ce plăti prețul.

— Știu, firește. Dar vă rog din suflet, „maassa”, nu mă desparțiți de copiii mei. Am să mor fără ei! Îi îmbrățișa genunchii printre hohote de plîns.

Negustorul o împinse cu brutalitate și ea căzu jos...

— Auzi vorbă! Să nu cumva să mori după ce am plătit atîția bani! Destul că am să mă încarc cu mucosul ăsta, ca să-ți fac plăcere. O gură în plus. Nu e bun de nimic. Nu poate nici măcar păzi găștele...

Între timp, licitația continua, dar Suzana nu se putea rupe de copiii ei. Îi ținea strîns îmbrățișați și striga într-una printre hohote de plîns:

¹ — Persoană născută în colonii (Antile) sau în America latină, urmașă a coloniștilor spanioli, portughezi sau francezi.

— Nu mi-i luați! Mai bine omoriți-mă!
— Negresa Marie-Lo, în vîrstă de șaisprezece ani...

Toussaint tresări. Era gata să se repeadă, dar se stăpîni. Își frîngea minile în neștire.

Văzu pe Marie-Lo cum duce pumnii la gură, ca să nu strige. Cuvintele se învălmășeau în mintea lui.

— Opt sute de livre... o dată, de două ori...

— Opt sute douăzeci...

— Opt sute treizeci...

Creolul cu chip de mistreț ridică mina. Se în-
cinse o adevărată întrecere între amatori.

Poc! Poc! Ciocănașul bătu în masă... O dată,
de două ori...

Și deodată, cuvîntul cel de spaimă...

— Adjudecati!

Noul stăpîn scoase o pungă cu galbeni și plăti
prețul. Apoi merse să-și ia marfa. Suzana dădu
un țipăt sfișietor. Marie-Lo își acoperi fața cu
minile și izbucni în plîns.

Portărelul strigă mai departe...

— Copilul Matei, în vîrstă de doisprezece ani...

Copleșit de durere, Toussaint privea spre gru-
pul jalnic în care se afla Marie-Lo. Stăpînul o
smulse din brațele mamei și o țiri spre poartă.

Pentru nouă sute de livre... Prețul statuei
lui „Maassa” Bayou... Se uită cu dușmănie la el
cum strîngea la piept, ca pe o comoară, figurina
de agat...

Amintirea aceasta nu i se putu șterge din
minte. Tinărul avea mereu în fața ochilor chipul

răvășit de suferință al mamei, mersul șovăielnic, de junincă dusă la tăiere, al tinerei fete.

. . .

Cu timpul, îl înlocui cu totul pe Mazimbo în slujba de vizitiu, deoarece bătrînul nu mai vedea bine și era foarte slăbit. În drumurile lui, avu prilej să cunoască de-aproape atelierele șubrede și nesănătoase de la oraș. Munca sclavilor care lucrau acolo era munca unor vite de povară. Dar cu vitele oamenii se purtau mai blind. Le hrăneau din belșug și nu le pedepseau.

Într-o dimineață, a fost trimis să ducă o încărcătură de trestie de zahăr la rafinărie. În timp ce oamenii descărcau căruțele, el se apropiase de un maestru negru care priveghea mersul cuptoarelor. Omul acela îi plăcu: voinic, gol pînă la brîu; mușchii lui de gladiator luceau de sudoare. Avea o privire cinstită și vioaie. Îl chema Mackandal. Îi arătă lui Toussaint tot ce era de văzut la moara de zahăr.

Sclavii înjugați doi cite doi trăgeau la cilindri mari, ca să strivească trestiile și să le stoarcă sucul.

Cu sufletul plin de revoltă, se uita la ei cum își tîrau pașii vlăguiți, amintindu-i de Dyamba, fugarul, și de biata Marie-Lo.

Trecură apoi la căldările mari de aramă, unde sucul se evapora încetul cu încetul, limpezindu-se și căpătînd culoarea aurului. Prin fum, prin aburi fierbinți se mișcau umbre nedesluite: negrii care mestecau într-una în vase cu prăjini lungi. Căldura era atît de înspăimîntătoare, încît Toussaint

simți că leșină. Îi se părea că se află în fundul unui cuptor încins. Prin fața ochilor îi jucau pete roșii. Se rezemă cu spatele de peretele șandramelei de scinduri, ștergându-și fruntea brobonată de sudoare.

Mackandal îl privea stăruitor:

— Ceea ce ai văzut aici nu e de-ajuns. Trebuie să-ți umpli inima de fiere, pînă simți că plesnește. Îi făcu loc să intre într-o încăpere alăturată, de unde venea un zgomot asurzitor.

— Aici e bateria, îi strigă la ureche. Bubuie cit zece tunuri la un loc.

Într-un cazan uriaș, fierbea siropul viscos. Bulbuci mari forfoteau și se spargeau cu zgomot. Oameni goi se învîrteau în jur, curățind cu lopeți mari spuma murdară care se alegea. Sleți de puteri, cădeau și se ridicau, părăind osîndiți la un chin fără sfîrșit.

În vuietul năprasnic, Toussaint nu a putut schimba nici două vorbe cu însoțitorul său. Dar se înțelegeau din ochi.

La plecare, Mackandal îi strînse brațul:

— Trebuie să ne mai vedem, frate!

Aceeași revoltă simțeau amîndoi pentru soarta nedreaptă a sclavilor, aceeași ură neîmpăcată față de cei ce îi asupreau și se îmbogățeau din munca lor.

Curînd după aceea, întimplarea făcu să-i cadă în mînă o carte care părea că răspunde întrebărilor lui.

Într-o dimineață, îl văzu pe Iacob, valetul lui Bayou, îngenunchat în mijlocul curții. Strînsese vreascuri, le aprinsese și acum așeza peste ele o bucoavnă groasă, legată în piele de vițel. Fla-

cările scăzură înăbușite, și Iacob sufla în ele cu nădejde.

Intrigat, Toussaint se apropie.

— Ce faci aici? De ce arzi cartea?

— Așa a poruncit „maassa”.

— Bine, lasă-mă pe mine. Du-te la treaba ta.

Cum scăpă de el, Toussaint scoase cartea din foc, părălindu-și degetele, și o stinse tăvălind-o prin iarba stropită de curînd. Cînd o răsfoi, văzu că vorbea despre Indiile Occidentale și chiar despre Colonia Saint-Domingue.

O ascunse în grabă într-un tufiș, și seara o duse pe furiș în coliba lui. În noaptea aceea o citi pe nerăsuflăte. Era plină de atacuri de o nemaipomenită violență împotriva regilor, a nobililor, a preoților, a religiei și a superstițiilor.

Toussaint n-avea de unde ști că pentru atîta îndrăzneală cartea fusese pedepsită să fie arsă pe rug, iar autorul ei, Raynal¹, fugise în Anglia ca să scape de osîndă. Capitolul asupra sclaviei îi dădu de gîndit.

➤ Află anume că negrii nu erau cu totul lăsați la bunul plac al stăpînului. Că exista o lege care-i „ocrotea”. Era așa-zisul *cod negru* din 1685. Numai că ocrotirea aceasta îl îngrozi și mai mult pe Toussaint. Legea prevedea între altele pedeapsa cu moartea pentru cel ce-și lovește stăpînul, moartea pentru cel mai neînsemnat furtișag; tăierea urechilor și înfieratul cu floarea de crin pentru fugari; tăierea picioarelor pentru recidivă; moartea pentru cel ce fugea a treia oară.

¹ „Histoire philosophique et politique des établissements et du Commerce des Européens dans les Indes”, de abatele Guillaume Raynal.

Atîta cruzime consfințită prin lege era de ne-crezut. Stăpînii de multe ori nu se țineau de litera ei. Pedepsa cu moartea, care i-ar fi lipsit de bunul lor, o înlocuiau din cînd în cînd cu o bătaie „părintească”, cum o numeau ei.

Autorul cărții se ridica vehement împotriva sclaviei. Într-un avînt liric, prevedea că din sînul poporului negru se va naște într-o zi un al doilea Spartacus, care va libera pe semenii săi și va răzbuna veacuri de rușine și asuprire sîngeroasă.

Cartea aceasta avu o mare influență asupra ideilor și năzuințelor lui.

Acum nu se mai îndoia că va veni o zi cînd poporul negru își va scutura lanțurile. Din toată inima se pregătea pentru ziua aceea.

. . .

Toussaint împlinise douăzeci și cinci de ani. Era de statură mijlocie, dar sprinten și bine legat. În privirea lui ardea focul viu al unei inteligențe puțin obișnuite, și în zîmbetul cald se răsfrîngea căldura inimii.

Dintre cei mai apropiați ce-l înconjuraseră cu dragoste în copilărie nu rămăsese nimeni: unchiul Pierre murise cel dintîi, apoi Mamenieh; iar Sana se stinsese și ea de o aprindere la plămîni.

Tinărul se ducea adeseori în coliba lui moș Mazimbo, care-l primea cu dragoste. Acolo o înțîlnea pe Anita, una din numeroasele nepoate, care avea grijă de unchiul ei de cînd îmbătrînise. Era o fată slăbuță și sfioasă, cu ochi mari și blînzi. Cînd Toussaint îi aminti odată, în glumă, cum îi

împletea codițele în copilărie, ea plecă ochii rușinată și se pierdu cu totul.

Moș Mazimbo se uita la ei zimbînd. Toussaint și Anita erau bucuria bătrînelor lui. Cei doi tineri începeau să țină unul la altul. Bătrînul încuraja dragostea lor curată.

În curînd, Toussaint se căsătorî cu Anita, rămî-nînd să locuiască deocamdată în coliba fostului vizitiu.

Pentru Toussaint începu o viață nouă. Anita era o soție blajină și iubitoare, care nu ieșea din cuvîntul lui. Apoi veniră copiii: două fetițe. Dar el nu era făcut pentru o viață tihnită. Toate nedreptățile care-l înconjurau îi răscoleau tot mai mult inima.

La plantație, negrii aveau mult de suferit de pe urma supraveghetorului spaniol Pascual. Ca și Emile, căruia îi luase locul, noul supraveghetor era intruparea brutalității și a mișeliei. Lingușitor și fățarnic, izbutise să cîștige încrederea domnului Bayou, care-i lăsa mină liberă.

Toussaint jură să-l înlătore. Zi cu zi începu să-l urmărească, cu stăruința de care numai unul ca el era în stare. Își dădu seama că supraveghetorul îl fură pe Bayou cu nerușinare. Știînd că stăpînul, aflînd asemenea fapte, s-ar hotări lesne să-l înlocuiască, el începu să strîngă dovezi; și într-o bună zi se înfățișă stăpînului. „Iată!” Acesta rămase încremenit. Pascual vînduse o încărcătură de indigo, fără știrea lui. Pascual golise jumătate din sacii de bumbac din magazie. Pascual făcuse să dispară două butoiașe cu rom de cea mai bună calitate.

— Ajunge! spusese Bayou. Văd cu cine am de-a face. E un bandit. Are să-și ia pedeapsa.

Privirea i se opri îndelung asupra lui Toussaint, dar nu mai adăugă nimic.

De la plecarea lui Pascual, munca pe plantație se făcea fără supraveghetor, și domnul Bayou era din ce în ce mai nemulțumit. Se gândi să-l însărcineze deocamdată pe Toussaint cu slujba aceasta de răspundere; socotea că, dînd în vileag furtişagurile lui Pascual, Toussaint își dovedise credința față de stăpîn. Era departe de a bănui adevăratele lui intenții.

Negrii însă, care-l știau cu tot sufletul alături de ei, s-au bucurat nespus de schimbare; iar Toussaint se strădui din răspuțeri, prin măsuri bine chibzuite, să-i ocrotească.

„LA COCOȘUL PINTENAT”

La Cap Français, pe o uliță mărginașe, se găsea o căsuță din birne, cam lăsată într-o rină: două ferestre largi, cu storuri verzi, și o ușă scundă. Deasupra ei, în loc de firmă, era agățat un coteț în care se vedea un cocoș alb de toată frumusețea. Pe coteț scria cu litere de o șchioapă: „La cocoșul pintenat”.

Dugheana aceea era vestită în tot orașul.

Ușa se deschidea scirțind, un clopoțel zbîrniia asurzitor. Dacă veneai întâia oară, te opreai în prag clipind, pînă te obișnuiai cu întunericul, după lumina strălucitoare de afară.

Din fundul încăperii venea spre tine o negresă înaltă și trupeșă, care, cu un zîmbet prietenos, te lua în primire.

— Stămburi? Dresuri? Cofeturi? Ace? Ață? Panglici? Mărgele? Ce poftiți?

Într-o bună zi, în dugheană intră Toussaint, care voia să cumpere o băsmăluță Anitei. De după tarabă, vînzătoarea îl privi lung, apoi zîmbi:

— Nu mă mai recunoști?

Zîmbetul acela... Dinții strălucitori, ochii ga-leși îi înviară în minte icoana de altădată, deși trecuseră șaisprezece ani de la despărțirea lor.

— Marie-Lo! Cum ai ajuns aci?

Toussaint află îndată povestea ei.

Vreme de câțiva ani avusese multe de îndurat de la stăpinul care-o cumpărase la licitație. Era circiumar la Gonaive și o puneă să facă toată treaba în gospodărie. Muncea pînă noaptea tîrziu. Dormea pe apucate.

— Mincam bătaie în fiecare zi, și erau zile cînd nu mîncam altceva decît bătaie, spuse ea.

Acolo în circiună cunoscuse un om de treabă, un marinar mulatru, care o răscumpărase și o luase de nevastă. De atunci locuia în căsuța aceasta la Cap Français. Au fost anii cei mai buni. Apoi soțul ei, plecat într-o lungă călătorie, nu se mai întorsese. Corabia lui se pierduse într-o furtună.

La început o dusesse greu singură, vînzînd mărunțișuri; mai apoi se gîndise însă să crească păsări, în curtea din dosul casei. Cocoșii ei, cu gheare și ciocuri de oțel, erau renumiți. În vremea aceea, mulți creoli aveau patima „gagairelor”, adică a luptelor de cocoși. Era o plăcere sîngeroasă și nesăbuită. Mulți își cheltuiau și ultimul ban din pricina ei, punînd rămășaguri.

De cînd cu cocoșii, Marie-Lo o ducea mai bine. Amatorii de gagaire se adunau în sala din fund, unde erau așezate mese și bănci. Întîrziu în fața unui pahar de „julep”, pe care Marie-Lo îl pregătea cu meșteșug, drămuînd așa cum trebuie menta și melasa. Se tîrguiau cocoșii. Fiecare îl lăuda pe al său. Se discuteau luptele din ajun.

Se punea la cale o luptă nouă și se dezbăteau toate știrile și zvonurile.

În afară de sala aceasta, în fundul grădinii, sub tufișurile de iasomie, Marie-Lo mai avea un beci, în care își ținea butoaiele cu vin și cu tafia. Acolo nu veneau decît negri. Puteau să se strecoare pe o portiță dosnică, printre cotețele cocoșilor, fără să dea ochii cu ceilalți mușterii, care nu s-ar fi bucurat de asemenea tovărășie.

Poftit de ea, Toussaint coborî în încăperea boltită și întunecoasă. Domnea o răcoare plăcută după zăpușeala zilei. Balercile pîntecoase se înșirau pe lîngă zid. De tavan atîrnau pești sărați și hălci de porc afumat, așa-zisul tasso. Un opaiț fumega pe masă. Și era liniște...

— Acum e liniște, zîmbi Marie-Lo. Mușterii mei obișnuîți sînt la muncă. Dar dacă vii pe înserat, ai să găsești beciul plin. Tot felul de oameni... Nu strică să-i cunoști.

Toussaint îi urmă sfatul. De atunci începu să treacă tot mai des pe acolo. Cunoscu mulți muncitori, hamali în port sau marinari, și legă prietenii trainice. Erau destui cu care se potrivea la vederi. Pe alții, mai neștiutori, mai sfioși, căuta să-i lumineze, arătîndu-le că trebuie să fie înălțurate nedreptățile vieții pe care o duceau.

Ajunse în curînd să fie numit de toți „cărțurarul negru”. Putea la nevoie să-ți scrie o jalbă, o scrisoare... Și dacă-i cereai sfatul, făcea să-l și urmezi, fiindcă era bine chibzuit și înțelept. La Marie-Lo află mai întîi Toussaint, de la Mackandal, zvonul despre războiul din America.

Un vînt de înnoire, de libertate sufla peste întreaga insulă Haitî.

Cele treisprezece colonii engleze se ridicaseră împotriva metropolei și luptau cu îndrăjire ca să se elibereze din strînsoarea înăbușitoare în care fuseseră ținute pînă atunci. Autocrația engleză nu vedea cu ochi buni dezvoltarea de sine stătătoare a acestor coloniști prea îndrăzneți și căutase prin tot felul de măsuri umilitoare, prin taxe și dări, să le stînjenească avîntul. Ca răspuns, aceștia luptau să-și capete neatîrnarea, astfel că revoluția era în toi.

În beciul lui Marie-Lo se discuta cu aprindere. Mackandal părea cel mai înverșunat.

— Ați auzit voi de Declarația de Independență? Stă înscris în ea dreptul omului la viață, la libertate și la fericire. Poporul întreg, nemulțumit cu starea de lucruri, s-a ridicat împotriva stăpînirii, ca să-și apere acest drept. Dar noi? Noi, sclavii, n-avem drept nici la viață, nici la libertate, nici la fericire. Și atunci? Nu trebuie să ne cucerim acest drept prin orice mijloc?

Toussaint încuviință:

— Da, Mackandal, ai dreptate. Dar pentru ca să facem și noi o adevărată revoluție, trebuie să fim mii și zeci de mii, strîns uniți.

Mackandal îl privi lung, dar nu răspunse.

Peste cîteva zile, Toussaint află că negrii de la rafinărie s-au răscurat, că stăpînii fabricii au chemat armata, care a tras în ei și i-a secerat fără milă.

Tulburat peste măsură de cele aflate, Toussaint porni în căutarea lui Mackandal. Dar toate încercările lui de a ajunge pînă la el dădură greș. Rafinăria era închisă. Gărzi înarmate păzeau pre-tutindenii. Patrulă circula prin oraș.

Trecură două săptămîni. Era într-o dimineată de aprilie a anului 1776. Un soare strălucitor se înălțase de două sulițe pe cer, cînd Toussaint ajunsese la porțile orașului. Văzduhul limpede răsună de clopote.

— Să fie o sărbătoare? se întreba Toussaint.

Dar dangătul lor era lung, cadentat și jalnic, parcă suna a moarte...

Pe uliți, o mișcare neobișnuită. Valuri, valuri de lume se îndreptau spre Piața Mare.

Toussaint opri calul să întrebe ce se petrece.

— Mackandal va fi ars pe rug chiar acum, îl lămurii un băietan care se grăbea să nu piardă spectacolul.

Toussaint privi după el, năucit. Parcă nu-i venea a crede. Își lăsă calul la Marie-Lo și se amestecă în mulțime.

Rugul fusese ridicat în piață, chiar în fața palatului guvernatorului. Toussaint își făcu loc cu coatele prin marea de oameni, pînă în primul rînd. Cei mai mulți erau negri aduși cu sila, încadrați de armată, ca să vadă supliciul unui răsculat și să ia aminte. Domnea o tăcere apăsătoare. După un răstimp, se auzi un uruit de roți. Dintr-o căruță coborî osînditul, desculț și în zdrențe, cu mîinile legate la spate.

Își plimbă ochii asupra mulțimii.

Privirea îi era dîrză și neînfricăată ca și altădată. Se opri asupra lui Toussaint îndelung. Acesta își mușca buzele pînă la sînge. Un nod îi strîngea gîtul. Dacă ar fi putut să-i strige acum, în clipa din urmă: „Mackandal, jertfa ta nu este în zadar! Va veni ziua cînd ne vom ridica cu toții și cînd vom izbîndi”.

Un grefier bolborosi sentința de moarte. Un preot urcă treptele împiedicându-se și îi întinse condamnatului crucea, dar acesta întoarse capul și se feri.

Călăul îl legă strâns de un butuc, încercă din nou frînghiile și apoi cobori.

Mackandal rămase singur. Neclintit pe rug, părea că domnește peste mulțimea aceea tăcută, care parcă nici nu îndrăznea să răsuflă.

Porumbei zburau pe deasupra capetelor, se lăsau pe acoperișuri netezindu-și penele. Nori mari, lăptoși, călătoreau pe cer. O adiere ușoară, cu miros de alge, venea dinspre mare. Se jucă cu flăcările care lingeau ușor lemnele adunate și serpuiau urcînd într-una, pe nesimțite, din ce în ce mai lungi, mai lacome.

O răbufnire de vînt înteți focul. Un fum alb, greoi, se înalță în trimbe înăbușitoare.

În fumul acela, Mackandal nu mai era decît o torță vie.

Încleștînd pumnii, Toussaint prîvea martirul și-și rostea în gînd jurămîntul: „Vom duce lupta pînă la capăt, Mackandal!“...

Multă vreme a avut în ochi imaginea aceasta chinuitoare. Apoi viața reîntrase în matca ei. Apele tulburate ale sufletului parcă s-au mai liniștit. Dar în el mocnea revolta.

— De ce te zbuciumi atît? îl întreba cînd și cînd Anita, mîngîindu-l pe frunte.

— Parcă tu nu știi: noi, negrii, răsuflăm printr-un singur nas, îi răspundea el, cu o zicală din

bătrâni, care voia să însemne că toți simțeau și gîndeau la fel.

Toate suferințele poporului obidit îl dureau, și-și chinuia mintea ca să afle o dezlegare.

Avea acum o familie numeroasă. După cele două fetițe, Lucile și Alix, se născuseră doi băieți, Isaac și Placide.

În mijlocul alor săi, Toussaint afla singurele clipe de mîngiere.

Bayou, îmbătrînind și fiind suferind, aproape că nu mai ieșea din iatacul lui. Toussaint, folosindu-se de acest prilej, putu intra în bibliotecă, unde năzuia de multă vreme să ajungă.

Cînd pătrunse prima oară în încăperea largă, cu rafturi de cărți pînă în tavan, rămase uluit. Cine ar fi crezut că pot fi atîtea cărți la un loc? Adesea se furișa aci să-și ia cîte o carte, ca s-o citească noaptea din scoarță în scoarță. Nu stătea să aleagă. Pațima lui pentru citit era neistovită. Citea tot ce-i cădea în mină: medicină, botanică, istorie sau filozofie.

Într-o seară, în beciul lui Marie-Lo era mare îngheșuială. Trebuia să te bați pentru o palmă de loc. Chirciți pe vine, călări pe butoaie, grămădiți pe bănci, negrii ascultau povestea unui nou venit. Era un uriaș cu pielea ca abanosul și cu o cicatrice largă pe frunte. Ducea cam des la gură cana cu julep și povestea cu șart:

— ...Eram pe atunci bucătar. Ehei! Ce mai supe de broască țestoasă, ce mai paste de migdale învățasem să pregătesc! Nu spun că uceni-

cia n-a fost grea. Stăpînul meu, „maassa” La Tour, era tare mofturos; dacă îi greşai un fel de mîncare, punea să-ţi tragă douăzeci şi cinci de bice; nici unul mai puţin. Şi bucătarul şef mă pîra într-una pe mine, ca să scape el de pedeapsă. Dar o dată i s-a înfundat. Mama stăpînului, „m’ame Aurélie”, care era o iasmă cu chip de femeie, a pus să-l arunce în cuptorul încins, fiindcă îi arsese o plăcintă. Şi aşa am ajuns bucătar şef.

Se întrerupse o clipă. Tocmai intrase Toussaint şi se iscase oarecare învălmăşeală. Mulţi se ridicară ca să-i facă loc.

Şi străinul continuă:

— Stăpînul meu avea paţima jocului. Într-o seară avea oaspeţi de seamă. Eu îmi dădusem toată osteneala ca bucatele să fie la înălţime. Şi musafirii lăudaseră meşteşugul bucătarului. După masă, ca de obicei, se jucă faraon. „Maassa” La Tour pierdea într-una. Potrivnicul său, amiralul d’Estaing, juca măsurat şi calm. Ar fi fost gata să-i înapoieze cîştigul, dar stăpînul meu nu primi. Aproape îşi ieşise din minţi de furie. Îi oferî să joace pe armăsarul lui arab, la care ţinea foarte mult. Amiralul rîse: „Eu sînt marinar, de cal n-am nevoie. Decît armăsarul, mai bine bucătarul”. Zis şi făcut! Şi astfel am fost cîştigat la faraon şi mi-am schimbat stăpînul. M-a luat pe vasul lui. Căci el comanda flota franceză. Aşa vas nu mai văzusem în viaţa mea. Avea 90 de tunuri şi îi spunea „Languedoc”. În fiecare zi, amiralul îmi cerea să-i gătesc un *calalou*¹, că la asta nu mă întrece nimeni. Flota noastră se în-

¹ — Mîncare creolă, un fel de tocană.

dreptă spre America. Mergeam să dăm ajutor răsculaților împotriva Angliei. Asta nu fiindcă i-ar fi convenit lui Ludovic al XVI-lea să sprijine revolta poporului american, dar avea o veche socoteală cu regele Angliei pentru Canada¹ și găsisse prilejul bun să i-o plătească...

— Ai fost acolo? întrebă Toussaint. Ai făcut războiul?

— Am fost acolo și am făcut războiul, după cum vedeți... Străinul arată cicatricea de la frunte: Rana asta am căpătat-o în bătălia de la Savannah.

Toți erau acum numai urechi la Christophe, dar el se întrerupse din povestire:

— Mătușă, mai adu o ulcică din băutura dumitale, că bietului Henri Christophe i s-a uscat de tot gîtlejul.

După ce sorbi din julep, povesti mai departe:

— Nici o țară pe lume n-are o populație atât de pestriță. Amiralul spunea că s-au adunat acolo toate semințiile: englezi, olandezi, suedezi, spanioli, francezi, chinezi, apoi negri și mulatri. Dar atunci cînd a fost vorba de libertatea lor, dămeții aceștia, adunați din cele patru vînturi, care n-aveau nici același grai, nici aceeași credință în dumnezeu, s-au unit între ei și au hotărît că mai bine să moară, decît să rămînă supuși Angliei...

— Și au izbutit să-și cucerească libertatea? îl întrerupse Toussaint.

— Au izbutit, firește, dar n-a fost lucru ușor. Pot să vă spun că au curs rîuri de sînge. Am văzut cu ochii mei la Savannah. Acolo a fost luptă

¹ — În 1763 Franța pierde în favoarea Angliei dreptul de stăpînire asupra Canadei.

grea. Ne-au secerat englezii, care erau de zece ori mai numeroși ca noi. Eu luptam atunci ca soldat. Norocul meu că știam bine englezește, fiind născut la Granada. Amiralul îmi dăduse libertatea, ca să pot servi ca iscoadă. În atacul de la 11 septembrie 1778, o baionetă engleză mi-a lăsat amintirea asta, și atinse cu mîna cicatricea. Iată cum a fost: aci, pe țărm, erau francezii, colo trupele americane, iar în față, pe colină, erau englezii.

Pe masa cu străchini și ulcele, închipui cîmpul de luptă.

Negrii urmăreau cu sufletul la gură toate peripețiile bătăliei. După ce Christophe sfîrși, se făcu tăcere...

— Și acum, iată-mă iar acasă, urmă el. Am luptat acolo pentru libertatea coloniilor, cot la cot cu fermierii, cu meseriașii, cu muncitorii. Da! Poporul american și-a vărsat singele pentru libertate. Și cu ce s-a ales? Doar atît, că a scăpat de stăpînirea englezilor. Dar de drepturile înscrise în „Declarația de Independență” se bucură azi tot cei bogați și puternici care le-au înscris acolo. Cît despre soarta vitregă a sclavilor, nici prin gînd nu le-a trecut s-o schimbe. Sclavii au rămas tot sclavi.

— Are să vină și vremea noastră, spuse Tous-saint, amintindu-și de Mackandal. Cu oameni ca tine se poate face o revoluție.

Din ziua aceea, se legă de Christophe tot mai mult. Căuta să-și însușească experiența acestui om atît de umblat, care trecuse prin multe încercări.

Stăteau astfel de vorbă adeseori, căutînd să desprindă din fapte semnele viitorului. De la o vreme, la sfatul lor se alătură și un al treilea. Era un tînăr cu trăsături frumos dăltuite. Deși de statură mijlocie, era mlădios și bine făcut, cu mușchi de oțel. Toussaint îl deosebi îndată dintre ceilalți mușterii obișnuiți.

— Cine e? o întrebă pe Marie-Lo.

— Îl cheamă Jacques Dessalines, dar i se spune Africanul, îi șopti aceasta. Stăpînul lui e olarul din capătul celălalt al uliței. Face cele mai frumoase talere și ulcioare smălțuite pe care le-am văzut vreodată.

Tînărul parcă înțeluse că e vorba de el. Se apropie de masa lor. Își sticlea dinții într-un rîs prietenos, dar parcă ar fi avut pumnale în priviri:

— Mi s-a urît să tot fățuiesc la oale pentru stăpîn. Ce i-aș mai răsuci eu la roată pe îmbuibății de plantatori, ca să le mai scadă bărdăhanul!

Vorbele acestea le-au plăcut, și l-au primit între ei. Deocamdată însă nu erau decît vorbe...

Se adunau cînd și cînd, își spuneau păsurile și așteptau...

— Totul e să alegi bine momentul în care trebuie să treci la fapte. Să te pregătești cît mai bine în vederea aceasta, le spunea Toussaint celor mai tineri și mai buiaci.

OAMENII REVOLUȚIEI

Anii treceau...

Toussaint își împărțea timpul între munca lui pe plantație și drumurile la oraș. În beciul lui Marie-Lo se întrunea în taină cu prietenii lui cei mai apropiați, cu care puneau la cale pregătirea luptei viitoare.

Într-o seară, Marie-Lo aduse în beci pe Georget, marinarul care fusese bun prieten cu răposatul ei soț. Sosise chiar în ziua aceea cu goeleta¹ Circe și aducea o veste mare.

— La Paris e revoluție...

— Cum? Ce spui? Revoluție?

Cei trei nelipsiți prieteni, Toussaint, Christophe și Dessalines, precum și mulți alții care erau de față, se adunară în jurul străinului; se înghesuiau să-l vadă, să audă mai bine. Parcă nu le venea să creadă.

— La Paris? Revoluție?

— Așa cum vă spun. Nu numai Parisul! Franța toată e în clocot. Se naște acum o Franță nouă.

Marinarul își plimbă privirile de la unul la altul, bucurându-se de uimirea lor.

¹ — Corabie ușoară, cu două catarge.

Purta o îmbrăcămintă cu care nu erau obișnuiți: pantaloni lungi, strimți pe pulpe și vârgați, un surtuc scurt, carmaniola, și pe cap o bonetă roșie cu o cocardă tricoloră.

Povestea pe îndelete. În fața ochilor treceau într-un vârtej amețitor oameni și întâmplări minunate.

— ... La început a fost Adunarea ... O adunare în care am trimis și noi, cei din starea a treia¹, aleșii noștri. Și aceștia i-au cam dat peste cap pe cei din stările mai de sus, adică nobilii și preoțimea. Luptau cu ei zi de zi să le smulgă drepturile și privilegiile. ... Și, cum vă spuneam, pare-se că Adunarea asta nu a fost pe placul regelui. Îi stătea ca un ghimpe în inimă. Și hotărî s-o dizolve. Își chemă trupele lui străine și plătite să înăbușe rășcoala în creștere și să se întoarcă la vechea tiranie. Dar poporul Parisului veghea, și a trecut la fapte: a luat Bastilia și a dovedit tuturor că voința lui e mai tare.

Se întrerupse o clipă.

— ... Ce vă uitați așa la mine? Ori voi n-ați auzit de Bastilia? Este, — adică, mai bine zis era, — că azi piatră peste piatră n-a mai rămas din ea — o închisoare vestită, o fortăreață infricoșătoare cu opt turnuri, cu șanțuri adânci și ziduri înalte de o sută de picioare, clădită de regi chiar în inima Parisului, ca să ferece în ea pe toți cîți le stau împotrivă. Poporul ura Bastilia care-i amintea toate împilările și fărădelegile din trecut. Jos cu ea! Și așa, în ziua de 14 iulie, — țineți minte,

¹ — Toți cetățenii națiunii franceze care nu făceau parte din aristocrație sau cler.

că asta nu e o zi ca oricare: 14 iulie 1789! — eu tocmai coboram din diligența de Brest, când aud clopotele sunînd... Toate clopotele Parisului sunau tocsinul. Străzile, cheiurile, podurile, bulevardele semănau cu o mare pe furtună. Poporul se tălăzuia spre piața Saint-Antoine. Un singur strigăt: „La Bastilia!” Îl striga mulțimea, îl repetau ecourile, și dangătul clopotelor parcă îl răspîndea în văzduh: „Bas-ti-lia!” Am intrat și eu în șuvoiul de oameni. Se înarmaseră fiecare cum puteau. Unii pătrunseseră în dughenele armurierilor, făcînd rost de puști și pistoale, alții purtau sulite pe care le făuriseră fierarii peste noapte, alții dăduseră o raită prin Garde-Meuble¹ și scosese ră de acolo fel și chip de arme vechi, pînă și un tun ferecat în argint... Eu mă apropii de el, că am fost tunar la marină. Dar așa ceva nu-mi mai fusese dat să văd încă. Un ins de lîngă mine, unul îmbrăcat cu îngrijire, pesemne că era avocat, că prea îi turuia gura, îmi spune că e tunul dăruit de regele Siamului regelui nostru... Fie și așa! numai să facă treabă...

Marinarul se întrerupse, ca să-și umple pipa... Toate privirile erau parcă agățate de buzele lui. Lui Toussaint, așezat chiar lîngă el, nu-i scăpase un cuvînt. Îi dădu un foc.

— Și ați cucerit cetatea?

— Mai întrebî? continuă Georget, după ce pu-
făi de cîteva ori cu mare plăcere. Dar a fost o
luptă crîncenă... Paznicii care o apărau trăgeau
în noi, de după metereze... Ai noștri cădeau,
sărmanii, dar nu se cunoștea, că alții le luau lo-

¹ — Depozitul de obiecte prețioase aparținînd coroanei.

cul. Podul era ridicat, și noi ne imbulzeam în fața lui, privind la șanțul adânc de șalzezi de picioare. Louis Tournay, rotarul din mahalaua Saint-Antoine, cu încă vreo cîțiva de ai lui se apucară să dea cu topoarele în lanțurile groase; loveau cu sete, sub grindina de foc... Eu am așezat tunulețul în bătaie, și unde începe să scuie la ghiulele! Deodată, lanțurile s-au rupt, puntea s-a prăbușit, și noi am dat cu toții năvală înăuntru... Cînd colo, dăm peste altă curte, alte ziduri, altă punte ridicată. Totul trebuia luat de la capăt... Dar asta ne-a îndîrjit și mai tare. N-o să dăm înapoi acum, la jumătate! După cîteva ceasuri de împotrivire, focul încetează, paznicii înalță un steag alb. Parlamentări... tratative, apoi deodată al doilea pod se coboară încet, și puhoiul omenesc se rostogolește pînă în inima cetății! Bastilia e a noastră!

E atît de mișcat, retrăind acele clipe de neuitat, incit se ridică în picioare, glasul i se frînge și ochii i se împăienjenesc. Cei din jurul său sînt la fel de tulburați. Toussaint, atît de stăpînit de obicei, își frămîntă mîinile în neștire.

— Ehe! urmă Georget marinarul, înfrîngîndu-și emoția. O să am ce povesti nepoților, la colțul vetrei, cînd oi fi și eu bunic.

Deocamdată le povestea negrilor, care ascultau într-o tăcere smerită, așa cum l-ar asculta și nepoții.

Aflară între altele că Adunarea Națională desființase toate privilegiile nobililor și preoților și dăduse și o Declarație a Drepturilor omului și cetățeanului...

— Cum vine asta? întrebă Marie-Lo, care îi umplea cana cu julep.

— Toți oamenii se nasc liberi, sînt egali și frați între ei. Așa scrie în *Declarație*.

— Toți oamenii frați? exclamă Christophe. Aici la noi nu e cu puțință așa ceva. Plantatorul bogat, frate cu sclavul său negru sau cu negustorul mulatru? Asta n-o s-o recunoască niciodată, oricît ar scri-o în lege deputații de la Paris.

— O să-i silim noi s-o recunoască, spuse Tous-saint, că în curînd are să vină și ziua noastră, a negrilor... Dar acum, spune-ne, te rog, ce s-a mai întîmplat la Paris?

— Cînd aș sta eu să vă înșir cîte s-au petrecut, nu isprăvesc nici pînă mîine dimineața! Des-tul să știți că azi poporul are și el cuvînt, îl spune răspicat, și regele trebuie să țină seamă de el. Așa o să scrie și în Constituția pe care o face acum Adunarea. Da! Da! Nu vă mirați! Noi, sanchilo-ții¹ — că așa ne-au botezat aristocrații în bătaie de joc, dar noi ne mîndrim cu porecla asta — noi sanchiloții, zic, sîntem trup și suflet cu revoluția, și am ajuns astăzi o putere de temut. Uite, de pildă, acum două luni l-am silit pe rege să-și părăsească palatele de la Versailles și să se mute la Paris.

Se uită iar în jurul lui, și trase cîteva fumuri. Îl ascultau cu atenție încordată. Nimeni nu sufla.

— Pasămite umblau tot felul de zvonuri: ba că ofițerii regelui la un banchet au insultat na-

¹ — Denumire dată revoluționarilor cei mai consecvenți, exponenți ai poporului. Spre deosebire de nobili care purtau pantaloni de catifea sau mătase, pînă sub genunchi (culottes), sanchiloții aveau pantaloni lungi.

țiunea și au călcat în picioare cocarda tricoloră, asta pe care o vedeți la boneta mea, ba că regele uneltește în tot felul cu dușmanii poporului, ba că umblă să-și ia tălpășița, ba că hambarele de la Versailles sînt pline de grîu, în timp ce Parisul n-are pîine...

Și așa, într-o dimineată de la începutul lunii octombrie, femeile care-și știau copiii flămînzi s-au adunat în fața Primăriei, cerînd pîine. Erau acolo mii de femei: precupețe voinice și guralive, tinere sfioase, matroane cărunte, actrițe, mame necăjite cu prunci în brațe; pe fața lor se puteau citi suferințele și lipsurile... Și necăpătînd ele pîine, au pornit cu duiumul spre Versailles, unde se adunase tot belșugul. Și la mulțimea femeilor ne-am alăturat și noi, bărbații, că nu le puteam lăsa singure! Eram ca la vreo douăzeci de mii de oameni, care am mărșăluit șase ceasuri prin ploaie și glod... Dar tot am ajuns cu bine la Versailles. Acolo am înconjurat palatul. De frică, regele a făgăduit orice... că aprobă decretele adunării, pe care pînă atunci le respinsese... Că va da poporului grîu și pîine... Dar noi nu ne-am mulțumit cu atît.

„La Paris!” „La Paris!” Am rămas pe loc toată noaptea... Și în cele din urmă, regele n-a avut încotro și s-a supus voinței celor mulți și mărunți. Și am luat-o înapoi, avînd în mijlocul nostru pe Brutarul¹ cel mare, pe brutăreasa lui austriacă și pe ucenicul lor. Ei în calească aurită, sacii de făină în căruțe, soldații din Garda Națio-

¹ — Le boulanger, la boulangère et le petit mitron... nume date în bătaie de joc regelui, reginei și fiului lor.

nală călări, deputații Adunării în trăsură, iar noi, sanchilottii, pe jos, prin noroi, dar mulțumiți că am biruit. Așa alai nu mai pomenise el în toată viața lui regească...

Cei de față riseră. Le plăcea marinarul. Ar fi stat să-l asculte toată noaptea.

Dar Georget se ridică să plece. Era târziu, și pe vas suna stingerea.

În urma lui, negrii discutau cu însuflețire.

— Lumea veche se zdruncină din temelii, spuse Toussaint îngindurat. Din cutremurul acesta nu poate să nu iasă și liberarea noastră, a sclavilor.

Din ziua aceea, nu-și mai află astîmpăr.

Născocea tot felul de pricini ca să vină la oraș, colinda prin port, prin piață, trăgea cu urechea la convorbirile stăpînului său cu prietenii, prindea frînturi pe care le lega între ele; apoi, în fundul beciului, încerca, împreună cu tovarășii săi de credință, să descurce firele încîlcite ale politicii.

Răsunetul revoluției stîrnise mari mișcări în Haiti.

Plantatorii cei mari, deși francezi, năzuiau să elibereze colonia Saint-Domingue de sub tutela Franței, pentru a-și păstra în întregime imensele bogății ale insulei. Idealul de libertate promovat de revoluție voiau să-l pună doar în slujba interesului lor.

În scopul acesta, formaseră o adunare locală, care-și zicea independentă, nesocotind decretele Adunării Naționale de la Paris și înfruntînd pe noul guvernator, numit de ea. În jurul acestuia se strîngeau însă albiu mărunți (les petits blancs).

mici slujbași, meseriași, muncitori, care se bucurau de izbinzile revoluției, fiindcă ar fi putut aduce și în viața lor o schimbare în bine.

Și mai mult s-au bucurat însă mulatrii când au cunoscut Declarația Drepturilor Omului. Ca oameni de culoare erau tratați cu cel mai mare dispreț de coloniști; deși liberi, nu puteau ocupa o funcțiune publică, nu puteau fi medici, avocați, învățători, nici nu aveau reprezentanții lor în adunările locale. Acum ei trăgeau nădejde că li se va face dreptate. S-au grăbit să trimită la Paris o delegație în frunte cu Vincent Ogé, care să ceară Adunării Naționale să le fie recunoscute și lor drepturile de liberi cetățeni.

Toussaint urmărea cu încordare aceste frământări, și în sufletul lui se strecura nădejdea că Adunarea de la Paris va face să cadă lanțurile sclaviei. Vremea trecea însă și zorile libertății nu se iveau pentru ei.

Toussaint n-avea de unde ști că în Adunare împotrivirea era crâncenă. Mulți deputați dintre cei mai cu vază, ca frații Lameth, Noailles, Massiac, și alții aveau plantații în Haiti. Alcătuiseră un club — clubul Massiac — în care păreau că apăra interesele oamenilor de culoare și ale negrilor, dar de fapt făceau tot ce puteau ca să zădărnicească strădania celor care, ca Robespierre, cereau desființarea sclaviei. „Declarația Drepturilor Omului” prevede că dreptul de proprietate e un drept sacru și inviolabil; atunci, susțineau ei, cum ai putea lipsi pe un plantator de *bunul său*, robul cumpărat cu bani?”

Soarta negrilor rămase astfel neschimbată.

— Ne-am bucurat degeaba, spunea Toussaint cu amărăciune. Negrii nu intră în socotelile lor. De la guvernator pînă la cel mai modest plantator, toți strigă într-un glas: „Nu putem lucra fără sclavi; ne ruinăm”. Chiar și mulatri, care ne sînt frați pe jumătate, sînt împotriva noastră, fiind și ei proprietari de sclavi. Și totuși, noi sîntem temelia coloniei. Munca noastră face să rodească acest pămînt. Tot belșugul insulei trece din mîinile noastre în mîinile bogaților, dar noi sîntem priviți ca o pleavă și tratați mai rău ca animalele.

— Eu nu mai pot răbda, strigă Dessalines, sărind în picioare. Simt că mă înăbuș aci. Vreau să fiu liber. Am să fug în munți.

— E o idee minunată, spuse Toussaint liniștit. Mă întrebam pe cine am putea trimite să facă legătura cu maronii; fără ei nu putem întreprinde nimic.

Bookman, un flăcău vioi și inimos, fugăr din Jamaica, se amestecă în vorbă:

— În munții Bahoruco sînt oamenii lui Biassou. Iar Jean-François cu oamenii săi se află dincolo de mlaștinile de la Limonade. La care din ei te duci?

Dessalines n-apucă să răspundă. Toussaint i-o luă înainte:

— Oamenii lui Biassou, oamenii lui Jean François? Maronii n-ar mai trebui să se numească oamenii nimănui, o dată ce au scăpat de robie.

— Șefii se ceartă între ei pentru înțietate și au fiecare partizanii lor, spuse Bookman.

— Ar trebui să înțeleagă, răspunse Toussaint, că numai uniți pot duce lupta. Tu, Dessalines, spune-le că noi ne vom cuceri drepturile cu arma în mînă. Vom face și noi o revoluție. Pentru asta

tot poporul negru trebuie să se trezească din adormire. Trebuie să afle cei mulți, cei risipiți, cei slabi că, dacă se unesc laolaltă, sînt o forță care poate zdruncina insula din temelii. Aici să se îndrepte toată strădania noastră. Să-i pregătim pe negri pentru lupta cea mare. Și maronii să fie alături de noi. Atunci avem toți sortii de izbîndă.

Dessalines ascultă cu luare-aminte îndrumările primite. Apoi dispăru...

După plecarea lui, Toussaint puse la cale un plan nou, îl împărtăși tovarășilor lui, apoi o chemă pe gazdă:

— Marie-Lo, ne-ai putea fi de mare ajutor, dacă vrei.

Marie-Lo se apropie curioasă, ștergîndu-și mîinile de șorț.

— S-auzim! spuse simplu.

Se așeză între ei și tănuiră pînă la ceas tirziu din noapte.

La puțină vreme după aceea, Marie-Lo născoci o negustorie nouă. Alese vreo zece negrese, una mai isteată ca alta, și le dădu la fiecare o legătură de mărfuri cu care să colinde de la o plantație la alta. Se șoptea însă că de fapt drumurile lor aveau alt scop. Duceau vorbă printre negri de răscoala care se pregătește. Nimeni însă nu putea dovedi nimic împotriva lor; plantatorii erau prea încurcați în iureșul evenimentelor, ca să se sinchisească de niște biete negrese desculțe, care-și cîștigau o piine, vinzînd mărunțișuri celor de seama lor.

Bookman, Christophe și alți oameni de încredere cutreierau ținutul, poposind pe la plantații. În curînd, ceea ce semănau ei avea să rodească.

OSPĂȚUL LUI TURPIN

În după-amiaza aceea de august, soarele dogorea cumplit. Era ceasul cînd căprioarele ațipesc ghemuite în ierburile înalte, cînd pînă și papagalii tac și caută puțină răcoare, printre frunzele palmierilor. La ceasul acela, curțile sînt totdeauna pustii. Cîinii se trag la umbră, negrii sînt la cîmp, unde trudes sub razele de foc, în fierbințeala de iad pe care ei o îndură aci pe pămînt. Iar stăpînii, după o masă prea îmbelșugată, odihnesc între perne moi de egrete¹, în acea dulce piroteală, căreia creolii îi spun „cabicha”.

Singură casa Turpin nu era cufundată în somn și tăcere. Domnea peste tot o frămîntare neobișnuită. Domnul Turpin n-avea astîmpăr. În halat vîrgat, legat la cap cu o băsmăluță care îi ascundea pleșuvia, se foia prin galerii, și glasul lui șfichiuia ca un bici. Slugile alergau în toate părțile și se sileau să împlinească poruncile care cădeau ca grindina asupra lor.

— Trageți masa pe verandă! Mutați clavecinul în colț! Pregătiți feștilele la felinare! Puneți mîna, ridicați tabloul! Să nu-l scăpați jos, că vă omor!

¹ — Fulgii și penele unei păsări rare din Antile (o specie de bîflan).

Era vorba de un portret al său în cadru aurită.

— Aşa! Mai sus! Mai sus! Cu câte o palmă sau un picior în spate, le „ajuta” să se mişte mai repede.

După ce-şi agăţă portretul în salon, dădu o raită la bucătării, se răsti la bucătar, gustă sosurile şi cremele şi intră iar în casă, valvîrtej.

Avea şi de ce să fie tulburat domnul Turpin. În seara aceea dădea un ospăţ. Şi nu era un ospăţ ca oricare altul. Se încumetase el, Anatole Turpin, fost negustor de sclavi, dar ajuns cu vremea mare plantator, să poftească la masă pe oamenii cei mai cu vază — toată floarea nobilimii creole din împrejurimi. Şi cum să nu se încumete? Zece mii de sclavi trudeau pe ogoarele lui, la morile de zahăr şi la ateliere. Aurul se aduna într-un cufăraş ghintuit. Şi aurul deschide porţile şi inimile.

Prilejul era cum nu se poate mai nimerit. Dacă Turpin, cu ani în urmă, fusese privit cu dispreţ de cei cărora le vindea negri, astăzi, cînd era deputat în adunarea generală de la Saint-Marc (numai el ştia cît îl costase alegerea asta), toată lumea îşi schimbase părerea. Îmbogăţitul era şi el un om cu vază, un independent, un „pompon roşu”¹.

Iată-l aşadar ajuns de o seamă cu cei care alătădă abia îi întindeau mîna. Astăzi, tot ei îi cer sfat şi sprijin. Şi în seara asta s-au învoit să vină la o consfătuire la el acasă. Dar Turpin are

¹ — Nume dat plantatorilor ce se răscolaseră împotriva autorităţilor franceze, cerînd independenţa coloniei, fiindcă voiau să rămînă ei singuri stăpîni pe ea.

de gînd să-i uimească pe toți cu măreția și strălucirea primirii lui.

În prag se înfățișă Ajax, coaforul mulatru, care se ploconi slugarnic. În spatulele lui se ațineau patru vlăjgani negri care se întreceau în temenele, urmînd pilda meșterului coafor.

— Ai întîrziat, bombăni Turpin ursuz. Cum de îndrăznești să mă faci să aștept tocmai pe mine?

— Nu fiți supărat, excelență. Azi-dimineață am fost chemat la domnul guvernator Blanchelande, să-i încerc o perucă nouă. Și de la Cap Français pînă aici tot am făcut trei ceasuri, deși am prăpădit caii de la docar.

Titlul de excelență avu darul să-l mai îmbuneze puțin pe Turpin; dar numele de Blanchelande îl făcu să se încrunte iar. Totuși se așeză într-un fotoliu și se lăsă înfășat într-un cearșaf, pînă la bărbie.

— Ce face guvernatorul? se interesă el.

— Mi s-a părut foarte îngrijorat, excelență. La palat a avut loc o ședință furtunoasă. De aceea a și trebuit să aștept atît.

— Mda! mormăi Turpin, și continuă ca pentru sine: Dumnealui vrea război. Îl va avea. Dacă își închipuie Blanchelande că ne e frică de revoluționarii francezi, se înșală. Noi sîntem cei mai tari. Noi, plantatorii, guvernăm, iar el se mîngîie cu titlul de guvernator. Ne pirăște la Paris, ne dizolvă adunarea, dar tot noi o să-l dăm peste cap... Bagă de seamă, dobitocule!

Clăbucul de săpun îi intrase în ochi. Cele patru ajutoare se învîrteau în jurul lui. Adam clăbucea obrazul, Aaron ascutea cu însuflețire bricele,

Joseph pleptăna peruca și Luca înfierbînta fiarele și apoi le răcea, răsucindu-le cu o îndemînare drăcească. Iar Ajax, bărbierul mulatru, în surtuc de mătase, era ca un comandant de oaste. Se plimba, dîndu-și ifose. Învîrtea bastonul și dădea ordine.

— Ce mai nou prin tîrg? întrebă Turpin, cînd își recăpătă graiul. Ce zice lumea, Ajax?

— Lumea e împărțită, excelență. Cîte capete, atîtea păreri. Politica asta e un lucru grozav de încurcat. Toți vorbesc de libertate, dar nimeni nu știe încă ce e libertatea.

Ajax zugrăvise cum nu se poate mai bine situația politică: era atît de încilcită, încît minți mai luminate decît a lui nu erau în stare s-o descurce.

— Ești un prost, Ajax! exclamă Turpin. Pentru noi, libertatea e un fapt împlinit. Adunarea noastră cîrmuiește cum vrem noi, fără să mai țină seamă de decretele de la Paris. Ce mai vrei?

— Eu nu vreau nimic, se apără Ajax. Dar unil, zic...

— Știu eu ce zic! îl întrerupse mînios Turpin. Voi, mulatrii, să vă potoliți. Tu să-ți vezi de bricele și de foarfecele tale, și ceilalți la fel, să-și vadă de treabă. Altfel o să fiți trași pe roată ca Ogé...

Pe bietul Ajax îl trecură fiorii. Se gîndi că e mai prudent să schimbe vorba. Privi prin oglindă cu prefăcută admirație la obrazul buhăit și stacojiu al domnului Turpin:

— Peruca aceasta vă întinerește cu douăzeci de ani. O fricție cu verbină vă va frăgezi obrazul,

V-am adus chiar din aceea pe care o folosește „mossie” Blanchelande,

Turpin se lăsă ispitit să facă fricția cu verbină.

În ușă, se arătă „M'ame Turpin”.

— Ajax, grăbește-te! Te așteaptă demoazelele!

— Într-o clipă, ma'ame! spuse coaforul, zorindu-și calfele să strângă sculele.

Și alaiul trecu în odaia fetelor, care se pregăteau și dinsele pentru „soareaua” tatălui lor.

Demoazelele Adelaida și Odette poftiseră să aibă coafuri înalte, după moda Parisului, lansată cu ani în urmă de Marie Antoinette. Nu le vorbise nimeni de împrejurările care o împiedicau acum pe regina Franței să mai nascocoască găтели și pieptănături noi; și ele își vedeau înainte de ocupațiile lor ușurate.

Ajax întrebă respectuos, inclinându-se:

— Să vă fac o coafură „à la Minerve”, sau „à la Frégate”?

Adelaida se hotărî pentru „Frégate”. Și peste vreun ceas de chin putu contempla încântată un măreț edificiu pe care cei patru coafori îl înălțaseră cu multă măiestrie din părul ei bogat. În vârful lui, cocotaseră o corabie în miniatură cu pinzele întinse.

Odette, care nu avea decît șaisprezece ani, se mulțumise cu un „puf cu sentiment”, în care erau prinși cîtiva trandafiri. Cît despre doamna Turpin, purta, după moda creolă, o băsmăluță galbenă, de care nu voise să se despartă.

Se lăsa seara.

Ca o uriașă roată de foc, soarele pregetase o clipă la marginea zării, părînd că se cumpănește nesigur pe coama dealului și scăpătase deodată,

ascunzindu-se înapoia lui. Se făcuse întuneric. În Haiti nu se cunoaște ceasul fermecător al amurgului, cînd ziua se îngîină cu noaptea, cînd lumina viorie sărută pămîntul și nu se îndură să-l părăsească. Aci totul se petrece într-o clipă, ca și în zorii zilei. Adineauri, asfințitul înroșise cerul și acum luceau stelele.

Pe verandă, slujitorii grăbeau să aducă fana-rele luminoase, în globuri mari, de sticlă.

Începeau să sosească oaspeții. Trăsuri, volante, carete și calești se țineau lanț pe alea străjuită de „gempa” înalți cu frunzișul de un verde întunecat. Vizitiii opreau caii focosi în fața treptelor de piatră de la intrare. Lacheii negri, arătoși, în livrele sclipitoare, cu pălării înalte, dar cu picioarele goale, săreau de pe bancheta din spate a caretei ca să-și ajute stăpînii să coboare.

Salonul cel mare strălucea ca o catapetează în lumina celor cincizeci de luminări. Bogătașul risipise cu dărnicie aurul peste tot: fotolii și canapele aurite, candelabru aurit. Sub portretul său în ramă aurită, agățat adineauri, domnul Turpin își primea oaspeții, asudînd într-un veșmînt de atlas vișiniu, brodat cu fir, adus de la Paris, cîu ani în urmă, și care rămăsese prea strîmt pentru trupul lui burduhănos. În schimb, îmbrăcămîntea oaspeților, după moda zilei, era de culoare închisă, mai potrivită împrejurărilor.

Musafirii se închinau rînd pe rînd în fața stăpînei casei și a celor două fete, schimbînd cu ele cîteva cuvinte de politețe. Un slujitor mulatru deschise ușile și anunță solemn că masa e servită.

Doamna Turpin cu demoazele se ridicară din colțul lor și, făcînd o reverență, se retraseră.

Spre deznădejdea Adelaidei, tatăl lor hotărise că, fiind vorba de o masă cu caracter politic, femeile nu au ce căuta acolo.

Masa lungă, împodobită cu flori, cristale, farfuri și tacîmuri de argint suflate cu aur, era așezată pe verandă. La vederea ei, frunțile se descrețiră. Nici un nobil creol nu disprețuiește mîncarea și mai ales băutura de soi. Se înfruptară la început din dulceturile de goyave, din scrumbiile afumate, servite cu compot de pere și din marinată de marsuin fiert în vin roșu cu aromate. Un singur musafir nu părea să se lase ispitit de bunătățile din fața lui. Bătea nerăbdător cu degetele în masă. Marchizul Ange René Armand de Caradeu, cel născut o dată cu Toussaint, era un bărbat de aproape cincizeci de ani, înalt, uscățiv, cu boiul mîndru și trăsături aspre. Se întoarse spre gazdă, care-i dăduse locul de cinste în dreapta sa:

— Domnule Turpin, mărturisesc că sînt uimit. Am venit aici la o întrunire, și mă aflu la un banchet. Oricît de plăcută ar fi petrecerea și de amabilă gazda, nu trebuie să uităm pentru ce ne-am adunat.

— Scumpul meu marchiz, se repezi Turpin, cer și eu o favoare: să lăsăm treburile serioase la sfîrșitul mesei.

Întrebă din ochi și pe ceilalți comeseni, care se învoiră într-un glas. Caradeu înălță din umeri și se resemnă să aștepte.

Rîsul răsunător al domnului Lagoscette dădu semnalul veseliei. Era un bătrînel sfătos, și vorbele lui de duh făceau adeseori ocolul întregului oraș. Mîna lui ducea tot mereu la gură paharul

plin. Sorbea ca un cunoscător din vinul auriu și îmbălsămat.

— E un vin nobil, domnule Turpin, spunea cu duioșie. Te felicit! Vinul nu e ca omul. Cu cât îmbătrânește, cu atât e mai prețuit. Și acesta are desigur o vîrstă venerabilă.

— Văd că vă pricepeți. E un Bordeaux alb, care nu-și ascunde vîrsta, ca femeile.

După orezul cu sos „à la petite malice”, veniră la rînd pateurile de vînat, claponii cu trufe, apoi fripturile de bibilici cu garnitură de varză caraibă, atât de gustoasă și rară. Urmară apoi dulciurile cu migdale și cremele.

Iar cînd sosi chiupul uriaș, plin cu punch, fu primit cu urale. Viața apărea deodată în culori trandafirii. Grijile erau uitate pentru o clipă.

Ospățul era pe sfîrșite. Lacheii puseră pe masă coșurile cu *sapotilla* și ananas, și parfumul lor se îmbina cu mireasma magnoliilor și a lichidambarului adusă de vînt.

Apoi se servi cafeaua.

— Bun lucrul spuse Lagoscette, aspirîndu-și aroma ca un cunoscător. Cel mai fin amestec: Bourbon, Moka și Saint-Marc. Dumnezeu a știut ce face cînd a făcut cafeaua. El a făcut și laptele. Dar, pe cinstea mea! Cafeaua cu lapte n-a făcut-o el, că prea e sălcie.

Cuvintele lui avură darul să stîrnească hohotele de rîs ale comesenilor.

— E bună gluma! Turpin se îneca de rîs. Cafeaua, adică negrii, și laptele: noi albi, iar cafeaua cu lapte sînt mulatri, corciturile obraznice care pretind să stea cot la cot cu noi în Adunare. Dar am știut noi să le scurtăm pretențiile.

Și-și trecu mina peste grumaz, într-un gest grăitor. Privi cu coada ochiului spre mulătrul care tocmai servea cu îndeminare feliile de ananas proaspăt, dar acesta se prefăcea că nu aude.

Marchizul găsea că ospățul s-a prelungit peste măsură. Își deschise tabacherea grea de aur și, după ce trase pe nas tutunul aromat, vorbi rar și apăsător:

— Domnilor, cred că am dăruit destule ceasuri desfătărilor, prețuind cum se cuvine ospitalitatea colegului nostru Turpin. Să nu uităm însă scopul întrunirii noastre din seara asta. Avem de dezbătut unele chestiuni grave, în care sîntem interesați cu toții. Trebuie să hotărîm în privința măsurilor ce avem de luat în anumite împrejurări. Să ne arătăm strîns uniți în clipele de grea cumpană prin care trecem.

Făcu o pauză și cercetă cu privirea lui pătrunzătoare fețele comesenilor, care toate trădau aceeași îngrijorare; își dresă glasul și urmă, posomorîndu-se:

— Muncitorii negri se mișcă. Deunăzi, la atelierele mele s-au produs tulburări. Au încetat munca. S-au adunat și l-au prins pe supravegheător. Au vrut să mă silească să le primesc condițiile. Auziți? Pun condiții.

Marchizul avu un rînjat scurt, înfiorător.

— I-am tămăduit eu de condiții. Am potolit revolta cu ajutorul armatei. Din nenorocire mi-a scăpat tocmai capul rebelilor, cel care îi instigase, un oarecare Bookman, un vîntură-țară pripășit de prin Jamaica. Pe ceilalți i-am tratat cum se cuvine. Pe unii i-am îngropat de vii, pe alții i-am spînzurat de copaci; parcul meu e o adevă-

rată pădure de spinzurători. Sclavii de pe plantație le au mereu dinaintea ochilor, ca să le treacă pofta de răscoală.

Veselia de mai înainte pierise oa prin farmec.

— Ai făcut foarte bine, spuse Turpin. Totul e să fim tari, să lovim fără milă, să dăm exemple. Eu îi cunosc bine pe negri. Au să dea înapoi. În 1776 a fost destul să fie ars pe rug Mackandal, ca răscoala să se potolească.

Apoi vorbi Thibaud, un creol cu chipul măsliniu și rotofei, de mare mîncău, care tăcuse pînă atunci, mulțumindu-se să se înfrupte din toate bunătățile din fața lui:

— Deunăzi a fost și pe plantația mea o mișcare. Negrii păreau neliniștiți, se întruneau mereu. Apoi mi-au trimis cîțiva împuterniciți. Ce credeți că voiau? Libertate! Mi-au vorbit de drepturile omului! Nu m-am intimidat de fel; le-am reținut copiii și am pus să-i împuște. E singurul mijloc să-i potolești. Mișcarea trebuie de la început înăbușită în sînge...

În timp ce el vorbea, comesenii urmăreau fără voie tropotul unui cal pe alee. O clipă mai tîrziu, călărețul se opri în fața verandei.

Descălecă, aruncă friul unui servitor și urcă în fugă treptele.

Noul venit era un tînăr înalt și subțirel. Judecînd după finețea trăsăturilor și a mîinilor, aproape un adolescent, dacă scînteierea aprigă a ochilor și expresia hotărîtă nu l-ar fi dovedit bărbat. Purta fracul cu bumbi mari, jiletcă de culoare deschisă, cravată lată, înfășurată în jurul gîtului și pălărie înaltă, cu cocarda tricoloră, ca toți patrioții parizieni.

Cînd dădu cu ochii de el, domnul Lagoscette se ridică de la locul său, foarte tulburat.

— Etienne! strigă el, copleșit de emoție, îndreptîndu-se cu brațele întinse spre noul venit. Cînd ai sosit? Cum de ai ajuns aici?

— Cu corveta¹ „Leopard”, tată dragă. A ancorat în port chiar în după-amiaza aceasta. Am alergat acasă și mi s-a spus că aveți o consfătuire la domnul Turpin. M-am gîndit că nu ar strica să viu și eu.

— Ai făcut foarte bine, dragul meu, spuse bătrînul.

Apoi se întoarse spre stăpînul casei:

— Fiul meu cel mare, domnule Turpin. Vine de la Paris, unde a fost plecat la studii.

Domnul Turpin îl privi bănuitor, deși se sili să suridă. După părerea lui, în clipa de față din Franța nu putea veni nimic bun. Totuși îi făcu loc lîngă el și porunci lacheilor să fie servit noul oaspe.

Comesenii îi făcură o primire caldă. În larma de glasuri care urmă, se deosebi glasul lui Thibaud:

— Domnule Lagoscette, sîntem cu toții nerăbdători să ascultăm veștile pe care ni le aduci. Spuneai că ai sosit cu „Leopardul”? Cum a fost călătoria?

— Destul de grea; o furtună înspăimîntătoare ne-a abătut din drum și ne-a împiedicat să ajungem la vreme.

— Constituanta² a înțeles, în sfîrșit, dreptatea cauzei noastre? se amestecă în vorbă Turpin.

¹ — Navă de război de mic tonaj.

² — Nume pe care l-a luat Adunarea Națională la 23 iunie 1789.

— Delegații noștri s-au întors și ei cu „Leopardul”? întrebă iar Thibaud.

— Delegații nu s-au întors, răspunse Etienne, din pricină că Adunarea i-a declarat rebeli și a dispus arestarea lor.

Se iscă o zarvă nemaipomenită. Toți vorbeau în același timp.

— Cum? ... Rebeli? ... Ne-a arestat reprezentanții? Cu ce drept? ... Așa procedează Constituanta? Și ce face cu „Drepturile omului”? Le calcă în picioare? ... Unde e libertatea? ...

După ce cinstiseră atâtea pahare de punch, spiritele erau înfierbîntate. Turpin ceru tăcere, bătînd cu cuțitul în pahar.

— Domnilor, Adunarea nu ne poate intimidă. Protestăm energic împotriva deținerii ilegale. Noi sîntem liberi. Închin paharul meu pentru libertate!

— Libertate pentru Saint-Domingue! strigară ceilalți. Se ridicară în picioare și, ciocnind paharele cu rom, le goliră pe loc.

— Libertate, egalitate, fraternitate! spuse răs-picat Etienne. Beți pentru drepturile omului! Jos lanțurile! Jos sclavia! „Jos cu aristocrația pielii albe”, cum spune Robespierre!

Se lăsă o tăcere de gheață. Toate privirile erau ațintite asupra lui; și-n priviri uimirea făcea loc unei minii abia stăpînite.

Cum de îndrăznea acest tinerel nesocotit să-i înfrunte?

— Etienne! spuse Lagoscette cu mustrare în glas. Nu te mai recunosc. Ce sînt vorbele, astea nesăbuite?

Etienne își încrucișă brațele și-și privi tatăl drept în ochi, cu curaj.

— Te rog, tatăl! Se întoarse apoi spre gazdă. Ce înțelegeți prin libertate? V-aș fi recunoscător dacă m-ați lămuri și pe mine. Eu de-abia am sosit, și nu sînt în măsură să cunosc situația în clipa de față.

— Dreptul de a ne guverna singuri, noi, plantatorii din Saint-Domingue, spuse Turpin cu ifos. Nu sîntem primii care-l cerem. Americanii l-au cucerit cu armele în mînă. Și noi le vom urma pilda, dacă va fi nevoie.

— Îmi dați voie, spuse Etienne, cu un ton hotărît. Dumneavoastră folosiți cuvinte mari: libertate... independență... Dar independența pe care o cereți nu înseamnă decît posibilitatea pentru cîteva mii de privilegiați de a-și spori averile fără nici un control. Singurii care se pot plinge sînt cei șase sute de mii de sclavi, care trudesec flămînzi, ca să vă puteți bucura de toate acestea...

Cu un gest larg, mîna lui îmbrățișă masa încărcată cu bunătăți și băuturi alese.

Domnul Lagoscette încercase de mai multe ori să-l întrerupă, apucîndu-l de braț. Etienne însă nu ținea seama de nimic. Într-un avînt nestăpînit, le arunca toate adevărurile în față.

— Etiennel strigă în cele din urmă bătrînul, tremurînd de mînie. Încetează o dată! Uiți unde te afli! Uiți cu cine vorbești!

— Lasă-l, dragul meu Lagoscette, spuse marchizul ironic. Pe mine mă amuză acest june Demostene. Unde ai învățat arta oratoriei, tinere?

Etienne nu luă în seamă întreruperea.

— Masacrul lui Ogé și al partizanilor lui a stîrnit cu drept cuvînt la Paris indignarea tuturor. Ce vină aveau? S-au întors în Haiti, convinși că Adunarea dumneavoastră va recunoaște decretul dat de Constituantă la 15 mai 1791, acel decret care garanta mulatrilor dreptul de a-și alege și ei reprezentanți; și, o dată ajunși aci, au fost zvîrliți în închisoare.

— Au fost judecați și condamnați, protestă Turpin.

— Judecați? Se poate numi judecată acel simulacru de proces, cu sentința dinainte hotărîtă? Și ce sentință îngrozitoare! Vincent și Jacques Ogé trași pe roată, alți douăzeci și doi spînzurați, și ceilalți trimiși la galere...

— Și ce ai fi vrut? Ți tăie vorba bătrînul Lagoscette. Să ne lăsăm intimidați și să-i primim în Adunare? Asta ar fi dovedit slăbiciune.

— Ar fi dovedit spirit de dreptate și lărgime de vederi. Dar sînteți orbiți de privilegiile dumneavoastră, și nu renunțați cu nici un chip la ele. La fel și cu sclavia. Cum poate un om să înrobească pe altul? Cine-i dă drept de viață și de moarte asupra lui?

— E un drept de proprietate ca oricare, spuse Thibaud. După cîte știu, dreptul de proprietate e consfințit chiar în Declarația Drepturilor Omului.

— O greșită interpretare, care se va clarifica mai curînd decît credeți. Și sclavii va trebui să-i eliberați, de voie, de nevoie. Știu ce vorbesc. În ultimii doi ani la Paris am trăit mai multe evenimente decît ai trăit dumneata într-o viață întreagă, tată, cu buncii și străbuncii la un loc. Sub tirnăcopul revoluției s-au prăbușit pe rînd

toate vechile așezări. Clădim acum o Franță nouă. Înainte de plecarea mea, am asistat la agonia monarhiei. Regele a încercat să fugă peste graniță cu toată familia și a fost descoperit și arestat la Varennes. La poarta palatului Tuileries, poporul, în bătaie de joc, a pus bilete de închiariat. Ne îndreptăm cu pași mari spre republică, și Republica noastră va da sclavilor libertate.

Pe toate chipurile se citea consternarea.

— Unde ai ajuns, Etienne! se tîngui tatăl. Ce-au făcut din tine blestemații de revoluționari!

— Tinere, mi se pare că ai întrecut măsura! spuse marchizul cu un ton glacial.

— Îmi pare rău, îl întrerupse Etienne. Dar acestea sînt ideile mele. Eu nu mai am ce căuta aci, nici în casa dumitale, tată. Dacă cel puțin vorbele mele v-ar putea trezi în ceasul al unsprezecelea.

Se înclină scurt în fața gazdei; trecu cu fruntea sus pe lîngă oaspeți, care-l priveau minioși, coborî treptele în fugă, și peste cîteva clipe se auzi galopul calului său pe alee.

După plecarea lui, lacheii umplură iarăși paharele cu punch; și aduseră coșulețe pline cu migdale, stafide și fisticuri.

Nimeni însă nu se atinse de ele. Cuvintele înflăcărâte ale lui Etienne îi tulburase parcă și pe cei mai puțin simțitori.

Plutea o amenințare în aer.

— Domnilor, spuse Thibaud, să uităm incidentul acesta neplăcut.

— Dragul meu, se scuză bătrînul Lagoscette, ștergîndu-și ochii, îmi pare nespus de rău... Domnule Turpin, te rog să nu iei în seamă...

— Dumneata n-ai nici o vină! hotări marchizul. Să ne întoarcem la ale noastre. Era vorba de răscoalele negrilor. Să trecem la măsuri practice. Iată ce propun: pe viitor se va interzice orice adunare a sclavilor. Colibeile să fie cercetate în fiecare seară. O pază aspră să fie organizată pe fiecare plantație, în sălașul negrilor. Cea mai mică abatere să fie pedepsită fără cruțare. Dar să ne angajăm aci că vom aplica aceste măsuri întocmai și că vom ține legătura între noi, ca să ne ajutăm la nevoie. Toți pentru unul și unul pentru toți...

Turpin făcu un semn, cerînd tăcere. Asculta ceva, cu încordare.

Își atîntiră și ceilalți auzul. În tăcerea nopții răsună un zgomot ciudat; era ca bîzîitul unui bărzăune înnebunit, pe vreme de furtună.

— Tam-tamul! spuse Turpin, pîlînd. La miezul nopții? Nu e semn bun!

Căută să prindă din nou cu urechea bătaia surdă. Nu desluși decît sunetele unui mînuet cîntat la clavecin de Adelaida, care picurau delicat, aduse de vînt.

Apoi tăcere...

— Mi s-o fi părut! gîndi Turpin.

Adesea în nopțile de nesomn i se năzărea că-l aude. Dar în clipa aceea tam-tamul răsună iar...

Turpin ascultă și simți un fior de gheață pe șira spinării.

— E o chemare de luptă, șopti gîtuit.

O auzise de atîtea ori în Africa. Sunetul îi amintea misterul pădurilor africane, atunci cînd căpeteniile își adunau oamenii pentru război.

Miinile negre, cu palme trandafirii, pocneau în cadență bășica întinsă pe o țigvă goală. Nuielușe subțiri loveau cu măiestrie trunchiul unui arbore găunos.

Bătaia surdă parcă creștea, se înmulțea. Un popor întreg, tupilat în umbră, își trimitea mesaje misterioase. Biziitul tăunului era când mai încet, când mai tare. Se auzea când la dreapta, când la stînga, apoi părea că vine din toate părțile deodată, ca inelul unui lanț sonor, desfășurat de la un capăt la altul al zării.

Turpin nu mai putu sta locului. Se ridică de la masă, ștergîndu-și fruntea brobonată de sudoare. Ceilalți îl urmară, apropiindu-se de marginea verandei.

Noaptea era înăbușitoare. Boșchetele de iasomie le suflau în față mireasma lor amețitoare.

— Ardel strigă deodată Thibaud, arătînd cu mîna spre răsărit.

Printre coloanele înalte ale palmierilor, se zărea cînd și cînd o lucire roșiatică. Priviră cu toții cutremurîndu-se de spaimă.

Nu putea fi nici o îndoială. Într-o clipă, văpaia se înalță în zare și cerul luă o nuanță trandafirie.

Turpin coborî treptele, clătinîndu-se.

— Bumbacul meu! Tutunul meu. Trestia de zahăr! Hei! Săriți! Ajutor!

În deznădejdea lui, își smulgea din cap peruca cu frumoasele bucle ticluite de Ajax, coaforul.

O clipă mai tîrziu, flăcările izbucniră aproape de tot, un val de fum acru le înecă răsufierea.

Invitații se năpustiră îngroziți, impleticindu-se, pe trepte.

În fumul roșiatic ce năpădise grădina se deslușeau umbre care se apropiau pe furis.

Negrii înaintau încet, cu băgare de seamă, înarmați cu furci, cu toporiște și cazmale. În frunte, mergea un vlăjgan cu ochii sticloși, legat la frunte cu o basma roșie.

— Bookman! bîlbîi îngrozit marchizul. El este!

Cît ai clipi din ochi, Turpin scoase un pistol de sub haină și-l îndreptă asupra lui Bookman. Trase fără să-l nîmerească. În clipa următoare, pistolul îi zbură din mînă. Și ceata de negri dădu năvală pe terasă, cu topoarele ridicate.

.

O ramură neagră, ca un braț amenințător, ciunțește luna. O bufniță vislește cu aripi moi în văzduhul luminos.

Vilvătăi uriașe se înalță pe locul unde a fost conacul lui Turpin.

.

Între timp, Etienne gonia să ajungă cît mai repede la Cap Français. Ca să scurteze drumul, o luase prin pădurea de palmieri, care mărginea plantația. Poteca urca printre morne, coline joase, rămășițe de munți vechi, măcinați de vreme.

Aerul răcoros parcă îi mai domoli minia. Îi sunau încă în urechi cuvintele nesăbuite ale nobililor creoli. Îl durea să-l știe și pe tatăl său aliat cu ei. „Cum își sapă singur groapa! În frămîntarea aceasta a revoluției, negrii nu vor încerca oare să-și sfărîme lanțurile?”

Ajuns pe culme, se opri o clipă, să răsufle calul. Cînd privi în vale, rămase încremenit:

Răspunsul negrilor era scris cu flăcări pe cer...

Era noaptea de 22 august 1791.

UA NAASSE — CÎNTECUL LIBERTĂȚII

Trecuse de miezul nopții. Curțile plantației Breda păreau cufundate în somn.

Tăcere și întineric în casa cea mare. Tăcere și întineric în toate bordeiele.

Noapte ... Stele ... Greieri ...

O lună sîngerie se arată cînd și cînd printre nori. În sălașul negrilor, bezna adîncă e populată de umbre. Pe sub papaieri, se ghicesc trupuri nemișcate. Se aud respirații șuierătoare. Oamenii s-au ghemuit jos, umăr la umăr. Vorbesc în șoaptă, ascultînd tam-tamul. În zare se vede o geană roșie. Ard plantațiile marchizului de Caradeu.

În căsuța lui Toussaint, pîlpîie un opaiț. Copiii dorm. Pe măsuta joasă, mîncarea s-a răcit neatinsă. Anita se apropie de bărbatul ei cu sfială.

— Nu vrei să mîncîci? N-ai pus nimic în gură.

Toussaint făcu semn că nu. Se plimba cu pași mari prin odaie. Ieși în prag să asculte ... Urechea lui prinse sunetul slab, adus de vînt. Se întoarse iar în casă și se așeză pe un scăunel. „Oare ce poate să însemne?”

În clipa dinții cînd auzise tam-tamul tresărise, domolindu-și cu mina bătăile dezordonate ale inimii.

— Ascultă, Anital Toată viața am dorit clipa aceasta. Pentru ea am trăit: tam-tamul... chemarea la luptă... Focul care a mocnit atîta vreme în sufletul robilor a izbucnit, în sfîrșit. Apoi deodată în gîndurile lui se strecură o îndoială:

— „Așa să fie? Se ridică poporul negru cu adevărat? Cine a dat semnalul? S-o fi coborît din munți Biassou cu maronii lui? Dar de ce nu m-a înștiințat, cum fusese înțelegerea? Sau poate că e vorba de o răscoală mărunță? Cîțiva negri care n-au mai putut îndura schingiuirile, și-au pornit să-și facă singuri dreptate? ... Mințile sînt acum în clocot. Spînzurătorile lui Caradeu i-a inversunat pe toți... Dar dacă o fi Bookman în fruntea lor? De atîtea săptămîni nu mai știu nimic de el. E în stare s-o facă. E plin de avînt, de îndrăzneală, dar cam pripit și cu capul în nori... Pentru ce n-a dat de știre? Cum să pornim nepregătiți?”

Atîtea întrebări chinuitoare se frămîntau în mintea lui. Cu mîna la gură, Anita îl privea zburcîmîndu-se, îndurerată că nu-i poate ajuta cu nimic.

Între timp, sub palmieri, larma glasurilor creștea. Oamenii ardeau de dorința să întreprindă ceva.

Vorbea Simba chiorul.

— Haideți, băieți, ce mai stați? La „maassa maquis” cu toții! Să nu ne-o ia alții înainte. Să avem și noi parte de răzbunare. Ochiul mi l-a luat, cînd m-a plesnit cu cravașa. Ben și Efraim și toți ceilalți se leagănă în spînzurătoare și îi ciugulesc corbii. Acum o să dea socoteală, cîinele!

— Dar acolo e armată multă, de cînd cu răscoala, se împotrivi un altul... Cum o să răzbi?

Un negru mărunțel se ridică în picioare și se porni să vorbească repezit, ajutându-se cu mâinile. Semăna cu un cocoș mic, infuriat, rostogolind ochii fioros în fundul capului.

— Dacă nu se poate la „maassa ma'quis”, mergem într-altă parte. Acu e răfuiala cea mare cu stăpînii. Acu e plata și răsplata suferințelor. Maassa Bayou al nostru a fugit. Și-a luat tălpășița la vreme, de cum a aflat de răscoala pornită la vecini. Dar sînt destui alții care au rămas pe loc. Lor să le cerem socoteala. Cine o să ne oprească? N-avem stăpîn. Sîntem liberi. Eu, Krotu, v-o spun.

— Sîntem liberi astăzi. Dar mîine putem fi iarăși robi, dacă vine stăpînul cu armata. Să cucerim o libertate care să fie a noastră pentru totdeauna! Glasul lui Toussaint răsună în noapte, trezind colibrii adormiți.

— ... Vreți să porniți așa, fără nici o chibzuială? Să cunoaștem mai întîi cine s-a răsculat și unde. Trimitem trei oameni călări, să facă legătura. Și cînd s-or întoarce să ne dea seamă de ce-au aflat, vom hotări încotro ne îndreptăm pașii. Pînă atunci, ne pregătim temeinic.

Urcat pe o movilă, îi domina cu privirea. Multe mare se adunase în jurul lui. Luna tîrzie lumina chipurile încruntate.

Se iscă un zumzet și un freamăt ca într-un stup care roiește. Un tînăr înalt și deșirat, cu un cap ca o gulie și o mutră vioaie și sugubeață, își făcu loc cu coatele.

— Tăceți, că vorbește Kokomba!

Oamenii îl împingeau înainte.

— Haide, Moise, vorbește! îl încurajă Toussaint.

Tînărul parcă se sfia.

— Capul meu e prost, rosti tărăgănat și moale. Înțelepciunea nu se poate aduna toată într-un singur cap. Toussaint, ai spus un lucru care nu-mi intră în cap. Pînă mai ieri ne îndemnai la răscoală. Vorbele tale ne aprindeau sufletele. Ne-ai spus că sînt mii și sute de mii de frați de ai noștri care suferă. Că o să sune ceasul socotelilor, în curînd. Acum, că a sunat, ce mai așteptăm? Nu mergem alături de ceilalți?

— Capul tău nu e prost, Kokomba! Mergem și noi, firește, dar nu cu mîinile goale; nu pornim să bîjbîim ca orbii, să ne risipim puterile într-o luptă fără rost. Să plece trei inși, cum am spus! Iar noi să așteptăm veștile.

— Un izvor care e prea departe nu-ți potolește setea, mormăi Simba chiorul... Eu vreau să mă duc...

— Du-te, Simba! Tu și cu încă doi mergeți în recunoaștere. Ceilalți să rămînă pe loc deocamdată. Să facem rost de arme și să ne pregătim de drum. Țsta e sfatul meu.

Un grup, discutînd zgomotos, se depărtă pe alee, după Simba. Setea de răzbunare le ardea sufletele. Așteptarea li se părea de neîndurat. Șovăiau. Se sfătuiau între ei...

Un răstimp... Apoi se întoarseră... Dintre ei se desprinses Kokomba.

— Toussaint, sfatul tău e bun. Aici sîntem cu toții, lîngă tine.

— Mă bucur, fraților! Și acum, la treabă!

Noaptea trecuse pe nesimțite. Soarele se înălțase de o suliță pe cer cînd începură pregătirile.

Toussaint își alegea câteva ajutoare: pe Charles Belair, un flăcău vînjos și plin de curaj, în care-și punea mari nădejdi, pe năzdrăvanul Kokomba, pe fratele său Paul și alți cîțiva.

Unii pătrunseră în magazinele ticsite cu unelte de tot felul: topoare, furci, cuțite, securi, cazmale și tîrnăcoape. Împărțeala începu pe loc. Între timp, alții scoteau din hambare sacii de porumb, orez, tapioca și tot ce putea sluji ca merinde în campanie și le încărcau în căruțe.

Grăjdarii forfoteau încoace și încolo, caii nechezau. Potcovarii ciocăneau pe întrecute.

Într-o cămară din casa de sus, știută numai de el, Toussaint aflase puști și pistoale, pe care le curăță de zor și, împreună cu ajutoarele sale, încercă să le mînuiască. Luă apoi vrafuri de cărți și jurnale vechi din bibliotecă, pentru încărcatul armelor. Coborî în pivniță, dezgropă două butoaie cu praf de pușcă, pe care le ascunsese mai de mult.

Trecu o zi după alta, cu pregătiri înfrigurate. Se lăsa noaptea. În căsuța lui Toussaint se adunară toți ai lui. Era și Charles, logodnicul lui Alix.

— Fetele rămîn lîngă tine, spuse Toussaint Anitei. N-ai să fii singură. Dar băieții îi iau cu mine. Sînt destul de mari ca să mă însoțească.

Charles se apropiase de Alix și o privea drept în ochi, cu duioșie; ea ștergea cîte o lacrimă pe furis.

De afară răzbi pînă la ei zvon de voci.

— Să-l ducem la Toussaint, spunea cineva.

El dădu la o parte rogojina care ținea loc de ușă și privi în noapte. Cîțiva oameni sprijineau

un negru în zdrențe, care se clătina pe picioare. Era Simba chiorul.

— Vine de la Haut du Cap. E rănit. Ceilalți doi au murit... A fost bătălie mare. Vorbeau toți deodată.

Îl duseră de subsuori și-l culcară pe un maldăr de frunze. Toussaint îngenunchie lângă el. Îi desfăcu cămașa însingerată și se apucă să-i spele și să-i lege rana dintre coaste.

Apoi negrul povesti în cuvinte întretăiate, cu pauze lungi, cele văzute de el:

— ...Ne-am tot dus... unde vedeam arzind... Pe răzvrățiți i-am întâlnit la Acul... Veneau din jos, de la Turpin... În frunte cu Bookman... Acolo a pornit răscoala... Sclavi mulți... Cîteva mii... Viață chinuită... „Maassa Turpin” avea musafiri... Paza slăbise... Supraveghetorii alergau după treburi. Noaptea, răzvrățiții au dat foc... I-au prins pe toți în capcană... Și pe „maassa ma'quis”... I-au făcut seama... Mi-a povestit vizitiul...

Rănitul abia mai răsufila. Toussaint îi dădu să bea o fiertură înțăritoare. Într-un târziu, cînd îl văzu mai înviorat, întrebă:

— Erau mulți?

— Nu știu... Cîteva mii. Se tot adunau...

— Arme aveau?

— Pistoale avea numai Bookman. Ceilalți, topoare și furci... La Haut du Cap ne-a ajuns armata. Erau călări. Veneau în galop... Ne-au călcat în picioare. Ai măicuți! Nicî ai noștri nu se lăsau... Ce măcel a fost!

— Și Bookman?

— Bookman avea o sabie lungă. A despicat cu ea un ofițer pînă la brîu. Atunci l-au găbjit. Ce mai viteaz! Se apăra ca un scos din minți. Dar l-au răpus.

— Și tu cum ai scăpat?

— Am căzut ceva mai la o parte. Nu m-au zdrobit copitele cailor... M-au crezut mort... Altfel, m-ar fi căsăpit. Cînd am auzit că se depărtează oastea, am deschis ochii. M-am tîrit cum am putut pe întuneric... Și iată-mă-s...

Se îneca. Îl aținti pe Toussaint cu ochii lui măriti de friguri:

— Cu noi s-a sfîrșit... Să ne răzbunați... Negrii toți la luptă... Toți deodată... cu arme...

Încercă să se ridice în capul oaselor, dar căzu din nou, istovit.

— Lasă, Simba! Stai liniștit. Toussaint îl dădu în grija Anitei și se ridică.

Toți negrii îl înconjurară. Așteptau un cuvînt.

— Bietul Bookman! Și glasul lui Toussaint se frinse. Prea devreme a dat semnalul! Ațiția viteji am pierdut o dată cu el! Tinerețea lui a fost de vină... Am vrut să-l domolesc... Dar nu m-a ascultat. Aș fi putut să-i fiu tată... Vîrsta m-a învățat că vitejia nu e de ajuns. Inima este fierbînte. Dar capul trebuie să judece cu răceală. Să nu te lași tîrit de împrejurări, ci să le faci față cu bărbăție. Înțelegeți acum de ce nu am vrut să vă las să porniți așa, fără nici o chibzuială? Iată că a venit vremea să ne urnim și noi. Mergem la maronii din munți, să dăm mîna cu ei... Sînt mii și mii acolo, care așteaptă numai un semn. Și în drum ridicăm tot poporul negru. Atunci vom putea înfrunta armata. Bookman și cu vitejii

lui au aprins scinteia. Vîntul răscoalei va împrăştia flăcările pînă ce vor cuprinde insula întreagă. Acum hotărîţi!

Ca un val suia spre el chemarea: „Toussaint! Pe tine te vrem! Mergem la maroni! Tu să ne fii căpetenie.”

Toussaint îşi roti privirile peste mulţimea care-l înconjura. Îi erau dragi. Ei erau cei mulţi. Şi el nu era decît o întruchipare a voinţei lor.

— Eu sînt al vostru, şi voi sînteţi ai mei, spuse, abia stăpînindu-şi emoţia. Nimic nu ne poate despărţi.

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, ceata se găti de drum. Număra şapte sute de negri, toţi cei în stare să poarte arme. Pe plantaţie rămaseră doar bătrînii, femeile şi copiii.

Toussaint îşi luă rămas bun de la Anita şi de la cele două fiice. Nevasta se agăţă plîngînd de gîtul lui.

— Nu-ţi fie teamă! spuse el, îmbrăţişînd-o. Ne vom revedea în curînd. Totul rămîne în seama ta. Eşti o femeie vrednică.

Ea zîmbi printre lacrimi.

— Kokomba, îi spuse tînărului care se ţinea de Toussaint ca umbra lui, să ai grijă de băieţii mei!

— Eu le sînt dădacă, răspunse el cu o mutră atît de hazlie, încît zîmbiră cu toţii.

— Mergeţi cu bine! suspină Alix, privind spre Charles. Norocul să vă însoţească!

Toussaint încălecă, şi la un semn al lui cetele se urniră, petrecute de tot sălaşul negrilor. Într-un avînt nestăpînit, tineri şi bătrîni, femei şi copii îşi împletiră glasurile într-unul singur, care se

înălța pînă la cer... *Ua Nasse*... Cîntecul libertății...

Porțile grele de fier s-au dat în lături. Stilpii străvechi de piatră, în care stă cioplit blazonul trufaș al conților de Noé sînt martorii unei ciudate procesiuni. Înainte vreme, printre ei treceau doar calești aurite; mai tîrziu, își mînase pe aci Toussaint alezanii focoși; iar astăzi, cei mulți și mărunți, cei obidiți, părăseau domeniul cîntînd: *Ua Nasse*... Cîntecul libertății... Negrii încolonați, înarmați cu securi, topoare sau hîrlețe, pășeau apăsător, pe sub poarta de onoare.

Cînd trecu scîrțîind ultima căruță, poarta se închise în urma lor și de ea se agătară cei rămași, care-și fluturau mîinile a drum bun.

Cîțiva nourași trandafirii pluteau pe cer. Aerul era greu de mirosul ierburilor arse.

Prevăzător, Toussaint trimise înainte un pîlc de călăreți în recunoaștere.

Își dădea seama că o întîlnire cu armata ar fi fost primejdioasă în clipa de față, și căuta s-o înălătore cu orice preț.

În fruntea trupelor, alături de el, călăreau cîțiva tovarăși de nădejde, înarmați cu puștile și pistoalele găsite. Isaac și Placide se ațineau pe lingă Kokomba. Băiatul cel mare împlinise doisprezece ani. Mezinul n-avea decît zece. Amîndoi erau bucuroși: căpătaseră cîte un ponei frumos, cu tarhat roșu, și mergeau cu tatăl lor la război. Ce alt putea să-și mai dorească? Dar nici unul din ei nu sufla o vorbă, vîzîndu-și părințele atît de tăcut și îngîndurat. Într-adevăr, acesta era muncit de griji. Hotărîse să se îndrepte spre munții Ba-

horico. Aveau cale lungă de străbătut: mai bine de patruzeci de leghe.

Convoiul înainta încet, ocolind drumurile umblate. Cîmpiile de trestii și de porumb ardeau încă mocnit și vîntul le sufla în față fumul acru și innecăcios.

Trecură pe lîngă o locuință părăsită. Ziduri în-negrite, porți căscate: cine ar mai fi recunoscut în ruina fumegîndă falnicul conac al marchizului de Caradeu?

De prin lunci și plantații, pîlcuri răzlețe li se alăturau. Porniseră cîteva sute, și acum erau cîteva mii... Un fluviu negru, care aduna apele tuturor pîraielor din cale...

Noii veniți vorbeau de cete care prădau și incendiau și apoi se retrăgeau fără urmă. Nimeni nu știa nimic de oastea lui Biassou.

JOCUL DE-A SOLDAȚII

Zile întregi convoiul străbătu ogoarele sterpe și pășunile pustiite. Cînd ajunseră la marginea savanei, îi aștepta o groaznică prîveliste. Cît vedeai cu ochii, o mare de flăcări. Ierburile uscate, înalte, de se pierdea în ele călărețul cu cal cu tot, ardeau trosnind, ca niște torțe uriașe. Valuri de scînteii, de buruieni aprinse, se rostogoleau luate de vînt și duceau prăpădul mai departe. Focul cuprinsese și pădurea, care le tăia drumul cu o cingătoare de flăcări.

Fură nevoiți să facă un ocol mare. Drumul era lung și anevoios. Unii dintre oameni își pierduseră nădejdea.

Toussaint trecea printre cei rămași în urmă, îmbărbătindu-i.

— Curaj, fraților! Încă puțin și ajungem la riul de Mărgean. Hai, Kokomba, zi-ne un cîntec!

*Kemara Fatu plînge
Că nu are mărgele...
Sărac e bietul negru,
Cu munca lui întreagă
Nu poate cumpăra
Șiragul de mărgele....*

cînta Kokomba cu glas care făcea să răsunе văzduhul. Înviораți, oamenii înaintau, înghinând refrenul „Iko, Iko, Iko...”. Iar el le răspundea: „E-re-ra!”.

Rătăceau printr-un ținut stîncos și sălbatic, neștiind încotro, să se îndrepte, cînd auziră deodată clinchetul unor clopotei... Sus pe muche, un cîrd de măgăruși, cu desagii încărcăți, mînați de cio-bani...

— Mergem la maroni... strigă Toussaint. Arătați-ne drumul!

— Veniți după noi; le ducem sare și brinză de capră.

După un urcuș greu, pe margini de prăpastie, în fundul căreia apa clocotea furioasă, pereții suri se dădură în lături, înconjurînd o poiană largă.

De pe o înălțime o strajă strigă ceva, cu pușca la ochi. Erau în tabăra lui Biassou.

Alte capete negre se arătară pe după copaci. Oastea bulucită în poiană izbucni în strigăte de bucurie. Cîntecul taberii din Valea Largă, cîntecul maronilor, răsună, sfîșiind tăcerea solemnă a munților.

— Duceți-mă la Biassou, spuse Toussaint străjilor, care-l întîmpinară.

— La generalul Biassou, îl corectă un negru cu un galon de aur pe brațul gol, măsurînd din ochi hainele lui rupte și murdare. Cine ești tu?

— Sînt Toussaint Bréda¹.

— Așteaptă aci, spuse ofițerul depărtîndu-se.

Toussaint se așează pe o butûrugă și se puse pe așteptat. Timpul nu i se păru lung, căci avea ce

¹ — Slavii negri purtau, alături de numele lor, numele plan-tației pe care lucrau, spre a fi mai ușor identificați.

privi în jurul său. Armata lui Biassou era cea mai ciudată adunare ce se poate închipui. Îi amintea de un bal costumat la care, cu ani în urmă, fiind vizitîu, îl dusese pe domnul Bayou cu trăsura. Ca și acolo, nobile veste de brocard se învecinau cu surtuțe modeste de postav, un lungan se mîndrea cu un bicorn de general, unul mărunțel purta o pălărie spaniolă mai mare decît el, altul se gătise cu o bonetă de femeie, și un al patrulea avea sutană și tichiută de preot... Pene, coliere, fireturi, dantele, nimic nu lipsea, ca îmbrăcăminte să fie cît mai pestriță. Oamenii își lepădaseră zdrențele de pe ei și le înlocuiseră cu tot ce au găsit pe la conacele pe unde au dat foc.

În tabără domnea cea mai veselă neorînduială. Multe femei își urmaseră bărbații fugari. Copiii lor se zbenguiau, făcînd larmă mare. Soldații se ospătau cu pastramă și brînză de capră. Sorbeau pe rînd din ulcioare pline cu tafia, băutura aceea dulceagă, dar mincinoasă, din care îl poftiră și pe Toussaint să guste.

Le sticleau ochii. Începură să chiuie. Unul se repezi să frămînte pămîntul cu picioarele. Alții băteau din palme, ținînd tactul balafonului. Se repezeau pe rînd cu ochii închiși, scuturîndu-și brațele, de parcă ar fi vrut să le rupă din încheieturi. Mai repede... tot mai repede... Își săltau mărgelele și-și legănavu podoabele într-un joc năprasnic, pînă cădeau istoviți.

Dus pe gînduri, Toussaint privea la bucuria aceea dezlănțuită. Iată dar armata lui Biassou, în care își pusese toată nădejdea. Petrecea și nu-i păsa de nimic. Era firesc să fie așa. Mulțimea sclavilor încovoia sub jug nu ridicase nicodată

ochii să privească în față soarele libertății. Ei, care nu cunoscuseră decît truda, foamea și bătaia, acum se bucurau ca niște copii, se jucau de-a războiul, fudulindu-se cu arme și podoabe noi.

Armele acelea, luate de prin panoplii, alcătuiau o colecție pitorească din veacurile trecute: pumnale damaschinate se învecinau cu iatagane și cu săbii de salon, muschetele stau alături de sulii caraibe și măciuci. Dar Toussaint văzu prea puține puști printre ele.

Într-un tirziu, se ridică de la locul lui și merse să vadă ce se petrece sub un umbrar unde se zăreau trupuri nemișcate. Ceea ce văzu acolo îl îngrozi. Răniți zăceau la întâmplare; gemeau, cerînd ajutor. Răni deschise, pline de puroi, peste care zburau muștele, picioare umflate de cangrenă... Toussaint ingenunche printre ei, cău-tînd să-i mîngîie, măcar cu vorba. Le făgădui să le aducă leacuri și să-i vindece. Uitase că trebuie să meargă la Biassou, cînd în spatele lui se ivi ofițerul de adineauri, care îi spuse să-l urmeze.

Îl duse într-o ajupa¹ bogat împodobită cu șaluri și tapiserii.

Biassou ședea într-un jilț aurit, în fața unui trepied pe care ardeau cîteva lumînări în sfeșnice de argint.

Căpetenia maronilor era un bărbat încă tînăr, bursuc și îndesat. Avea pielea mai mult cafenie decît neagră, fiind din rasa „sacatra”. Ochiul lui mici, vicleni, nu priveau niciodată drept în față și buzele groase mestecau într-una. Purta panta-

¹ — Colibă cu acoperiș din latanier sau capete de trestii de zahăr.

loni de piele și cizme înalte de marochin roșu. Un ilic cu găitane de fir lăsa să i se vadă pieptul gol, pe care sclipea un minunat colan de olmazuri.

Toussaint rămase în picioare în fața lui. Biassou îl cîntări cu privirea, în tăcere. În fiecare șef de grup vedea un rival. Dar hainele ponosite, statura lui firavă, părul încăruntit la temple îl liniștiră oarecum.

— Bun venit! mormăi în cele din urmă.

— Bine te-am găsit, Biassou, spuse răspicat Toussaint.

— Generalul Biassoul

— Dacă ții numaidecît... Desigur că mă cunoști. Trimisul meu a ajuns pînă la tine?

O clipă privirile li se încrucișară. În a lui Toussaint luceau fulgere. Biassou plecă ochii.

— A ajuns.

— Și totuși nu s-a întors cu răspunsul. De ce? Te-am rugat să hotărăști tu locul de întîlnire. Să pornim împreună. Am rătăcit zile întregi fără călăuză. În glasul lui tremura o minie reținută. Biassou șovăi o clipă.

— Nu dau socoteală nimănui de faptele mele, spuse cu trufie. Dar tu cu ce te lauzi? Cîți plantatori ai doborât? Ce pradă aduci?

— N-aduc pradă. Aduc aproape trei mii de negri hotărîți să lupte pentru dezrobirea tuturor.

— Ce dezrobire? Aici nu sîntem liberi? Cei ce vor libertate n-au decît să se răzvrătească și să vină la noi. Facem din cînd în cînd cite o „expediție”. Ne răfuim cu stăpînii, cu ghiftuiții, dăm foc plantațiilor, îi sărăcim. Cînd vine armata, ne retragem iar în birlog. Aici nu se încumetă nimeni să ne atace.

— Dar așa n-o să învingem niciodată. Țelul nostru e unul singur: să eliberăm toți sclavii din colonie.

— Ce zor avem? Ei acolo, noi aici... Eu acum sînt căpetenia maronilor. Țsta e un lucru sigur și pe care nu mi-l poate lua nimeni.

Toussaint îl asculta înmărmurit. Își închipuise un erou, și afla un îmbuibat, care nu se gîndea decît la folosul lui.

Biassou rînji:

— Ce? Nu-ți place politica mea?

— Tu te gîndești numai la folosul tău...

Biassou îl întrerupse.

— Ian ascultă, mie să nu-mi ții predici. Dacă nu-ți place, n-ai decît să pleci. Du-te la Jean-François.

— Nu plec! îl înfruntă Toussaint. Nu știu unde să-l găsesc pe Jean-François. A greșit dacă a plecat singur. Noi toți trebuie să fim uniți, altfel o să pierdem lupta.

— Rămii atunci. Dar nu uita că eu comand aci. Ce grad ai vrea să-ți dau?

Toussaint stătu o clipă la îndoială.

— N-am nevoie de grad. Mi se zicea omul cu leacuri, pe domeniul Breda. Am văzut că soldații tăi duc lipsă de felcer. Mă pricep să vindec rănilile. Cît despre oamenii care m-au urmat, aș vrea să văd eu singur de instrucția lor.

— Foarte bine! În glasul lui se simțea un fel de ușurare. Te numesc medic șef al armatelor mele.

Toussaint salută, fără vorbe. Pe chipul lui neclintit nu se putea citi nimic din ceea ce gîndea.

În clipa dinții, cînd se ciocnise cu șeful maro-

nilor, vrușese să plece. Dar pentru el nu putea fi întoarcere. Odată pornit pe un drum, trebuia să meargă pînă la capăt. Își făcu deci un plan în minte. Hotărî să rămînă în tabără, să se supună deocamdată lui Biassou, să se mulțumească cu o slujbă mărunță, care-i va îngădui să cunoască oamenii bine și să-i pregătească pentru menirea lor.

În curînd, se răspîndi vestea printre soldați că în tabără se află un om cu leacuri. Și mulți se îmbulziră în fața ajupei lui.

Îi arătau cu degetul capul, pieptul sau șalele, ori descopereau cîte o rană veche la picior sau la mină. Toussaint pipăia ușor trupurile bolnave, ochii lui ghiceau betesugurile ascunse. Și tolba lui plină de leacuri făcea minuni.

După obiceiul lui, stătea de vorbă cu fiecare. Se apropia de sufletul oamenilor. Le afla păsurile și se împrietenea cu ei. Căuta să-i lumineze și să-i ciștige pentru marea luptă. De la o vreme, tot mai mulți îl căutau, fără a fi bolnavi.

Biassou n-avea știre de aceasta. Era adesea plecat în „expediție”, de unde se întorcea încărcat de merinde și scumpeturi. Cîtă vreme era hrană din belșug, se ghiftuiau cu toții. Apoi răbdau de foame uneori zile întregi, pînă făceau o nouă ieșire.

După apusul soarelui, locotenenții lui Toussaint se adunau de obicei în jurul unui foc de vreascuri, în fața colibeii. Noaptea erau friguroase. Suflau în palme și își pârpileau picioarele la flăcări. Printre ei se afla acum și Christophe, care-i ajunsese din urmă. Venise și el să lupte pentru dezrobire, să împartă cu ceilalți lipsurile și primejdiile, deși

starea lui de sclav liberat îl scutea de toate acestea.

— Asta nu e armată, bombănea el. Asta e o gloată. Se risipește la prima lovitură de tun. Credeți-mă! Eu știu ce înseamnă o bătălie.

— Răbdare, Christophe! Din gloata asta au să iasă soldații cei mai buni, spuse Toussaint. Trebuie să-i învățăm meseria războiului.

Se apucară să discute în amănunt. Sfatul lui Christophe era neprețuit.

A doua zi, dis-de-dimineață, negrii de sub comanda lui Toussaint se adunară în poiana largă din apropierea taberii. La o depărtare de o sută de pași, Christophe agățase între doi copaci o cogeamite momie, îmbrăcată în zdrențe, care trebuia să slujească drept țintă.

Paul, Charles, Iliah, Kokomba aduseră puști și pistoale și, o dată cu ele, cornurile cu pulbere, gloanțele, precum și teancurile de hîrtoage vechi pe care Toussaint avusese grijă să le ia din biblioteca lui „Maassa” Bayou.

Oamenii urmăreau pregătirile cu nerăbdare, dar și cu oarecare teamă. Mulți dintre ei nu văzuseră încă de-aproape o armă de foc. Cei din primul rînd căpătară cîte o pușcă. Unii o țineau cum ai ține o furcă. Alții o întorceau în fel și chip. Iar alții se temeau să pună mîna pe ea și o treceau vecinului. Dar cum puști erau puține, cei mai mulți căpătau un băț, învățînd cu ajutorul lui cum să folosească o armă. Era o frămîntare veselă ca la o petrecere. Cînd însă Toussaint, de pe o mică înălțime, începu să vorbească, se făcu tăcere.

— Fraților, luați seamă! Pînă acum ați fost doar niște -răzvrătiți. De azi încôlo, veți fi sol-

dați. Am să vă arăt cum se minuieste o pușcă. Priviți aci! (Nu era nevoie să-i mai poftească. Toți erau numai ochi.) Aci e pulberea — și arată cornul — aici e țeava, în care am să torn pulberea. Aplecă ușor cornul și răsturnă în pumn câteva fire din praful negru și aspru. Atît e de ajuns! Nu facem risipă. Acum iau o bucată de hîrtie sau o cîrpă, o mototolesc binîșor și o îndes cu vergeaua, ca să nu se împrăstie praful de pușcă. Uite-așal! Acum bag în țeavă șase gloanțe mici și unul mare. Astup iarăși țeava cu hîrtie, ca nu cumva să cadă gloanțele afară. Ia să văd! Faceți și voi la fell

Cei care aveau puști își începură ucenicia. Dar praful se risipea, sau uitau să pună hîrtia.

— Lasă-mă pe mine, tată. Eu am înțeles.

Placide, care-i urmărise toate mișcărilor, îl aținea cu ochii lui mari, rugători.

— Hai, băiete, încearcă! se înduplecă Toussaint.

Cu dibăcie, din câteva mișcări precise și luți, pușca fu încărcată.

— Hahal de el! rise Kokomba. Să-l facem „capolar”.

Negrii pufniră în rîs. Și, cu tragere de inimă și cu voie bună, urmară exemplul „capolarului”.

— Binel! Acum mergem mai departe, spuse Toussaint. Dacă apeși pe trăgaci, cuiul lovește în amnar și scînteia aprinde praful de pușcă din țeavă, prin gaura asta mică. Praful de pușcă face explozie și glonțul pornește din țeavă. Ați înțeles?

Krotu cel mărunțel se repezi înaintea tuturor:

— Ay! Ay! Eu am înțeles. Eu am înțeles!

De bucurie se porni să sară într-un picior.

— Tu ești băiat deștept, îl laudă Toussaint. Hai, spune-le și celorlalți ce ai înțeles.

Și încetul cu încetul, prinseră meșteșugul.

Acum însă venea partea cea mai grea. Trebuia să-i învețe să ochească. Lui Toussaint îi luă locul Christophe, cel mai bun trăgător.

— Luați seama la mine, comandă el. Arma, rezemată de umăr. Ochii, la țintă. Țineți-vă bine, pușca vă poate lovi când se descarcă.

El ochi lung și trase. Momîia se legănă, lovită în plin.

Printre negri se iscase învălmășeală. Unii o luaseră la goană, speriați de împușcătură. Alții își astupau urechile. Dar cei mai mulți stăteau neclintiți și așteptau să le vină rîndul să tragă.

Printre aceștia era și Krotu, care se arăta plin de curaj. Deși era mărunțel și cu un cap ca o tărtăcuță, era iute ca argintul viu.

— Dați-mi pușca! Să trag și eu în dușman, să-i arăt eu lui.

Luă pușca din mina lui Toussaint, apoi ochi lung și trase. Când arma se descarcă, îl lovi cu atîta putere în piept, încît îl dădu peste cap. Soldații făcură haz. Dar glonțul lui nimerise momîia, și omulețul nu-și mai încăpea în piele de mîndrie.

* * *

Zilele treceau mai iute acum. Vreme de cîteva luni, negrii bătătoriră pămîntul tot învărtindu-se pe călcîie. Învățară să se alinieze, să meargă în pas, să țină pușca, s-o încarce și să tragă cu ea. Erau mîndri că sînt soldați adevărați. Maronii rămași în tabără în lipsa lui Biassou veneau să privească la instrucție. Pilda bună nu a fost pier-

duită. Se așezau și ei în rînd și mergeau în pas cadenciat pe lîngă ceilalți.

Placide își luase în serios porecla lui de „cá-polar”. Toată ziua era printre soldați și ajunsese bun trăgător.

Isaac, în schimb, avea o fire mai visătoare. În-vățase să cînte din banjo și avea un glas limpede, plăcut la auz. Toată lumea îl răsfața.

Trecură astfel mai multe luni.

Într-o seară, străjile care păzeau ieșirea din trecătoare vestiră că se apropie o armată.

Placide era pe aproape. Cum auzi vestea, alergă la tatăl său, care își pregătea fierturile de ierburi de leac. Lăsă totul și, cu băiatul lîngă el, merse să privească, după colțurile de stîncă. Prin trecătoare se scurgea un șuvoi întunecat, care se revărsă apoi în poiană. Cei din tabără ieșiră în întîmpinare.

Era o jalnică priveliște. Împrăștiată de trupele franceze, oastea lui Jean-François își căuta adăpost în munți.

* Un negru între două vîrste, falnic în uniforma albastră de amiral, cu pieptul plin de decorații, călărea în frunte. Descălecă și trecu țănoș printre santinelele care-l salutară ca pe un șef. Nu era altul decît Jean-François, „amiralul” cum îi plăcea să i se spună, cu toate că nu pusese în viața lui piciorul pe o corabie.

Fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga, ceru să fie dus la Biassou.

Toussaint privi în urma lui,* îngîndurat. *Se întreba ce poate ieși din întîlnirea între cei doi șefi rivali.

Deodată, cineva îl strînse de braț cu putere.

— Nu-ți mai recunoști prietenii, Toussaint?

Înfipt în fața lui, un ofițer chipeș își arată dinții sclipitori de lup tânăr, într-un ris copilăros.

— Dessalines!

Se îmbrățișară ca doi frați buni, apoi ofițerul se desprinsese și se duse la îndatoririle lui. Iar omul cu leacuri avu din nou prilejul să-și arate știința, îngrijind de numeroșii răniți ce fuseseră aduși o dată cu armata.

Tirziu, în noapte, în timp ce copiii dormeau, Toussaint și Dessalines vegheau bolnavii, mestecînd tutun. Ofițerul avea multe de povestit:

— La început, cetele de maroni, conduse de generalul nostru, nu erau prea numeroase. Dar ele sporeau necontenit. Sclavii nu mai pot îndura prigoana și chinurile la care sînt supuși. Chiar și cei ce n-au luat parte la răscoală pătinesc la fel, „ca să le treacă pofta de revoluție” — spun stăpînii. Au venit la noi sumedenie. Ne durasem o tabără bine întărită lîngă Limbé. Din cînd în cînd ieșeam și dădeam o raită prin împrejurimi. Ne încăieram cu gărzile civile, ale plantatorilor, întilneam cîte un detașament și-l zdrobeam. O dată am ajuns pînă la Cap Français. Cine să ne oprească? Francezii se războiau între ei: marii plantatori împotriva generalului Laveaux, guvernatorul. Dessalines izbucni într-un hohot de rîs. Noi am tras folos din cearta lor, am dat un iureș pînă în inima orașului. Pînă să se dezmeticească, ne-am liberat toți prizonierii, că știam unde-i țîn închiși. Am prins în lanț și o pasăre rară. Tine-

relul acela cu piciorul umflat butuc, care geme colo, în colț... A fost împușcat pe stradă. Să ai mare grijă de el; Jean-François a poruncit să-l păzim ca pe ochii din cap. Dar îndrăzneala noastră am plătit-o scump. Într-o noapte, am fost atacați. Cînd au început să bată tunurile, s-au prăbușit toate întăriturile noastre, care erau făcute din trunchiuri de copaci și căruțe răsturnate. Totuși ne-am apărat cu îndrjire. Au căzut mulți de-ai noștri. Și mai mulți de-ai lor. Dar pînă la urmă, ei au fost mai tari, cu armele lor afurisite. Noi ne-am ascuns prin păduri și prin mornele din apropiere. Și apoi ne-am îndreptat spre munți și nu ne-am mai oprit decît aici.

Un geamăt venit din fundul colibei îi tăie vorba.

Toussaint se ridică și se apropie de prizonier. Livid, cu ochii pierduți, tînărul zăcea fără cunoștință.

— Crezi că se vindecă? întrebă Dessalines.

— Știu eu? Rana e grea, însă tinerețea lui poate birui. Și o să ajute și ierburile mele.

Într-adevăr, Toussaint îl îngriji cu toată priceperea, veghind nopți de-a rîndul la căpătîiul lui. Alifiile și cataplasmele făcură minuni. Rănitul se întremă în cîteva săptămîni; și între tînărul creol și negrul de cincizeci de ani se legă o prietenie dintre acelea pe care nici moartea nu le poate desface... Era un lucru cu totul neobișnuit în acele vremi. Totuși, nu era de mirare. Deși făceau parte din tabere potrivnice, descoperiseră că aveau aceleași năzuințe și slujeau același ideal.

Tinărul nu era altul decît Lagoscette. Ajunsesese secretarul guvernatorului, amîndoi fiind iacobini¹ convinşi. Etienne refuzase însă să ia parte la lupta împotriva negrilor. Laveaux îi destăinuise cu acest prilej că şi el împărtăşeşte aceleaşi sentimente. „Dacă aş fi fost ascultat, spunea el, liberarea negrilor ar fi azi un fapt împlinit”.

Cuvintele acestea, Etienne i le repetase prietenului său Toussaint.

— Şi cine-l împiedică s-o facă? întrebă Toussaint.

— Deocamdată sînt Girondinii² la putere, şi el trebuie să execute instrucţiunile date de la Paris. Situaţia în insulă e încă tulbure; nu e momentul să se împotrivească, nu are pe cine se bizui aici, deocamdată. Dar Laveaux e un iacobin, un viteaz care şi-ar da viaţa pentru republică...

Toussaint îl întrerupse...

— Republică? În Franţa nu mai domneşte regele?

— La 21 septembrie 1792 s-a născut Republica franceză.

Se petrecuseră atîtea evenimente uluitoare de cînd se afla Toussaint în creierul munţilor. La-

¹ — Denumire dată membrilor clubului iacobin, care constituiau gruparea de stînga în Adunarea Legislativă şi în Convenţia Naţională, reprezentînd mica burghezie. Ei au avut conducerea politică în Franţa, prin Comitetul Salvării Publice, din august 1793 pînă la moartea lui Robespierre, la 28 iulie 1794. Este perioada de adevărată guvernare democratică în revoluţia franceză.

² — Denumire dată membrilor partidului politic care reprezenta marea burghezie, în timpul revoluţiei franceze. Ei au constituit gruparea de dreapta în Adunarea Legislativă şi în Convenţia Naţională avînd conducerea politică a Franţei din octombrie 1791 pînă la 28 iunie 1793, cînd au fost înlăturaţi printr-o mişcare populară.

goscette începu să le înșire. Mulțumită lui, Toussaint putu pătrunde, pas cu pas, pînă în inima revoluției:

— 10 august 1792 a căzut ca un trăsnet; poporul la Tuileries!... regele înlăturat... și Comuna insurecțională stăpînă pe Paris... regele închis la Temple... Convenția Națională¹... În istoria revoluției se deschide o pagină nouă... Apoi, o dată care se înscrie în minte cu litere de foc: 21 septembrie 1792... Bătălia de la Valmy... Prima victorie împotriva forțelor monarhiste din afară. În strigăte entuziaste de „Trăiască națiunea!” o armată nouă, plină de avînt, armata poporului, înfruntă trupele prusace, cu vechea și temuta lor experiență, silindu-le să dea înapoi.

Toussaint asculta din ce în ce mai înflăcărat, simțind în tot ce auzea un îndemn la luptă...

* * *

Într-o seară, Jean-François îl chemă la el pe Toussaint.

Pînă atunci, acesta nu prea avusese prilejul să-l vorbească. Cei doi șefi maroni nu se aveau bine împreună. De voie, de nevoie, Biassou îl primise pe Jean-François. Dar noii veniți și-au așezat tabăra mai departe, fără să aibă de a face cu ceilalți. Amîndoi socoteau răscoala negrilor o întreprindere personală mînoasă, din care voiau să tragă unul foloase, și celălalt onoruri. Starea aceasta de lucruri trebuia curmată într-un fel. Deocamdată însă Toussaint tăcea și se pregătea.

¹ — Denumire dată adunării care a guvernat Franța de la 20 septembrie 1792 pînă la 26 octombrie 1795.

Amiralul negru sta tolănit gol pînă la brîu pe patul său acoperit cu o cuvertură din pene de papagal.

Cînd intră Toussaint, se ridică în capul oaselor și-l privi cu luare-aminte.

— Am auzit mult vorbindu-se de tine. Ești un om cu carte. Pare-se că ești om de cuvînt. Pot să mă bizui pe tine?

— Firește!

Înfățișarea sa calmă și hotărîtă îi inspiră încredere lui Jean-François. Scotoci într-o prea frumoasă geantă de marochin și scoase de acolo o hîrtie împăturită și cu peceti. I-o întinse lui Toussaint.

— Bagă de seamă! spuse. Uîți pe loc tot ce ai citit acolo. Dacă încerci să mă trădezi...

— Voi fi mut și orb.

— Așa te vreau! Citește!

„Îmi pare rău, citi Toussaint, că nu m-ai înștiințat mai de mult că duceți lipsă de muniții. Dacă aș fi știut, v-aș fi trimis. Veți primi ajutor, ca și tot ce-mi veți cere, atîta timp cît apărați interesele regelui.

Don Alonzo"

Cînd isprăvi, Toussaint ridică ochii, întrebător:

— Don Alonzo e viceguvernatorul coloniei spaniole, binevoi să-l lămurească Jean-François.

— Frumoase făgăduieli! spuse Toussaint cu jumătate gură. Căuta să pătrundă tîlcul ascuns al cuvintelor: „atîta timp cît apărați interesele regelui”... Ce-o fi vrînd să zică?

— Frumoase! recunoșcu și Jean-François. Te-am chemat ca să ticluim acum răspunsul. Să ne gândim ce să cerem. Dacă nu ne trimite ajutorul făgăduit, o să fie vai de noi.

— Și de ce nu ne-am duce să-l cerem? E mai bine să murim de foame în tabără? Ne-au dat de veste ciobanii că toate trecătorile sînt păzite. De „expediții” nu mai poate fi vorba. Cea din urmă a dat greș. Generalul Biassou a fost rănit. De abia a scăpat cu viață.

Jean-François avu un rîs crud.

— Așa-i trebuie! Păcat că nu și-a lăsat acolo ciolanele. Poți să te duci să-i spui, dacă vrei.

Toussaint îl privi lung.

— N-am să mă duc să-i spun. Dar mi-aș îngădui să-ți dau un sfat.

Jean-François ridică din sprîncene.

— Ce sfat?

— Dacă Biassou ar putea fi convins să treacă și el cu oamenii lui în colonia spaniolă, ar fi un mare cîștig. Am alcătui acolo o mare armată bine instruită și echipată, și comandantul ei n-ar putea fi decît unul singur...

Jean-François se ridică în picioare.

— Toussaint, ești omul meu. Te numesc adjutant. Mergem la spanioli! Du-te din partea mea la Biassou și convinge-l să plecăm cît mai curînd.

Toussaint salută și plecă. Un zîmbet abia văzut îi juca pe buze. Biruise.

În noaptea aceea chiar, îi împărtăși lui Lagoscette vestea. Îl găsi culcat în ajupa lui.

— În curînd vom trece munții, Etienne. Spaniolii ne-au făgăduit arme și ajutor.

Lagoscette se ridică într-un cot și-l privi lung.

— Cum? Treceți de partea dușmanilor Franței? spuse cu amărăciune... Regele Spaniei, Carol al IV-lea, amenință neconținut Republica. Armatele lui pîndesc momentul prielnic să treacă Pîrineii. Tu nu vezi jocul lui? Pe voi vă ajută și vă înarmează ca să năvăliți în colonia franceză. E un giuvaer de preț pe care vor să-l alipească din nou la coroana spaniolă.

— Etienne, vorbi liniștit Toussaint, pînă mai ieri noi sclavii am avut de îndurat numai suferințe din partea plantatorilor francezi. Am tras nădejde că revoluția, care a adus atît de mari prefaceri, să ne fie și nouă prietenă. Dar ea n-a adus încă nici o schimbare în starea noastră. Ne aflăm aci, în munți, hărțuiți ca fiarele sălbatice. Și de cine? De armata franceză, care e hotărîtă să ne distrugă cu orice preț, fiind tot de partea stăpînilor noștri. Sîntem nevoiți să trecem la spanioli, fiindcă în colonia franceză nu ne așteaptă altceva decît spînzurătorile.

Lagoscette tăcea, cu ochii în pămînt.

— Mă înțelegi, în sfîrșit, Etienne? Noi deocamdată n-avem decît un țel: să ne sfărîmăm lanțurile. Nu mă dau înapoi să merg la spanioli, dacă spaniolii ne ajută să facem o armată cu care noi, după aceea, vom ști să ne putem impune voința, obținînd desființarea sclaviei. Nu știu încă ce condiții ne vor pune, dar vom vedea.

— Bine-ar fi dacă i-ar ajunge la ureche generalului Laveaux vorbele acestea... Dacă ar ști cită forță și voință s-au adunat în inimile negrilor răsculați, cred că v-ați putea înțelege, spuse încetișor Lagoscette.

— Mda! Ai dreptate! șopti Toussaint. Își răsuci o frunză de tutun și o aprinse. Om vedea...

Datorită lui Toussaint, căpeteniile maronilor s-au înțeles pentru întâia oară și au hotărît să treacă în Spania împreună.

Dar în noaptea din ajunul plecării se întâmplă un fapt care-l înclădă pe Jean-François: Lagoscette dispăru. Sentinelele nu știau nimic. Generalul, prins de grijile lui noi, nu cercetă mai de aproape. Acum gândul lui era cu totul îndreptat spre colonia spaniolă.

Singur Toussaint ar fi putut spune cum evadase prizonierul.

PE URMELE VECHILOR CARAIBI

Urcaseră panta lină spre coama muntelui Cap de Bou. Acum coborau pe povârnișuri repezi, spre ținuturile ocupate de spanioli.

Pustiu și tăcere... Păduri nu se mai zăreau. În schimb, stîncile se înmulțeau, golașe și sterpe. Priveliștile erau cu totul altele. Cactuși giganți își întindeau brațele țepoase și amenințătoare, parcă ar fi vrut să le taie drumul.

Toussaint arătă cu mina cîmpia care se desfășura departe, în zare, străbătută de firul de argint al râurilor.

— Vedeți voi, copii? Pe aci, prin pustietățile acestea, prin care parcă n-a călcat niciodată picior de om, sălășluiau de mult indienii din Haiti, caraibii și arauacii. Am citit toate acestea de mult, într-o carte...

Vorbea pentru Isaac și Placide, dar îl ascultau bucuroși și ceilalți.

— S-au împlinit tocmai trei sute de ani de cînd a ajuns în fața insulei Cristofor Columb cu cele trei corăbii ale sale și a pus stăpînire pe ea în numele regelui Ferdinand Catolicul și-al reginei Isabella de Castilia, și i-a zis Hispaniola.

— Dar caraibii nu s-au împotrivit? întrebă Isaac.

— La început l-au primit cu prietenie. Dar spaniolii nu se mulțumeau numai cu prietenia, și i-au făcut robi. Cîțiva au fost duși în Spania. Iar cu cei rămași s-au purtat în chip sălbatic. Columb pornise în căutarea aurului, și stîncile acestea prăpăstioase și nisipul apelor din vale conțin metalul prețios, care pentru cuceritori însemna puterea și stăpînirea. Sclavii au fost puși să caute aurul, să-l aleagă și să-l spele pentru noii stăpîni. Erau siliți să plătească tributul lor în aur curat. Au cerut să plătească în grîu sau în mirodenii, care erau la mare preț, dar conchistadorii nu rîvneau decît aurul. De nenumărate ori s-au răzvrătit caraibii, care erau un neam viteaz.

— Și-au izbutit să învingă?

Placide dorea din toată inima ca să fi învins caraibii.

— N-au învins, băiete! Spaniolii aveau arme, tunuri... Aveau și haite de cîini dresați ca să sfișie de vii pe băștinași. Viața unui indian nu prețuia mai mult ca a unei muște. Vinătoarea de oameni era o petrecere obișnuită a nobililor spanioli. Toussaint tăcu... Vedeai aievea ceva petrecut demult, în tinerețea lui; negrul Dyamba fugărit ca o fiară...

— Mai spune, tatăl se roagă Placide.

Le deapănă atunci trista poveste a Cacicubai erou Caonabo, care a încercat să scuture jugul spaniolilor și a fost prins prin viclenie, ferecat în lanțuri și zvirlit în fundul unei corăbii care pleca în Spania. Rămasă singură, iubita lui, frumoasa Anaçoana, Floarea de Aur, ridicase poporul ca să-l

* — Căpetenia indlenilor din insule...

răzbune. Dar dușmanii erau prea puternici și prea numeroși, și i-au ingenuncheat iar.

— Și nimeni, nimeni nu i-a pedepsit pe spanioli? strigă Placide cu ochii în lacrimi.

— Nimeni, pînă azi. În doisprezece ani au pierit toți băștinașii, aproape un milion de oameni, jertfiți de cruzimea cuceritorilor și secerați de bolile pe care le-au adus cu ei. Deodată însă, aceștia s-au trezit că insula a rămas pustie. Au adus atunci sclavi din Africa, punîndu-i să muncească pentru ei. Și de atunci au tot adus... Și așa am ajuns noi negrii în Saint Domingue, insula vechilor caraibi.

— Dar spaniolii n-au rămas peste tot stăpîni, spuse Isaac... La noi acasă nici n-am auzit de ei.

— La noi sînt alți stăpîni, mormăi Toussaint. Acum vreo sută cincizeci de ani, s-au aciuat pe coasta noastră de la Cap Français mai mulți corsari și pirați franțuji. S-au făcut stăpîni pe țărmul acela de mare, alungîndu-i pe spanioli. Mai tîrziu, Franța luă moștenirea acestor pirați, întemeind aci o colonie¹. Spaniolii n-au avut încotro; au trebuit să recunoască drepturile cîștigate de franțuji², pe partea cea mai bogată și mai roditoare din Haiti, iar ei să se tragă pe locurile cele mai sărace, către care ne îndreptăm noi acum...

Se lăsa seara. Au dat pîteni cailor, ca să ajungă mai iute într-un loc unde să poată poposi peste noapte, lăsînd în urma lor stîncile golăse și sălbatice, pline de jalnice amintiri. A doua zi au intrat în împărăția ierburilor. Savana fără margini,

¹ — Se înființează „Compania regală din Saint-Domingue (1698), făcînd parte din Compania Indiilor Occidentale.

² — Pacea de la Ryswick (1697).

verde ca marea, își legăna valurile în bătaia vîntului. Ierburile înalte, crescute în toată voia erau hrană din belșug pentru herghelii și turme. Vitele pășteau liniștite, și paznicii călări adunau cu harapnicul în mînă pe cele răzlețite, să le ducă în țarcuri. S-au aciuat cu tabăra lor pe lîngă o „hatta”, o mare crescătorie de cai, în apropiere de Santiago. Jean-François scoase scrisoarea lui Don Alonzo cu pecetea guvernatorului și o arătă „majoralului”¹ care se ploconi în fața hîrtiei ca în fața lui Don Alonzo însuși. Se dădu în vînt să le fie de folos și le aduse toate cele de trebuință din tîrgul apropiat.

După cîteva zile de odihnă, în care timp făcură rînduială în tabără, Jean-François hotări să se înfățișeze guvernatorului, în toată strălucirea. Își îmbracă uniforma lui albastră cu galoane. Își agăță pe piept crucea Sfîntului Ludovic și toate cordoanele și decorațiile.

Trecu în revistă garda comandată de Toussaint.

În sfîrșit, amiralul dădu semnalul de plecare.

Pe la nămiezi, au ajuns la Santo-Domingo, capitala coloniei spaniole, așezată pe o colină înaltă. Marea sclipea la poalele ei ca o placă de metal încins. Căsuțele albe erau risipite printre buchete de bananieri și manguieri. Ici și colo, cîte un zid vechi sau un portic mai amintea de vechea strălucire a conchistadorilor.

Cînd se arătă pe uliță, cortegiul lui Jean-François stîrni cea mai vie curiozitate. Ce căuțau oare negrii aceștia călări pe cai de rasă, îmbrăcați în uniforme

¹ — Mai-marele peste herghelie.

strălucitoare și împodobiți cu pene, cu eșarfe de mătase și decorații?

Alaiul se opri în piața unde se afla mormintul lui Cristofor Columb. Într-o clipă fu înconjurat de mulțime. Femeile care vindeau zarzavaturi și fructe îi imbiau cu nuci de cocos și rodii.

Întrebară unde e palatul guvernatorului.

— Senor! Excelenzial se repezi o fetișcană zglobia, cu un ulcior pe umăr. Vreți o gură de aqua fresquita? — și le întinse ulciorul. Mina ei arătă apoi spre singura clădire cu un etaj din toată piața. Iată! Acela e „palatul”.

Se îndreptară într-acolo, petrecuți de o ceată numeroasă, sperînd purceii și giștele care se încurcau printre picioarele cailor, într-o larmă asurzitoare.

Jean-François și aghiotantul lui descălecară și cerură să vorbească lui Don Alonzo. După vreun ceas de așteptare, fură duși într-o cameră vastă, cu pereții albi, goi, cu mobilă puțină și severă: cîteva scaune, o masă neagră ca un catafalc, un jilț înalt, în care se pierdea un omuleț mărunț în uniformă de general. Avea chipul smead și nasul vulturesc. O perucă uriașă îi încadra fața prelungă.

Le făcu o primire călduroasă, ca unor vechi prieteni. Era Don Alonzo Esparraguera.

— Bun venit pe pămîntul spaniol! le ură el.

Ridicîndu-se de la masă, răsturnă cîțiva soldați de plumb, care se aflau în fața lui, înșiruiți ca la defilare.

Se aplecară tustrei să-i ridice de pe jos. Unul se sfărîmase, și Don Alonzo îl privi cu deznădejde.

— Vail! Soldații mei! suspină el. Am cea mai frumoasă colecție ce se poate închipui. Uniformele tuturor armatelor de azi și din trecut.

După ce le desluși cu de-amănuntul cum arătau ostașii lui Filip al II-lea și grenadierii lui Frederic cel Mare, Jean-François izbuti, în sfârșit, să spună și el un cuvânt. Scoase din tunică scrisoarea.

— Excelenzia, spuse el, scrisoarea aceasta ne-a făgăduit tot ajutorul de care avem nevoie. Am venit aci ca să vă reamintim făgăduiala.

— Eu nu vă pot da nimic, se apără Don Alonzo. Numai Don Joachin Garcia e în măsură s-o facă. El m-a pus să vă scriu.

— Să mergem atunci la Don Joachin.

— Eheil! Asta nu-i treabă ușoară! Dar văzînd chipurile lor rugătoare se răzgîndi: Am să încerc. Așteptați-mă aci.

În lipsa lui, cei doi avură vreme să facă tot felul de presupuneri.

Tîrziu, Don Alonzo se întoarse. Merse să se așeze în jilțul său. Privi zîmbitor spre Jean-François:

— Senor mariscal de campol! Se uită apoi la Toussaint: Senor colonel, vă felicit pentru gradele la care ați fost înălțați. Peste trei zile veți primi și patalamale, care confirmă numirea domniilor voastre. Don Joachin vă roagă să-l iertați. Nu vă poate primi azi. E foarte ocupat. Dacă puteți trece mîine...

Toussaint privi întrebător spre Jean-François. Acesta părea din cale-afară de încîntat. „Mariscal”, așa, dintr-o dată! Toussaint atunci se hotărî să vorbească:

— Senor, nu e vorba de grade. În scrisoare ni se făgăduia ajutor: arme, muniții și celelalte... Vrem să știm și condițiile...

Don Alonzo îl întrerupse:

— Negreșit! Negreșit! Au să vină toate la vremea lor... Apoi îl bătu pe umăr și-l petrecu pînă la ușă: Să nu uit! După-amiază are loc o „corrida”¹. S-au adus tauri din crescătoria lui Don Garcia și vor lupta cei mai vestiți matadori. Vă potesc să luați parte.

— Vom veni negreșit, făgădui Jean-François.

Stătură o clipă lingă cai, să se sfătuiască.

— Ce facem acum? întrebă Toussaint.

— Eu trebuie să rămîn, hotărî Jean-François.

Ochii lui cercetară jur-împrejur. Se opriră asupra unei căsuțe de birne din care răzbăteau sunete de chitară. În fața ușii se legăna o firmă de fier care înfățișa un papagal vopsit în culori țipătoare.

— Iată, am să locuiesc aci, se hotărî François. Iar tu să te întorci îndată în tabără. Iei comanda în locul meu. Pe Biassou trimite-mi-l aci. Spune-i că îl cheamă guvernatorul, care vrea să-l facă mareșal.

— Aș avea nevoie de un ordin scris, spuse Toussaint.

Intrară împreună în han, și Toussaint ticlui un ordin pe care Jean-François îl iscăli. Apoi îmbucă ceva, cît se odihni calul său. Și după ce-și luă rămas bun de la Jean-François, luă drumul întoarcerii.

... Jean-François, rămas la Santo-Domingo, Biassou pornind și el pe urmele lui... „Voi putea

¹ — Luptă de tauri.

lucra în voie: din cetele numeroase de maroni, pline de avînt, dar încă insuficient instruite, voi putea face o armată disciplinată, care să meargă sigur la izbîndă. Încă nu văd lîmpede jocul spaniolilor: la ce le va sluji armata aceasta? Ce condiții vor pune negrilor în schimbul ajutorului? Nu urmăresc oare scopuri ascunse?" În zadar își frămînta mintea, nu putea avea răspuns. „Pînă una alta, iată ceva care-mi slujește de minune", și pipăi în tunică ordinul prin care Jean-François îl lăsa locțiitorul său.

Grăbit să ajungă la Santiago, dădu pîteni lui Marcial, care porni ca vîntul. Era un „bayahondro", un armăsar vrednic de un grande d'Espana — după spusa majoralului care i-l dăruise, văzînd ce dragi îi sînt caii. Acum părea că bucuria stăpînului se revărsa și asupra animalului, care parcă avea aripi la picioare.

De cum ajunse în tabără, Toussaint dădu lui Biassou mesajul, și acesta, încîntat de poftirea ce i se făcea, se găti de drum.

Toussaint rămase unicul comandant și se puse pe lucru.

. . .

Au trecut citeva luni...

Armele și uniforme făgăduite lui Jean-François întîrziiau.

Dar nu era vreme pierdută. Din zori și pînă în noapte răsunau trîmbițele și bubuiau tobele; toți soldații, fără deosebire, învățau meșteșugul războiului. Iar Toussaint se apucase să formeze un

corp de cavalerie, care avea să-i fie de mare folos mai târziu.

În primăvara anului 1793 sosi, în sfârșit, și mult așteptatul convoi: zeci de care mari cu coviltire aduceau flinte și pistoale, gloanțe și butoaie cu praf de pușcă. Alte căruțe erau încărcate cu tot echipamentul necesar unei armate.

Și începu pe dată descărcarea.

În fiecare săptămână venea câte un nou transport. În tabără, sosi și un grup de ofițeri spanioli, care avea însărcinarea să desăvârșească instrucția soldaților.

Într-o bună zi, se arătă și Jean-François. Până atunci, găsisese mai nimerit să rămână la hanul „Papagalul vesel”, unde-l atrăgeau vinul dulce și cîntecele Estrelitei, fermecătoarea chitaristă.

Fu foarte mulțumit de starea trupelor.

— Dar Biassou unde e? întrebă Toussaint.

Jean-François izbucni într-un hohot de ris răutacios.

— I s-a dat o comandă importantă într-o altă colonie spaniolă. Am scăpat de el. Se leagănă în hamac și ronțăie fisticuri coapte în spuză.

De la el, Toussaint află și alte vesti însemnate: din luna martie 1793 Spania se alăturase, o dată cu Anglia, coaliției monarhiilor care erau în război cu Franța revoluționară. Guvernul spaniol căzuse la învoială cu cel englez să ocupe împreună colonia franceză și s-o împartă în două. Etienne avusese dreptate. Spaniolii le arătaseră negrilor bunăvoință, le dăduseră arme, atrăgîndu-i numai cu

gîndul de a se folosi de ei pentru a cuceri fără sacrificii colonia franceză.

Acum înțelese pe deplin adevăratele lor intenții. Dacă ei vor ocupa întreaga insulă, soarta sclavilor va rămîne neschimbată. „Nu ne vom lăsa amăgiți de ei, își zise. De azi înainte sîntem proprii noștri stăpîni”.

De cîteva zile armatele negrilor trecuseră munții. Erau acasă. Regăseau locurile unde au trăit și au suferit și unde trăiau și sufereau toți ai lor.

Porniseră o dată cu trupele spaniole din Santo-Domingo, sub comanda lui Don Alonzo, care spera să se acopere de glorie în această expediție.

Don Alonzo întocmi un plan de luptă care i se părea fără greș; îl lăsă pe Jean-François cu cîteva mii de negri să asedieze fortul Liberté, singurul punct întărit al francezilor, care le puteau oricînd tăia retragerea. Trimise pe Toussaint cu divizia lui în avangardă spre Cap Français, unde se afla guvernatorul coloniei, iar el însuși se îndreptă spre Gonaïve. Pe rînd, ocupă toate orașele din nord și vest. Se grăbea s-o ia înaintea englezilor, care debarcaseră și ei pe coasta nordică la Môle-Saint-Nicolas, deși, potrivit înțelegerii, lor li s-ar fi convenit provincia din sud.

Clipa era cum nu se poate mai prielnică, socotea comandantul spaniol. Colonia franceză era sfîșiată de lupte interne. Toussaint socotea și el, ca și generalul, că clipa era prielnică, dar într-un sens pe care acesta nu-l putea bănuî. Aștepta să se desprindă definitiv de armata spaniolă.

Un lanț de morne fumurii își întindeau leneș spinările la marginea zării. Dincolo de ele, era orașul Cap Français și, dincolo de el, marea.

Cînd ajunseră la poalele colinelor împădurite, Toussaint ordonă popasul. El însă nu se așază laolaltă cu ceilalți, să se odihnească la umbra bananierilor. Avea alte gânduri. Trimisese un sol înainte. Îl alesese pe Charles Belair, care era omul lui de încredere; și îndată după ce îl lăsă să răsuflă pe Marcial și îl răcori în apa unui pîrîu, porni mai departe.

Nu era singur. Placide și Isaac îl însoțeau.

Băieții nu știau unde-i duce tatăl lor și de ce are ochii umezi. Dar se deprinseseră să nu întrebe niciodată. Vorbeau între ei în șoaptă. Placide ținea în sîn un colibriu. Pasărea muscă nu era mai mare ca un cărăbuș și lucea ca un giuvaer.

Drumul trecea printre cîmpii roditoare, cu un pămînt negru și gras. Apoi cotea brusc la stînga, spre o alee mărginită de Sablieri¹ înalți și netezi ca niște coloane de templu. Isaac tresări. Locurile i se păreau cunoscute.

— Uite colo! Arată cu mîna doi stîlpi grei de piatră, sprijinind o poartă de fier. Sîntem acasă!

— Acasă! repetă Placide ca un ecou. Își îndemnă poneii care porniră în galop. Toussaint rămase în urmă.

Își simțea inima zvîcnind de o grijă pe care nu voise s-o mărturisească celor doi fii. Oare Anita

¹ — (sau hura); arbore ornamental, înalt, avînd pînă la 20 m înălțime, ale cărui fructe amintesc ceasornicele cu nisip (sablier) și pot fi folosite ca atare după ce au fost golite de semințe.

mai trăiește? Nu cumva au pierit și ea, și fetele, în groaznicul prăpăd?

Privea lanurile de bumbac, cafeierii în floare, pe costișă. Parcă nimic nu s-a schimbat. Trecu prin poarta monumentală... Și iat-o pe Anita, între cei doi băieți, ajunși înaintea lui.

Îl întâmpină cu zîmbetul ei de altădată. Fața însă îi era slăbită, și părul presărat cu multe fire de argint. Parcă nu-i vine a-și crede ochilor. Îi pipăie obrazul, hainele, ca o oarbă, și nu-și poate stăpîni lacrimile.

Alix și Lucile tocmai se întorc de la cîmp; lasă jos coșurile încărcate, pe care le duceau pe cap, și aleargă în brațele lui.

Vremea a trecut pe nesimțite între cei care se crezuseră pierduți. Anita i-a povestit lui Toussaint prin cîte trecuseră cei rămași pe plantație. Au trăit cu groaza în suflete, ascunzîndu-se în mlăștini cînd treceau gărzile plantatorilor. Apoi s-au obișnuit. S-au sfătuit toate femeile. În așteptarea soților, s-au apucat să muncească ogoarele din preajmă, ca să nu moară de foame. Au umplut hambarele. Anita nici nu se plînge, nici nu se laudă. E îndeajuns de răsplătită cînd Toussaint îi spune, mîngîindu-i părul cărunț: „Ești o femeie vrednică, Anita!”

Între timp, Isaac păzea la poartă. Toussaint aștepta un răspuns. În curînd, într-un nor de praf se zări un călăreț care se apropia în galop.

— E Charles! Tată! strigă Isaac.

Se bucură tot sălașul să-l vadă pe Charles, dar mai cu seamă Alix, care l-a așteptat doi ani... Aduce veste bună. Toussaint să încalece îndată,

să meargă chiar în seara aceasta la o întrevedere secretă, nu departe de aici.

— Voi mai rămâneți, spune el celor doi fii. Haidem, Charles! Tinărul se desprinsese cu greu de lingă logodnica lui. Scurtă a fost revederea și lungă despărțirea.

Întreaga familie îi petrece pînă la poartă. Încă un semn de bun rămas, și cei doi călăreți pornesc în galop.

Peste un ceas, au ajuns la Maribarou, pe o plantație părăginită, chiar la poalele dealurilor.

— Aci ești așteptat, spuse Charles.

Toussaint descălecă în fața unor ruine înnegrite, cu ziduri ciunte și ferestre căscate, prin care vîntul se plimba în voie.

Pătrunse într-o chițimie, mobilată sărăcăcios; pe o masă de brad pîlpiia lumînarea de seu. Un tinăr oacheș se ridică de la masă și veni spre el, cu mîna întinsă. Era Etienne Lagoscette.

— Bun venit în sihăstria mea! E tot ce a mai rămas din casa noastră. Se întoarse spre străinul care ședea lingă masă, ațintindu-l pe Toussaint cu privirea.

— Iată-l pe comisarul Sonthonax. Te așteaptă. Trimisul Convenției Naționale era un tinăr de statură mijlocie, voinic și lat în spete. Capul mare, fruntea boltită, trăsături care în lumina slabă păreau cioplite în piatră.

Se bucura de prețuirea lui Robespierre care, fiind sufletul Comitetului Salvării Publice, îi încredințase misiunea să cerceteze adevărata situație din colonie și să ia măsuri împotriva armatelor spaniole și engleze cotropitoare.

Toussaint strinse mîna pe care i-o întindea Sonthonax.

— Sînt bucuros că te cunosc, colonele Toussaint... Datorită prietenului meu Etienne îți cunosc ideile. După părerea mea, oameni ca noi sînt făcuți să se înțeleagă.

Etienne îi pofti să se așeze în jurul mesei.

În fața lor, cafeaua aburea în cești. Într-o cutie de lemn se aflau suluri subțiri de tutun presat, sosite de curînd din Cuba, unde se numesc „tabacos” sau țigări de foi. Lagoscette împinse cutia spre Toussaint.

— Nu vrei să încerci? Se spune că sînt mai bune și mai sănătoase decît luleaua.

— Crezi? spuse Toussaint cu îndoială.

Luă totuși o țigară, o mirosi și, după ce o aprinse, trase de cîteva ori din ea.

— Hm! nu e rău, murmură.

Urmărea cu ochii rotocoalele ușoare de fum albăstrui care îi învăluiau.

În atmosfera aceasta, discuția se vestea să fie prietenoasă.

Etienne vorbi cel dintîi.

— Dragul meu Toussaint, n-am uitat ce ți-am făgăduit în noaptea cînd m-ai ajutat să fug. Am adus la cunoștință generalului Laveaux, ca și lui Sonthonax, spusele tale. Și urmarea se poate vedea: s-a hotărît ca orice negru care se înrolează în armata franceză să fie liber.

— Orice negru care se înrolează? Toussaint păru surprins. Poate că n-am înțeles bine... Ce înseamnă asta? Că vreo cîteva mii de oameni ar izbuti să fie liberi, dacă vin să vă apere interesele?

Soldații noștri n-au nevoie de așa ceva. Ei astăzi sînt oameni liberi. Aceeași „libertate” ne-au oferit și spaniolii. Nu ne e de ajuns. Dar la ceilalți nu v-ați gîndit? Ce faceți cu mulțimea cea mare a sclavilor, sutele de mii, care sînt încă în lanțuri? ...

Sonthonax tăcuse pînă atunci; privirea lui ageră trecea de la unul la altul. Citi în ochii lui Toms-saint, ațintiți asupra lui, o întrebare care cerea numaidecît răspuns, și vorbi cu un glas metalic și limpede:

— Deocamdată nu pot face mai mult. Nu pot depăși instrucțiunile date la Paris. De un an de zile Robespierre luptă să obțină din partea Convenției un decret de eliberare generală și definitivă sclavilor. Dar împotrivirea reprezentanților marii burghezii e mare. Trebuie schimbat mai întîi faimosul articol care consfințește dreptul la proprietate, în Declarația Drepturilor Omului. De el se agață toți cei ce au interes la menținerea sclaviei.

„Nici un popor nu poate deveni proprietatea unui alt popor, nici un om nu poate fi considerat proprietatea unui alt om”, le-a spus Robespierre într-un discurs care a făcut toate inimile să vibreze. Dar, în ciuda aplauzelor furtunoase, articolul a rămas neschimbat. E de ajuns un simplu aliniat, prin care să fie interzis ca un om să devină proprietatea altui om. Robespierre, cu perseverența sa îndărătnică, va izbuti să introducă în curînd acel aliniat, și desființarea sclaviei va fi un fapt împlinit. Pînă atunci eu nu am căderea să fac mai mult.

Toussaint ascultase cuvintele comisarului cu o atenție încordată. Când auzi sfârșitul, privirea i se întunecă.

— Cetățene comisar, începu el, liniștit. Au trecut doi ani de la răscoala noastră. Sîntem în august 1793. De doi ani de zile eu am trăit tot zbuciumul poporului. Poate că îl cunoști prea puțin. De aceea, am să-ți vorbesc despre el. La început, negrii care și-au scuturat jugul și-au risipit libertatea în fapte neînsemnate. Păreau că se deșteaptă la viața după un somn lung. Dar încetul cu încetul au ajuns să-și dea seama că sînt un popor puternic și de temut. Astăzi soldații noștri sînt gata să-și dea viața pentru dezrobirea tuturor negrilor.

Glasul lui se înălțase solemn.

Etienne se aplecă peste masă.

— Felicité, trebuie să găsești o cale. Sîntem atacați din două părți. Armata neagră poate salva colonia. N-o putem lăsa în mîna dușmanilor Franței. Dacă desființezi sclavia chiar astăzi, negrii vor fi liberi cetățeni și vor lupta alături de noi cu tot avîntul.

Sonthonax tăcea: dus pe gînduri, frămînta între degete un mototol de hîrtie. În sufletul lui se dădea o luptă: putea oare să-și depășească mandatul? Totuși colonia trebuia apărată cu orice preț, și el avea depline puteri pentru aceasta.

În cele din urmă, ridică fruntea și spuse grav:

— Saint-Domingue e în primejdie. Îmi iau răspunderea. Voi da un decret de eliberare generală, urmînd să fie ratificat de Convenție mai tîrziu. Îi voi scrie lui Robespierre în acest sens.

Lagoscette abia stăpini un strigăt de bucurie. Toussaint, mai măsurat, avu totuși un tremur în glas cînd vorbi:

— Cetățene comisar! Eu nu am căderea să decid trecerea armatei negrilor de partea francezilor. Trupele singure vor hotări de soarta lor. Dar vă pot încredința că, aflînd cuprinsul decretului, cei zece mii de soldați ai noștri se vor alătura soldaților Franței și vor lupta cu îndîrjire ca să apere libertatea cîștigată pentru ei și pentru toți frații lor.

— Colonele Toussaint, luptînd în rîndurile noastre vei avea gradul de general de brigadă, iar ofițerii și soldații vor face parte din armata franceză.

Toussaint se ridică în picioare și salută:

— Cetățene comisar, nu e nici o clipă de pierdut. Chiar în noaptea aceasta voi vorbi soldaților și îi voi lăsa să hotărască. Nu mă îndoiesc de el. Planul meu este să pornesc îndată să liberez orașele ocupate de spanioli. Nu mă întorc decît după ce tot nordul provinciei va fi recucerit. Atunci abia mă voi prezenta generalului Laveaux.

Chipul aspru, cu trăsături de medalie al lui Sonthonax se luminează de un zîmbet care-l întineri.

— Îți urez din toată inima să izbîndești.

Chiar în noaptea aceea, Toussaint se întoarse în mijlocul soldaților săi. Pe drum se gîndea la răspunderea pe care și-o luase. Se încredea în cuvîntul lui Sonthonax. Și apoi, nu se îndoia că, odată proclamată libertatea sclavilor, nici o forță din lume nu le-o mai putea lua înapoi...

Era o noapte fără lună, caldă și plină de taine. Cîmpia era cufundată în beznă. Încetul cu încet

tul, ochii i se obișnuiră cu întunericul. Zări ici un pîlc de copaci, colo coama unui deal. Fiecare lucru ieșea din umbră, își spunea numele și își lua locul, întregind priveliștea. Pînă ce deodată cîmpia toată parcă prinse viață și Toussaint zări departe pîlpîirea roșatică a focurilor de tabără.

Nechezatul lui Marcial, care simțea alți cai pe aproape, îi vesti sosirea. Trecu printre sentinele, strigînd parola: „Libertate!” Ofițerii spanioli se retrăseseră în corturile lor. Oamenii trudiți dormeau adînc. Dar deodată tăcerea fu sfîșiată de un sunet strident de goarnă.

— Ce să fie? se întrebau negrii, sărind în picioare, speriați. Alarmă? Vin dușmanii?

Gornistul suna adunarea, soldații se înghesuiau buimăciți, ofițerii negrii alergau de colo pînă colo, comenzile sunau scurt și răspicat.

Ciudată era acea adunare la miez de noapte, la flacăra torțelor care pîlpîiau, aruncînd umbre și lumini pe chipurile nemișcate ca niște măști.

Alcătuiră un careu mare, și în mijlocul lor se arătă Toussaint călare pe Marcial. Nu purta uniformă de colonel, ci o simplă haină cafenie. Se înălță în scări, ca să poată fi văzut de toată lumea, și glasul lui tunător răsună pînă departe, trezind ecourile munților.

— Soldați! V-am adunat aci în noaptea asta ca să vă dau o veste mare.

Toussaint se întrerupse o clipă. Oamenii ascultau, într-o așteptare înfrigurată.

Nici o frunză nu foșnea. Numai liliecii zburau filfiindu-și pe deasupra torțelor aripile catifelate.

Glasul răsună iar, mai puternic.

— Lanțurile care ne-au îngenucheat atîta amar de vreme vor cădea miine. Pentru noi și toți ai noștri. Mîine, guvernatorul coloniei și Comisarul francez vor proclama desființarea sclaviei.

Un freamăt trecu prin mulțime.

Toussaint ridică mîna, cerînd tăcere.

— E mai bine de un an de cînd noi am trecut la spanioli, care însă nu ne-au dat decît nouă, soldaților, libertate și arme, numai pentru ca să-și împlinească scopurile lor. Regele Spaniei nu vrea desființarea sclaviei. Vrea să cucerească toată insula cu ajutorul nostru, iar poporul negru să robească înainte, pentru a-i munci pămîntul. Și atunci vă întreb: vreți voi să vă vărsați singele pentru regele Spaniei și să-i aduceți plocon coloniei franceză? Vreți voi să rămîneți robi la spanioli, schimbînd doar stăpînul?

Ca un vuiet de furtună, izbucni din toate piepturile:

— Nu vrem!

Marcial ciuli urechile și-și scutură frîul, ridicîndu-se în două picioare. După ce îl stăpîni, Toussaint continuă:

— Mîine pornim spre Cap Français. Vom înălța armata franceză. Nu vom da piept cu ea, înainte ca voi să hotăriți singuri calea de urmat. De mîine încolo tot poporul negru nu va mai fi în lanțuri. Dar o singură condiție: să nu ridicăm armele împotriva Republicii franceze. Hotăriți deci alături de cine mergem?

Nici un răspuns... Oamenii se mișcau. Se sfătuiau între ei... murmurul se întetea.

Toussaint îl chemă pe Charles și îi vorbește în șoaptă.

— Ce ne-ai spus nu e ușor de înțeles, se încumetă unul. Uite ce zicem noi: nici cu spaniolii, nici cu francezii. Mai bine singuri, de capul nostru.

Ascultându-l, Toussaint gîndea: „Toată înțelegiunea e în vorba asta simplă. Vă veni o zi cînd vorba asta se va traduce în faptă, dar pînă atunci mai e mult de luptat! ... Cum să-i fac să înțeleagă?” ... Se stîrniră și alte glasuri:

— Dacă sîntem liberi, de ce nu ne întorcem acasă?

— Ne-am săturat de război. Vrem pace.

— Pacel Pacel strigară cei mai mulți.

— Să mergem acasă, la ai noștri!

Glasul lui Toussaint se înalță iar.

— Acasă? La ai voștri? Dar acasă v-așteaptă stăpîinii, să vă pună iar în lanțuri. Nimic nu se alege de libertatea voastră, dacă nu rămînem uniți cu toții, ca să luptăm și să-i alungăm pe spanioli și pe englezi de pe acest pămînt.

Charles se apropiase, ținînd în brațe un vas plin cu boabe negre de porumb.

— Priviți aci, și veți înțelege mai bine, urmă Toussaint.

Soldații rupseră rîndurile, îmbulzindu-se în jurul lui. Torțele aprinse, pe care le țineau unii în mînă, luminau straniu scena această neobișnuită.

Toussaint descălecă, smulse o torță din mîna unui negru și o aplecă asupra vasului, pe care Charles îl ridică în sus.

— Vedeți voi boabele negre, cele multe? Acelea sîntem noi.

Oamenii se înghesuiau ca să vadă mai bine.

Charles aruncă deasupra un pumn de boabe albe.

— Guetté blan ci-llà¹, spuse Toussaint.

— Aceia sînt stăpîinii, plantatorii albi, rise Krotu cel mărunțel, mulțumit că a înțeles.

— Sînt ei, firește! Și acum, luați seama!

Charles scutură vasul. Cele cîteva boabe albe pieriră printre cele negre, de parcă nici n-ar fi fost. Oamenii se perindau acum ca să vadă minunea.

— Căutați albi! Unde sînt acum? spuse Toussaint. Ați văzut cu ochii voștri. Sîntem mulți, și în fața noastră dușmanii pier ca boabele albe. Dar nu trebuie să ne împrăștiem. Toți uniți. Încă o dată v-o spun! Victoria republicanilor francezi înseamnă desființarea sclaviei. Și în primul rînd asta trebuie să cucerim. Victoria spaniolilor și englezilor înseamnă să cădem iar în robia de altădată. Și acum vă las să alegeți... Cei care mergeți cu mine, să dați mîna cu francezii, ridicați brațul drept...

Toate brațele se ridicară, în strigăte furtunoase:

— Trăiască boabele negre! Trăiască libertatea!

O pădure de brațe care se mișcau ca bătute de vînt.

— Așa vă vreau, copii! Mergem să cîștigăm libertatea pentru toți, mergem să-i alungăm pe cei care ne stau împotrivă. Apoi vom avea pacea, pe care cu toții o dorim.

A doua zi armata purcese la drum.

Ofițerii spanioli erau acum prizonieri. Toussaint îi pusese la poprire încă de cînd sunase goarna, ca să nu-i zădărnicească planul.

¹ — Priviți coala albi printre noi.

Negrii mergeau cîntînd voioși. Ei erau „boabele negre”, și nimic nu le putea sta în cale.

*Bob prăjit,
Bob de cafea,
Soarta nu-ți mai este rea,
Tu nu ești oropsit
Pentru culoarea ta...*

cînta Kokomba cît îl ținea gura.

Și ceilalți îi țineau isonul.

Toussaint nu împărtășea întru totul veselia ostașilor. Sufletul îi era împărțit între teamă și nădejde. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut ca negrii să lupte dezbinați, în două tabere potrivnice.

Numeroși erau însă cei care, fiind sub comanda lui Jean-François și a spaniolilor n-aveau de unde să cunoască întîmplările din ajun. Pe aceia ar fi vrut să-i lumineze și să-i aducă alături de ceilalți.

De aceea hotărîse să se îndrepte îndată spre Fort Liberté, în marș forțat.

Soldații au înțeles chemarea. Iată-i cum merg în pas vioi, în pas aproape alergător, prăfuiți și însetați, în zgomotul surd al tobelor care răspund în inimile lor. Străbat fără oprire drumul lung și anevoios, sub cerul fierbinte, în zăduful amiezii.

Pe inserat celătuia cu turnurile și zidurile ei cenușii, crenelate, se ivește dinaintea ochilor, dominînd toată valea.

Jean-François era acum stăpîn pe fortăreață. O cucerise după un asediu de cîteva zile. Cei opt sute de francezi care o apărau, știind că orice rezistență e zadarnică, au capitulat. Mariscalul își

dăduse cuvîntul că le dăruiește viața, dar mai apoi poruncise să fie masacrați pînă la unul.

Negrii își așezaseră tabăra în fața zidurilor. Cînd trupele lui Toussaint ajunseră în preajma lor, se lăsa noaptea. Noii veniți fură primiți cu strigăte de bucurie. S-au aciuit pe lîngă focuri. Împărteau frățește merindele și odihna. Dar își împărtășiseră și veștile. Povestea cu boabele negre trecea din gură în gură...

Apoi Toussaint însuși le vorbi... În miez de noapte, mariscalul care locuia în turn fu deșteptat din somn de strigăte năprasnice:

— Trăiască Toussaint! Trăiască boabele negre!

— Care boabe negre? întrebă François năucit, cu capul greu de băutură.

Privi afară pe fereastră, cercînd să înțeleagă ce se petrece. Avea să fie lămurit în curînd: La îndemnul lui Toussaint, trupele de sub comanda lui îl părăsiseră, trecînd de partea francezilor... Ce era de făcut? El, care masacrase opt sute de soldați francezi dezarmați, călcîndu-și cuvîntul dat, n-avea ce căuta la francezi. Ar fi trebuit să dea socoteală de fapta lui. Ar fi fost împușcat fără milă. Nu-i rămînea altceva decît fuga. Să caute adăpost între spanioli. Acolo era în siguranță. Acolo putea fi mai departe „mariscal”. Coborî, împleticindu-se pe întuneric, scărița întortocheată. Furișîndu-se în noapte, o luă razna peste cîmp, tot uitîndu-se înapoi să vadă dacă nu cumva e urmărit.

Dar Toussaint n-avea timp de el. Scopul lui era atins. Tot grosul armatei negre era acum adunat la un loc și îndreptat spre un țel comun.

Cu un avînt nestăpînit, porni să cucerească provincia de nord.

Între timp, oamenii lui de nădejde, strecurați în rîndurile spaniolilor, nu-și pierdeau timpul de po-mană.

Ofițerii lui Don Alonzo băgară de seamă de la o vreme că negrii încadrați în armata lor dispăreau fără urmă, și că alți negri, iviți ca din pămînt, atacau fulgerător posturile și le risipeau. Oriunde se arătau, loveau fără cruțare, semănînd groaza printre soldați. Deznădăjduit, Don Alonzo nu se încumeta să dea o luptă hotărîtoare cu acei „demonios”. Rămăsese doar cu cîteva batalioane decimate cu care se grăbi să ajungă la graniță, ca să nu fie încercuți. După fuga lor rușinoasă, orașele Gonaive, Port de Paix, Mirebalais își deschiseră porțile în fața armatelor negre care veneau să le libereze.

Generalul Laveaux suflă în luminare. Se întinse pe lavița care-i slujea drept pat, se înveli cu tunică și închise ochii, încercînd să adoarmă. Dar somnul nu i se prindea de gene. Șobolanii chițcăiau în jurul lui, fără pic de rușine. Toată ziua se plimbaseră în voie; veneau pînă la doi pași de el și-l priveau cu interes: nu le fusese dat pînă acum să vadă un guvernator în beciurile palatului.

Laveaux singur nu-și putea plămuri cum ajunsese aci. Prin minte i se perindau neîncetat chipuri și frînturi de vorbe....

Un grup de mulatri care pătrundeau în cabinetul lui... Rigaud cu zîmbetul lui fățarnic, care devenise un rînjit fîoros...

— Cetățene guvernator, sînteti prizonierul meu.

Contrarevoluționarii asediau palatul, masacrau sentinelele. De jos, din piață, răzbăteau strigăte turbate: „Jos Laveaux!”

Totul se petrecuse atît de repede... Acum, în liniștea beciului cu miros de mucegai, căuta să prindă firul întîmplărilor.

Așa cum îi făgăduise lui Toussaint, Sonthonax semnase decretul de eliberare generală a sclavilor. Iar el, Laveaux, luase măsura ca proprietarii de sclavi să-i înscrie ca oameni liberi în registrele deschise în acest scop în toate provinciile. Între timp, și Convenția decretase desființarea sclaviei în toate coloniile franceze, confirmînd inițiativa Comisarului.

Furia marilor plantatori nu mai cunoscuseră margini. Se împăcaseră oarecum cu prima proclamație a lui Laveaux, care acorda libertatea numai celor ce se înrolau în armata franceză. Măsura luată nu-i lovea atît de greu, nefiind vorba decît de cîteva mii de negri, care de altfel ar fi scos din impas colonia atacată de spanioli. Acum însă, ar fi trebuit să renunțe la sutele de mii care lucrau pe plantații și prin ateliere. Toți proprietarii de sclavi hotărîră să lupte prin ori și ce mijloace împotriva acestei măsuri. Pe de o parte, se plînseră guvernatorului englez din Jamaica, stăruind să ocupe cît mai curînd colonia franceză. Pe de altă parte, îi ațîțară pe mulatri înstăriți din Cap Français, care și ei aveau numeroși sclavi, și îl

ciștigară de partea lor pe Rigaud, comandantul unui corp de mulatri din garda civilă. Acum puteau da lovitura. Hotărîră să-l aresteze pe guvernator și să anuleze decretul cu pricina. Și astfel s-a pomenit Laveaux prizonierul dușmanilor lui inversunați. Bănuia ce soartă îl aștepta, dacă rămîn stăpîni contrarevoluționarii. Și cine putea să-i împiedice? Sonthonax plecase la Port-au-Prince, care era amenințat de englezi. Armata franceză ajunsese de batjocură, redusă la cîteva sute de soldați, flămînzi și desculți, care nu-și primiseră solda de opt luni. Singur Toussaint i-ar fi putut veni într-ajutor. Dacă i-ar putea da de veste... Unde o fi Toussaint?

* *

Spre norocul lui, Toussaint nu era prea departe. În fruntea cavaleriei, grăbea să ajungă în capitală. La o leghe depărtare de oraș, se întîlni cu o mulțime jalnică. Tineri, bătrîni, femei, copii, — toată populația neagră, pornită în bejenie; care în căruțe, care pe jos, minînd cite un măgăruș cu desagii încărcăți; cei mai mulți cu tot avutul strîns într-o legătură.

— Toussaint! strigă un glas din mulțime.

O negresă în vîrstă își făcea loc cu coatele și se lupta să ajungă pînă la el. Rîdea, deși ochii îi erau plini de lacrimi.

— Marie-Lo! ... spuse înduioșat Toussaint.

Trecuseră mai bine de patru ani de cînd n-o mai văzuse.

— Ce s-a întîmplat? De ce fugiți?

— În oraş e răzmeriţă, se tîngui ea. Soldaţii mulatri pradă şi ucid, îndemnaţi de bogătaşii care nu vor să-şi libereze negrii. Vai de sufletele noastre!

— Şi guvernatorul Laveaux nu v-a putut apăra? întrebă Toussaint.

— Guvernatorul e în temniţă, cu toţi republicanii. Rigaud taie şi spinzură. Văd că tu eşti acum general şi ai armată. Numai tu ne poţi scăpa!

Toussaint îşi dădu seama că nu era vreme de pierdut. Ca să salveze vieţile celor arestaţi, trebuia să-l ia pe Rigaud prin surprindere. Se despărţi de vechea lui prietenă, făgăduindu-i că în curînd se va putea întoarce la dugheana ei; şi porni în galop spre Cap Français.

Cînd ajunseră la poalele dealului, se lăsase noaptea. Călărima rămase în pădurea de palmieri. O mină de oameni sui coasta; Toussaint cunoştea poţecile şi desişurile ca în palmă. Ajunseră pe culme. Oraşul era la picioarele lor, confundat în întuneric. Abia ici-colo, pe parapete, pîlîia cîte o lumină sfioasă, Fortul Picolet, în schimb, era puternic luminat. Vîntul umed, cu miros de alge, care le sufla în obraz, amintea că marea este aproape. Îi auzeau freamătul neostenit, dar nu desluşeau nimic în beznă. Oprit în loc, Toussaint strînse pleoapele de cîteva ori în şir, apoi deschise ochii mari. Aşa îl învăţase un bătrîn indian, care vedea ca o miţă în întuneric. Zări îndată cărăruia cotită care cobora în oraş, ocolind drumurile păzite.

— Veniţi după mine! şopti. Porniră tiptil, ţinîndu-se de mină, unul după altul. Pătrunşi dincolo

de ziduri, puteau cădea în spatele sentinelelor de la fortul Picolet, care străjuiau intrarea în oraș.

Totul era puștiu în drumul lor. Doar un câine părăsit hămăia undeva departe.

Se apropiară cu pași furișați. Cîteva sentinele mulatre lăsaseră armele deoparte și jucau zaruri în sala de gardă. Alți soldați dormeau. Porțile erau închise și bine păzite dinafară, dar nu-i trecea nimănui prin gînd că ar putea fi atacați dinăuntru. Într-o clipă, fură înșfăcați, dezarmați și legați cobză. Dessalines deschise porțile, și armata pătrunse în oraș. Ostașii se încolonară și, sub comanda lui Toussaint, porniră pe strada mare spre piața în care se afla palatul guvernatorului.

Luată prin surprindere, garnizoana mulatră se predă.

Toussaint e acum stăpîn pe oraș. Ordonă să fie căutat șeful mișcării. Dar Rigaud dispăruse. Primul gînd al lui Toussaint fu să-l libereze pe Laveaux.

Întreabă, cercetează și află în sfîrșit unde e ținut închis. Coboară în fugă treptele vechi și putrede, care scîrțîie sub pașii lui. Paznicul deschide o ușa grea, ferecată, și înalță felinarul. Toussaint deslușește în beznă, în pivnița boltită și umedă, un bătrîn cu părul răvășit și barba cărunță, care stă culcat pe o laviță. Ochii albaștri, cu privire aprigă și tînără, îl ațintesc pe negru.

Toussaint duce mîna la „montera” lui și salută ostășește:

— Cetățene Guvernator, Toussaint e la ordinele d-voastră, cu zece mii de soldați negri.

Laveaux se ridică încet. În tunica lui mototolită, fără epoleții pe care i-a vîndut paznicului pe o

pătură zdrăncească, bătrînul ostaş are totuşi o înfăţişare impunătoare.

— Bine ai venit, generale Toussaint! Ce veşti îmi aduci?

— Vestea că provincia de nord a fost curăţată de spanioli.

Laveaux tresare. Îi apucă amîndouă mîinile şi i le strînge cu căldură:

— Toussaint! Eşti un viteaz!

— Încă nu! zîmbi Toussaint. Misiunea mea nu e terminată. Englezii pun stăpînire pe toată provincia de sud. N-o să-i lăsăm acolo. De voie, de nevoie, au să plece în Jamaica, de unde au venit.

— Vrei să tai ghearele leopardului¹, aşa cum spune Carnot². Acum, că te cunosc, nu mă îndoiesc că ai să izbîndeşti.

¹ — Marea Britanie.

² — Lazare Carnot, savant matematician, deputat al Convenţiei Naţionale şi membru al Comitetului Salvării Publice. A creat cele 14 armate ale Republicii, fiind supranumit Organizatorul Victoriei. (1753—1823).

PARTIDA DE ȘAH

O goarnă sună prelung. Altă goarnă îi răspunde. Și încă una... Își leagănă chemările în văzduh; se îngină, se împletesc, ca apoi să se risipească tinguioase pe tot întinsul mării. Pe vasele maiestății sale britanice, ancorate în radă la Port-au-Prince, sună stingerea. Umbrele lor se încheagă uriașe, amenințătoare, sub cerul înstelat. Ferestruicile, care aruncau dire lucitoare peste valuri, se închid pe rînd ca niște ochi obosiți. Rămîn numai cîteva, sclipind în beznă pînă tîrziu după miezul nopții.

Marinarii dorm în hamace, în aerul înăbușitor și greu de sub punte. „Pisica cu nouă cozi¹” se odihnește și ea în cui. A obosit tot vristind cu roșu spinările celor pedepsiți. Își are și ea partea ei în disciplina mateloților englezi.

În careul de pe „Caradok”, generalul Maitland joacă o partidă de șah cu amiralul John Ford.

Lanțurile scrișnesc și corabia se leagănă greoi. Patru vase mari de linie, patru fregate și șase corvete alcătuiesc escadra de sub comanda amiralului Ford. Ea a fost trimisă de lord Effingham, guvernatorul Jamaicei, ca să sprijine armata care

¹ — Biciul folosit pentru pedepsirea marinariilor și condamnaților, în Anglia.

încerca să „elibereze orașele din est de sub cîrmuirea revoluționară”, mai bine zis să le cucerască pentru Marea Britanie.

Lă început, englezii merseseră din victorie în victorie. Nici o împotrivire. Garnizoana din Saint-Nicolas se predase. Iar la Saint-Marc, birlogul reacționarilor, la Grand Goave, la Arcahaya și Leogane fuseseră primiți cu buchete de flori. Nădăjduiau că pretutindeni va fi la fel. Dar, spre uimirea lor, Port-au-Prince, marele oraș din est, nu se supusese.

Răspunsul comisarului Sonthonax suna mîndru și tăios: „Dacă vom fi siliți să părăsim acest oraș, nu veți găsi decît fumul, căci și cenușa se va împrăștia în vînt”.

La acest răspuns, tunurile celor patru vase de linie, cu țevele de bronz îndreptate amenințător asupra portului, se porniră să bubuie și să împroaște flăcări, semănînd moartea și ruina peste tot locul; dar mai mult decît tunurile ajutară intrigile cîtorva creoli care-l învinuiră pe nedrept pe Sonthonax că trăda interesele Franței. Comisarul fu demis din ordinul Convenției: urma să plece la Paris să se dezvinovătească; și englezii obținură, în sfîrșit, capitularea, de la maimarii orașului.

Toate aceste peripeții le povestea Maitland amiralului nou venit, care nu cunoștea bine amănuntele și dedesubturile acelei victorii a trupelor engleze.

Dar lucrurile se schimbaseră între timp. Tous-saint se apropia cu armatele sale de Port-au-Prince. Generalul Maitland se afla într-o clipă de grea cumpănă și voia să-i împărtășească gri-

jile prietenului său John Ford. Acesta părea însă mai liniștit.

— Situația nu e chiar atât de disperată, ca să nu putem juca o partidă de șah.

— Iată o idee minunată! exclamă Maitland.

Amiralul Ford începu să așeze piesele de șah. Chipul lui rotund și roșcovan, cu nasul stacojiu, mărturisea o mare slăbiciune, pentru sticla de brandy care-i ședea la îndemină. Partenerul său, în schimb, avea o figură îngustă și smeadă, chinuită de ticuri și luminată de doi ochi cu sclipiri ironice. Pe cât era amiralul de scump la vorbă, pe atât era Maitland de vorbăreț. Sporovăia într-una, ca să-și ascundă neliniștea. Războiul nu era, în ochii lui, decât un joc, la fel cu șahul. Primea orice înfringere cu filozofie. Dar cum se socotea foarte inteligent, îi plăcea să comenteze evenimentele cu cinismul unui om care a trecut prin multe și nu mai crede în nimic.

— Dragul meu, îi spunea el amiralului, eu m-am străduit întotdeauna să ții seamă de trei principii fundamentale de care se călăuzesc mai toți oamenii noștri politici în relațiile cu celelalte țări. În primul rînd, să profite de neînțelegerile altora, să le și provoace, la nevoie. În al doilea rînd, să pună pe alții să lupte pentru noi. În al treilea rînd, să cumpere cu bani ce nu se poate cucerii.

Amiralul se mulțumi să dea din cap a încuviințare și să tragă în piept tutunul aromat.

— Joacă, te rog. E rîndul dumitale, spuse tacticos.

— Da, e rîndul meu, recunoscu Maitland și, fără să chibzuiască prea mult, mută un pion. Apoi

urmă: Primul punct a fost împlinit. Am profitat de neînțelegerile francezilor, care ne-au adus aci. N-am neglijat nici punctul doi. Am pus pe alții să se bată pentru noi. Emigranții naivi au venit să se înroleze cu dușmul, ca să lupte pentru restaurarea monarhiei. Că ei găsesc nimerit să-și verse singele pentru o cauză care lor li se pare sfântă, îi privește, iar nouă ne convine de minune, ca și faptul că spaniolii s-au grăbit să ne ofere jumătate din colonia franceză, dacă le îngăduim să ocupe ei tot restul. Iată deci și cel de-al doilea punct cîștigat.

Amiralul Ford mutase o tură și îl întrerupsese deodată, spunînd domol:

— Șah! Ia seama!

Maitland își mușcă buzele și mută nervos regele. Apoi continuă perorația:

— Vezi, acum încep să se încurce lucrurile. Întocmai ca la șah, intervine de multe ori și în politică un neprevăzut care-ți răstoarnă calculul cel mai precis. Poporul nu ne vrea. În afară de cîțiva coloniști bogați, care tulbură apele, ceilalți nu rîvnesc la onoarea de a fi supușii maiestății sale britanice. Am putut-o constata cu părere de rău în ciocnirile noastre cu cetățenii din Port-au-Prince. Deși soldați improvizați, au luptat cu atîta îndrîjire, încît ne-au respins în două rînduri. Și dacă n-ar fi fost tunurile escadrei, sir, care au dărîmat orașul pe jumătate și i-a silit să capituleze, ne aștepta o înfrîngere rușinoasă.

Amiralul îndurase cu răbdare lunga tiradă a lui Maitland. Dar nu-și pierduse vremea. Își turnase un păhărel de brandy. Îl ridicase de pe masă,

ca să-l vadă cum lucește auriu în flacăra lumînărilor și apoi îl dăduse peste cap dintr-o dată. Generalul însă nu-l slăbea de loc.

— Și acum să facem socoteala. Războiul ne costă mult. Douăzeci de milioane de lire sterline. Și fără nici un rezultat. Colonia n-au putut-o cuceri spaniolii, cum trăgeau nădejde, n-o putem cuceri nici noi. Ce ne rămîne de făcut?

Amiralul nu răspunde. Îngîndurat, urmărea un plan de încercuire pe eșichier. Mută cu multă grijă un cal.

— Ce ne rămîne de făcut? insistă Maitland, depășind și el regina. Să trecem la punctul trei: să cumpărăm ce nu putem cuceri. Am încercat să mă înțeleg cu generalul Laveaux; și ce crezi că mi-a răspuns? Bătrînul bătaș m-a provocat la duel. Pretinde că l-am ofensat. Acum a intervenit un negru...

— Șah și mat! spuse răs-picat amiralul, mutînd nebunul de negru.

Maitland holbă ochii. Nu mai era nimic de făcut.

— Am pierdut partida! se resemnă el. Datorită nebunului de negru. Și mă tem că generalul Toussaint, la fel de negru ca și nebunul dumitale, ne va face să pierdem și cealaltă partidă.

— Ce e cu Toussaint? întrebă amiralul care, după ce cîștigase, era în toane bune, gata să asculte explicațiile prietenului său.

— După părerea mea, e adversarul cel mai primejdios. Ne încurcă toate socotélile. Și-a pus în gînd să recucerească provincia. Am încercat să-l cîștig și pe el. I-am făgăduit să-l fac rege, în

schimbul unui tratat care ne-ar asigura monopolul exportului. Marea Britanie ar fi tras foloase de pe urma monopolului. Închipuie-ți că negrul a respins propunerea și a declarat că va continua lupta pînă la ultimul soldat. Cu Toussaint pare-se că nu e de glumit. În clipa de față, armata lui se îndreaptă spre Port-au-Prince. Nu știu cum o s-o scoatem la capăt.

— Chiar dacă te-ai gândi să te retragi, spuse amiralul cu sînge rece, nu dispun de vase ca să-ți imbarci toate trupele.

— Știam asta, murmură Maitland. Nu văd cum ieșim din încurcătură, dacă nu încheiem pacea.

Se mîngîie cu o înghițitură de brandy. Umplu și paharul partenerului său. Sticla aproape se golise. Lumînările erau pe sfîrșite. Pîlpîiau în sfeșnicele de argint, gata să se stingă. Și cei doi prieteni se ridicară de pe jilțurile lor, urîndu-și noapte bună.

*
• • •

Toussaint aflase cu durere în suflet de înfrîngerea revoluției din Franța, în iulie 1794. Robespierre, omul care apăruse din rășputeri și drepturile negrilor, se prăbușise. Generalul se frămînta cum să-și poată duce la bun sfîrșit planurile, în acest moment de impas. Nimic nu l-ar fi putut cînti în hotărîrile sale.

Armata lui ajunsese la Croix-des-Bouquets, numai la patru leghe de tabăra engleză. Atacul a fost fulgerător.

Maitland a avut și el acum prilejul să cunoască *boabele negre*. Nu se așteptase la o înfrîngere

atît de grea. Armata lui Toussaint lupta cu un avînt nemaipomenit. „Masele acestea de oameni nepregătiți”, cum le spunea Maitland cu dispreț, masele acestea se dovediseră pline de înflăcărare. Pentru ele războiul nu era un simplu joc, așa, ca o partidă de șah. Odată pornite, nimic nu le putu opri, și trecură ca vîntul peste armata engleză, care se ținea după tipicul învățat la carte.

Peste măsură de îngrijorat, Maitland se văzu încercuit și ceru pace.

Nu primi nici un răspuns.

După cîteva zile, Toussaint îl chemă la el pe Christophe.

— Am să-ți încredințez o misiune, îi spuse. Cred că mă pot bizui pe tine.

— Negreșit, răspunse Christophe, care deschise ochii mari, așteptînd.

— Tu știi cît de bine m-am înțeles întotdeauna cu Laveaux. Bătrînul general a fost rechemat la Paris; iar cu noul guvernator Hédouville nu mă pot înțelege; și nu e de mirare. În Franța, guvernarea poporului s-a sfîrșit. O șleahță de burghezi înfăvuiți prin speculă și jaf în banul public au pus mina pe putere, după ghilotinarea „incoruptibilului”¹. Republica mai ființează doar cu numele, și trimisul Directoratului² are misiunea să ocrotească pe marii plantatori. Ca să recîștige autoritatea pierdută, Hédouville mă combate prin toate mijloacele. Îl bănuiesc că ar vrea să ne înge-nuncheze din nou.

¹ — Denumire dată lui Robespierre pentru fermitatea caracterului său.

² — Guvern compus din cinci directori, reprezentanți ai marii burghezii, instaurat la 27 octombrie 1795.

— Și ce te gîndești să facem ca să-i dejucăm planurile?

Toussaint se opri îngîndurat în fața ajutorului său. Vorbi privindu-l drept în ochi:

— În primul rînd trebuie să avem pace în insulă. M-am hotărît să duc tratative cu generalul englez, peste capul lui Hédouville. El nu acceptă cu nici un preț propunerile englezilor. Urmărește numai gloria lui personală. Franța fiind încă în război cu Anglia, el vrea să zdrobească întreaga lor armată, ca să aibă cu ce se lăuda la Paris. Îți dai seama că victoria aceasta plătită cu atîtea jertfe nu ar însemna sfîrșitul războiului. Alte flote vor veni în ajutor. Alte armate vor debarca. Jamaica e aproape. Nu mă pot încumeta să duc eu un război cu Anglia. N-are decît să-l ducă Franța. Eu trebuie să profit de situația favorabilă, de propunerile englezilor, ca să închei pace. Vreau să cruț viețile soldaților mei. Nu cer decît ca englezii să părăsească insula definitiv și să plătească îndată toate despăgubirile de război. Tu te vei duce la Port-au-Prince. Iată instrucțiunile mele.

Luă un plic de pe masă și i-l întinse:

— Du-te cu binel Caută să nu fii văzut de iscoadele lui Hédouville.

Toussaint îi strînse mîna. Christophe salută și ieși.

Se întoarse curînd cu un răspuns mulțumitor. Maitland primise toate condițiile. El nu puse decît una singură: îl ruga pe Toussaint să vină el însuși pe vasul amiral să semneze tratatul.

. . .

Orășul Port-au-Prince, care cu atîta vitejie se împotrivise englezilor, îmbracă haina de sărbătoare, ca să-i întîmpine pe negrii eliberatori.

Era în luna lui octombrie 1798. Dis-de-dimineață, gospodinele își șcuseseră pe balcoane toate covoarele și tapîteriile din casă și-și împodobiseră ferestrele cu ghirlande de flori. Pe ulițele înguste, oamenii se îndreptau în șiruri lungi spre piață. O mulțime veselă și pestriță se tălăzuia în fața catedralei. Lumea se răcorea la cele două fîntîni țîșnitoare și căsca gura la preoții în odăjdii care ieșiseră în procesiune să aștepte sosirea alaiului.

Pe la ceasurile zece, clopotele au prins să sune ca pentru o mare sărbătoare. Dangătul lor se risipea în văzduhul limpede; era o chemare de pace și bucurie.

Toussaint își făcea intrarea triumfală pe poarta cetății. Călare pe Marcial, care înainta cu pași mărunți, dănțuitori și plini de grație, eroul negru purta modesta lui tunică albastră de toate zilele. Nici epoleți, nici galoane de fir. Pe cap avea un tricorn, peste băsmăluța care-i strîngea tîmplele.

Era un contrast izbitor între simplitatea tinutei lui și strălucitele uniforme ale gărzii de onoare: toată floarea tineretului din Port-au-Prince ținuse să-l însoțească. Printre ei se afla și Lagoscette, care se bucura din toată inima de cinstirea adusă prietenului său.

Venea apoi guvernatorul, escortat de cîteva detașamente franceze. Urma defilarea vitezei armate negre, întîmpinată de popor cu aclamații frenetice.

Hédouville avea întipărită pe față o expresie acră și dușmănoasă. Cu nasul lui coroiat și privirile încruntate, semăna cu un papagal infuriat. Ca reprezentant al Metropolei, nu putea lipsi de la această sărbătoare, deși Toussaint îndrăznise să încheie pace peste capul său. Suferea însă cumplit în vanitatea lui. El, general conte de Hédouville, să fie amestecat în escorta negrului! Aristocrat pînă în măduva oaselor, nu putea îndura gîndul că un negru, un sclav, să fie astăzi atotputernic în Saint-Domingue.

Procesiunea, cu episcopul în frunte, îl întîmpină pe eroul negru în fața catedralei. Patru tineri duceau un baldachin aurit, îmbrăcat în mătase roșie. Preoții cu prapure și cădelnițe îl urmau.

După ce îl binecuvîntă, înaltul prelat îi spuse:

— Rugăm pe salvatorul patriei să ia loc de cinste sub acest baldachin.

Toussaint zîmbi:

— Nu sînt sfînt, ca să mă purtați sub baldachin, și să mă tămîiați.

— Dar așa e obiceiul locului. Așa îl primim și pe guvernator.

— Unui soldat îi stă mai bine pe cal, decît între cruci.

Preoții jigniți se dădură la o parte cu baldachinul lor, și cortegiul trecu mai departe, în uralele mulțimii.

În drum, copilele agătau ghirlande de gîtul lui Marcial și presărau flori sub pașii cailor. Numele de Toussaint era pe toate buzele. Cîntece slăveau vitejia ostașilor negri...

PRIMUL DINTRE NEGRI

Războiul cu englezii se sfîrșise cu bine. Avînd liniște din partea aceasta, Toussaint își îndreptă gîndul într-altă parte. Năzuia de mult să desființeze sclavia și în colonia spaniolă, care fusese cedată Franței prin pacea de la Basel¹. Visul lui era să întemeieze o singură republică neagră în insulă.

Trimise deci pe generalul Agé cu o armată de ocupație, să ia în stăpînire teritoriul cedat. Trimisul lui a întîmpinat rezistență și era să fie ucis într-o conspirație urzită de nobilii spanioli, care se împotriveau cedării. Trebui să se retragă în grabă.

— Fapta aceasta nu va rămîne fără urmări, spuse minios Toussaint către Lagoscette, cînd îi aduse la cunoștință cele întîmplute. Voi scrie o scrisoare lui Don Joachin, care-l va face să zboare din jilțul său și să se oprească tocmai în Spania.

Și împreună cu Etienne, care era acum secretarul lui, ticlui o scrisoare usturătoare, prin care

¹ — Încheiată între Franța, Prusia și Spania, după strălucitele victorii ale armatelor Republicii (1795).

ii. cerea satisfacție trufașului spaniol pentru insulta făcută trimisului francez, socotindu-l răspunzător de cele întâmplate.

— Dar îmi permit să spun, zise Lagoscette, că amenințarea nu e de ajuns... Ea trebuie susținută cu armele în mână.

— M-am gândit la asta. Să-l chemi pe Dessalines. Va pleca îndată cu zece mii de oameni să ocupe Santiago. Și eu însumi, cu altă armată, voi avea plăcerea să intru în Santo-Domingo, să dau o lecție lui Don Garcia.

Dar pînă să ajungă în capitală, sclavii se alăturară armatelor negre, care veneau să-i elibereze din lanțuri. Și poporul, nemulțumit de guvernarea lui don Joachin, făcu la fel. Constrîns de împrejurări, îngîmfatul nobil, care odinioară nici nu catadicsise să-l primească pe Toussaint, acum se închină pînă la pămînt în fața lui. Și în curînd părăsi capitala.

Astfel se încheie încă un capitol din lupta eroică împotriva celor două mari puteri, Anglia și Spania, din care poporul negru a ieșit biruitor.

— Acum nimeni nu-ți mai stă în cale, îi spunea Paul, care-l însoțise în marșul triumfal prin Tosta colonie spaniolă. Lumea te-a poreclit Toussaint Louverture¹, fiindcă nimic nu-ți rezistă: orașele și cetățile își deschid porțile în fața ta.

Călăreau alături; Paul primea uralele adresate fratelui său, ca și cum ar fi fost pentru el. Atîtea onoruri îl făcuseră să-și piardă capul.

¹ — În limba fraoceză l'ouverture: deschidere.

— Iar eu aş vrea să deschid porţile unui viitor mai bun, răspunse Toussaint. Mi se pare că abia acum începe greul...

— Dacă ai vrea, se repezi Paul, te-ai putea încorona rege în Haiti. Marii plantatori tremură de spaimă, şi ar fi nevoiţi să te recunoască. Întemeiază o dinastie Louverture! Şi izbucni într-un hohot de ris.

Toussaint, încruntându-se, îl întrerupse:

— Eu cu asemenea lucruri nu glumesc. Crezi că pentru asta s-au jertfit atâtea vieţi?

Paul îl privea speriat.

— Bine, dar tu eşti atotputernic. Ai dreptul să...

— N-am nici un drept! Sînt un fiu al poporului, şi n-am uitat ce aşteaptă poporul de la mine. Tu n-ai învăţat încă nimic din lupta noastră? Revoluţia, în mînia ei grozavă, a sfărîmat cele mai grele lanţuri, lanţurile sclaviei. Şi pentru ce toate astea? Ca să ne întoarcem acum iar la vechile deprinderi, la vechile nedreptăţi? Înţelege, Paul, că s-a sfîrşit cu tirania. Trebuie să instaurăm domnia poporului negru. Iar eu n-am să fiu decît slujitorul său. Voi încerca să înlătur, fără război, şi tutela Franţei. Întocmim o constituţie care va consfinţi actuala cîrmuire a insulei.

Toussaint se ţinu de cuvînt. Profitînd de faptul că Hédouville părăsise insula, deoarece nu mai juca nici un rol de conducere, el numi o comisie de şapte membri, ca să redacteze o Constituţie, pe care se va întemeia Republica neagră — visul lui de totdeauna.

Şi, puţin după aceea, poporul fu chemat să-şi spună cuvîntul prin aleşii săi.

Importanța acestei Constituții era covârșitoare. Însemna un prim pas spre independența insulei. Republica neagră urma să se guverneze singură. Avea dreptul să-și facă legile și să exercite justiția. Suveranitatea Franței era acceptată doar cu numele. Prin Constituție se consacra definitiv principiul desființării sclaviei, în așa fel încît nici o intervenție a metropolei să nu mai poată readuce vechea stare de lucruri.

2 iunie 1801. Sala cea mare a palatului guvernamental, frumos împodobită, gema de lume.

Se întrunea adunarea care urma să voteze Constituția.

Fracul negru, republican, se învecina cu hainele albe, ușoare, ale mulatrilor. Ici, colo se împetrișau uniformele felurite, albastre sau roșii, ale ofițerilor negri.

Cînd intră în sală Toussaint, aplauzele nu mai conteneau. Cu pasul lui încă sprinten, străbătu sala pînă la tribună; acolo făcu un gest, cerînd tăcere.

Începu să vorbească. Cuvintele lui calde, sincere, mergeau la inimă, erau pline de pilde și imagini.

„Ca vulturul, încheie el, mi-am luat zborul spre înălțimi. Dar cînd voi coborî pe pămînt, vreau să mă sprijin de o stîncă. Stîncă aceasta trebuie să fie Constituția. Ea-mi va mărgini puterea, atîta vreme cît voi fi printre oameni”.

¹ — Citat, V. Regnault — „Histoire des Antilles”.

Aplauze au acoperit ultimele cuvinte. Constituția fu votată și promulgată în scurtă vreme. Toussaint a fost ales președinte al Republicii, Marii plantatori au trebuit să accepte — de voie, de nevoie — noua situație.

O eră nouă începea. Pacea, mult dorita pace domnea în Haiti¹. Insula, stearpă și pustie în timpul războiului, devenise o grădină înflorită. Plantațiile celor emigrați sau morți se împărțiseră în loturi mici, care puteau trece în stăpânirea negrilor prin răscumpărare; fiecare petec de pământ era folosit. Semănături de trestii de zahăr, de tutun, de bumbac, de indigo înlocuiau mărăcinșurile; bananieri, arbori de cacao și cafea înveseleau dealurile și podișurile. Acum sclavii de altă dată lucrau pe ele ca oameni liberi.

În fiecare zi, după audiențe, Toussaint pornea prin oraș, plimbându-se ca un trecător oarecare, în haina lui de pînză albă, adăpostit sub o uriașă pălărie de pai; negrii se adunau cu dragoste în jurul lui. Veneau la tîrg cu căruțele și măgărușii să-și vîndă roadele muncii: legături de banane, mormane de goyave și rodii, naramze și ardei, porumb și roșii își risipeau culorile vii pe tarabe. Găini, bibilici, curcani, miei și porci își amestecau glasurile, făcînd o larmă cumplită.

Negrese cu fuste largi, albastre, îl înviau pe Toussaint cu flori și fructe proaspete. Copiii se înghesuiau în jurul lui, și cei mici i se agățau de

¹ — Din acest moment, insula și-a recăpătat vechiul ei nume, înlocuindu-l pe cel de Saint-Domingue, primit sub stăpînirea franceză.

pulpana hainei. Avea pentru fiecare o vorbă și un zîmbet. Știa să fie și aspru, și blind, și prietenos, după împrejurări.

La masă discuta cu Etienne și cu ginerele său, Charles, despre cele văzute și auzite.

— Preoții și misionarii au propovăduit întotdeauna o virtute cu care au ținut în frâu poporul negru: resemnarea. Noi acum le-am redat negrilor încrederea în forțele lor: au scăpat de sclavie, și-au cîștigat demnitatea de cetățeni, munca e plătită, cultivă în grădinile lor produse pe care le pot vinde. Mulți dintre ei au astăzi petecul lor de pămînt... Dacă l-ar putea avea toți! Din păcate, de proprietarii rămași nu mă pot atinge. Aș stîrni și mai mult mînia statului francez.

— Așa ceva nu e cu putință, spuse Lagoscette. N-a putut-o face nici revoluția franceză. Nici în Franța nu s-a putut încă atinge nimeni de dreptul de proprietate.

— Totuși, libertatea negrilor nu se poate întemeia decît pe înflorirea agriculturii. Numai astfel se vor putea și ei folosi cît de cît de pe urma muncii lor. Trebuie să încurajăm prin toate mijloacele pe micii cultivatori.

— Acestea nu erau numai vorbe. Toussaint, după obiceiul lui, însoțea vorba cu fapta, ducîndu-se peste tot să vadă cum se îndeplinesc directivele sale.

Făcea adesea și drumuri mai lungi. Peste tot se muncea, se muncea cu spor. Colo se re-clădeau casele distruse de incendiu, dincolo se pietruiau șoselele, mai departe se lucra de zor la rafinăria cea mare de zahăr. Ateliere

noi se construiau pretutindeni. Toussaint se întorcea mulțumit din inspecțiile lui¹.

Un suflu cald de viață nouă înviora întreaga insulă.

* * *

Abia se luminase de ziuă cînd clopoțelul din camera președintelui sună stăruitor. Toussaint nu dormea niciodată mai mult de două ceasuri.

Jaco se trezi în colivia lui aurită și începu să crîncăne infuriat:

— Lagoscette! Mai repede, Lagoscette!

Își netezi cu cioșul penele zburlite, privi cu un ochi spre președinte, care se și așezase la masa lui de scris și, dîndu-se peste cap pe bara lui, îi spuse cuviincios:

— Bonjour!

— Bonjour, Jaco! îi răspunse Toussaint, ca în fiecare dimineață.

Jaco nu era decît un biet papagal, dar urarea lui de fiecare dimineață îl înveselea pe Toussaint și-și începea ziua plin de voie bună.

Pînă să sosească Lagoscette, luă o coală de hîrtie și începu să scrie. Scria și ștergea... Și iar scria, și iar ștergea... La urmă, rămase o vreme cu pană între degete, visînd. Republica Neagră era înfăptuită. Și Constituția fusese promulgată în insulă. Și, totuși, mai era un pas de făcut...

¹ — Desființarea sclaviei însemnase un mare pas înainte. Reforma agrară parțială, înfăptuită în Republica Neagră era o realizare mai curajoasă chiar decît măsurile privitoare la soarta țăranilor, aplicate în Franța revoluționară.

Începu iar să scrie, de astă dată dintr-un condei, fără nici o ștersătură.

Se ivi Anita cu o tăviță pe care erau citeva naramze și banane. Puse tăvița pe masă și se făcu nevăzută. După ea intră și Lagoscette, cu un teanc de hîrtii sub braț.

— Bună dimineața, cetățene președinte.

— Bună dimineața, Etienne! Azi avem o zi grea, după cum văd, și arătă cu mîna spre teancul de hîrtii.

— Destul de grea.

Ținea în mînă o listă. Sala de audiențe gemea de lume.

— Aș vrea să amînăm puțin audiențele. Avem de rezolvat o chestiune mult mai însemnată. Raporturile noastre cu Franța nu sînt prea clare; de la 18 brumar¹ s-au schimbat multe acolo...

— Da! S-au schimbat multe, încuviință oftînd Lagoscette.

Pentru prietenul lui Sonthonax, ca pentru orice republican, 18 brumar însemna înmormîntarea revoluției. Nu puteau admite lovitura de stat și întronizarea dictaturii personale a lui Napoleon.

— Pentru a statornici bunele relații cu Franța ar trebui ca ea să ne recunoască Constituția, urmă Tòussaint. S-o trimitem deci la Paris spre ratificare. Cred că fiind încă angajat în războiul cu Anglia, care stăpînește mările, guvernul francez n-o să se împotrivească. M-am hotărît să-i scriu eu însumi Primului Consul. Toată noaptea m-am stră-

¹ — Lovitura de stat a lui Napoleon Bonaparte care a dus la instaurarea dictaturii militare sub forma Consulatului, (9 noiembrie 1799), iar mai tîrziu la instaurarea imperiului napoleonian.

duit cu scrisoarea asta, Etienne. Am pus în ea toate luptele, toate jertfele, toate năzuințele noastre. Nădăjduiesc că Bonaparte o să înțeleagă.

Îi întinse coala de hirtie, înnegrită cu scrisul său mărunț și caligrafic. Etienne citi în tăcere pînă la sfîrșit, apoi deodată ridică sprîncenele a mare uimire.

— „...*Primul dintre negri, către primul dintre albi...*” rosti el răspicat. Formula mă încîntă! Drace! E plină de curaj.

SE ADUNĂ NORII...

În camera de lucru a Primului Consul, secretarul Méneval deschidea scrisorile sosite de dimineată.

Salonașul de la Tuileries, în care Bonaparte primea miniștrii și dădea audiențe, era departe de a fi încăperea cea mai potrivită pentru asemenea îndeletniciri.

Figuri alegorice, delicat pictate, ghirlande în stil rococo, un dulăpior de lemn de trandafir, pe care se vedeau încrustate lire, viole, flaute — pe tavan, o Minervă impunătoare, ce semăna uimitor de bine cu Maria Tereza¹ — tot decorul frivol era neschimbat. Parcă își aștepta stăpîna de ieri. Lipseau de aci coafura pudrată, evantaiul cu amorași și foșnetul de taftale ale reginei zorzoanelor, Marie Antoinette. În locul ei, năvălise zeul războiului.

În mijlocul încăperii se afla un birou greoi de mahon, încărcat cu bronzuri și sprijinit pe doi grifoni ce se încruntau morocănos la zîmbetele păstoritelor de pe pereți.

¹ — Împărăteasa Austriei, mama reginei Marie Antoinette a Franței (1717—1780).

În redingota lui cenușie, Primul Consul se ivi în prag. În timp ce secretarul se înclina adînc, se îndreptă cu pas sprinten spre jîltul său înalt, îmbrăcat în postav verde. Se așează și începu să frunzărească nervos hîrtille pe care i le întindea Méneval.

Numeroase rapoarte și referate, cîteva memorii, jalbe, propuneri care de care mai neașteptate, ode, ditirambe alcătuiau corespondența din fiecare zi.

Méneval luă din teanc o foaie scrisă mărunt și caligrafic:

— Scrisoarea aceasta mi-a fost înmînată de trei delegați de la Saint-Domingue, împreună cu o Constituție pentru ratificare. Are un conținut puțin cam ciudat...

Mîna lui Napoleon se întinse nerăbdătoare. Citi încruntat, apoi izbucni într-un hohot de rîs:

— „*Primul dintre negri către primul dintre albi!*” Individul acesta e plin de umor.

Și continuă să ridă; era un rîs silit, fără nici o veselie, pe care secretarul îl cunoștea prea bine și care-i schimonosea trăsăturile severe.

— Ai auzit de acest faimos Toussaint Louverture, Méneval?

— Desigur, cetățene Prim Consul. Am primit multe rapoarte care-l privesc. Am alcătuit un dosar. E eroul negrilor din Saint-Domingue.

Cuvîntul „erou” avu darul să-l supere pe Napoleon. Ațintindu-l pe Méneval, ochii lui de culoarea oțelului avură o sclipire de neîndurat.

— Erou? Un simplu aventurier! S-a făcut stăpîn pe insulă, fiindcă nu s-a găsit nimeni să i se împotrivească. Nu-i pot ierta iacobinului acela de Sonthonax că l-a făcut general. Dă-mi dosarul lui.

Răsfoi nerăbdător rapoartele aduse de Méneval.

— Hm! mormăi el. Se vede bine că Hédouville nu-l iubește. Își varsă tot veninul împotriva lui. Și nu cred că o viperă să aibă venin mai ucigător decât al lui Hédouville. Dar între Laveaux, care-l compară cu eroii lui Plutarh, și Hédouville, care-l consideră un intrigant primejdios, trebuie căutată calea de mijloc. Oricum ar fi, s-a suit prea sus. Republică? Constituție? Ce fel de Constituție, care dă în stăpânire negrilor o colonie bogată ca Saint-Domingue? Am să pun capăt acestei anomalii.

Méneval era de multe ori martorul mut al acestor monologuri. Asculta respectuos, și figura lui osoasă și prelungă rămânea neschimbată și zîmbitoare ca o mască. Deodată însă, Napoleon împinse dosarele de o parte și schimbă vorba.

A doua zi, îl convocă pe Decrès, ministrul coloniilor, și avu o lungă conferință cu bancherul Ouvrard.

Într-o dimineață, spuse pe neașteptate:

— Méneval, cheamă-l pe generalul Leclerc.

Nu părea să fie nici o legătură între venirea cumnatului său și îndrăznețul șef al negrilor din Haïti. Dar după înfățișarea Primului Consul, secretarul știu îndată că a luat o hotărîre însemnată.

Peste o jumătate de oră, Leclerc fu introdus în cabinet.

Chipul lui bucălat, cu ochii albaștri spălăciți, trăda o mare îngrijorare. Oare de ce l-o fi chemat Napoleon? Desigur, ca să-l mustre pentru vreo nouă poznă de-a Paulinei.

Salută militărește și așteptă.

Dar nu mică îi fu uimirea cînd văzu un zîmbet înflorind pe chipul sever al cumnatului său, care-i

strinse mîna cu o neobișnuită căldură și-l pofti să șadă.

— Dragul meu, am hotărît să-ți încredințez o misiune importantă. O expediție de pedepsire va pleca în curînd la Saint-Domingue. Vei comanda o armată de treizeci de mii de oameni, cu însărcinarea să desființezi faimoasa Republică Neagră și să dai o lecție aceluia negru înfumurat, care se intitulează președinte.

Leclerc amuțise. Era atît de uimit, încît uită să-și ia ținuta mîndră și țanțoșă care făcuse să fie numit „Bonaparte cel blond”.

Dar Napoleon nu-l luă în seamă. Continuă:

— Hm! Da! Trebuie să recunoaștem că a lucrat bine negrul. A curățat insula de englezi și de spanioli. A făcut ordine înăuntru, a replantat, a re-clădit. În ultima vreme, producția de trestie de zahăr s-a triplat. Starea coloniei este înfloritoare. Dar noi nu mai primim venituri de acolo. Constituția trimisă spre ratificare este un monument de îndrăzneală... Lipsește Franța de cea mai bogată dintre coloniile ei. Saint-Domingue deținea înainte două treimi din comerțul exterior al Franței. Două treimi! Într-un singur an exportul a atins 460.000.000 de livre... Îți dai seama ce pierdere e pentru noi?

Ceea ce nu spunea Napoleon era scris în referatul bancherului Ouvrard: el se oferea să finanțeze expediția, cu condiția însă ca Republica Neagră să fie lichidată imediat, toți marii proprietari repuși în drepturi și sclavia reintrodusă.

— Mda! Aveți dreptate! îngîmă Leclerc, crezînd că întrebarea i se adresase lui.

Napoleon însă își urmărea gîndul, plimbîndu-se cu pași mari prin cabinet.

— Franța nu mai trage nici un folos de pe urma bogățiilor insulei. Cafeaua de la Saint-Marc, zahărul din Arcahaya, indigo-ul din Cayes, bumbacul de la Gonaive, lemnul prețios din pădurile Artibonitei sînt pierdute pentru noi. Colonia trebuie să revină la vechea ei stare. Avem tot concursul marilor plantatori. Războiul cu Anglia s-a sfîrșit. Preliminariile păcii¹ ne asigură libertatea mărilor. Putem echipa o flotă pe care s-o trimitem spre Antile. Abolirea sclaviei e o gogoriță cu care Toussaint și-a dus oamenii la război, dar la care noi o să renunțăm în curînd. Franța are nevoie în coloniile ei de sclavi care să muncească.

„Sigur!” își spunea Leclerc. Plantațiile de cafea din Martinica, ale Joséphinei, suferă de lipsa sclavilor”. Dar cu glas tare rosti numai o întrebare:

— Cînd va trebui să plec?

Se gîndea la Pauline. Saint-Domingue e departe, și tînăra lui soție rămîne singură la Paris.

Napoleon parcă i-ar fi ghicit gîndul:

— Peste șaizeci de zile pregătirile vor fi terminate. Te vei îmbarca la Brest, o dată cu trupele, la 14 decembrie. Să nu uiti! Pauline te va însoți.

Bucuria lui Leclerc ar fi trebuit acum să nu mai aibă nici o umbră de îndoială. Dar nu știa cum va primi Pauline vestea plecării.

Abia putea urmări cuvintele cumnatului său, care-i lămurea toate amănuntele expediției:

— Așadar, negrii trebuie readuși la vechea lor stare de sclavie. Dar trebuie să procedezi cu prudență. Caută să-i cîștigi, asigurîndu-i deocamdată prin proclamații sunătoare, că vom respecta des-

¹ — Pacea de la Amlens, între Franța și Anglia (1802).

ființarea sclaviei. Cît despre generali, ademește-i, oferă-le grade în armata franceză. Desprinde-i prin toate mijloacele de Toussaint. Cînd șeful lor va rămîne singur, e mai ușor să-i dai lovitura de grație. Ațîță-i pe mulatri împotriva negrilor. Alimentînd ura unora împotriva celorlalți, e mai ușor să-i stăpînești...

În timp ce Napoleon vorbea, Leclerc se gîdea cu groază la ce îl aștepta acasă. Flușturateca lui soție să părăsească Parisul? Cîne și-ar putea închipui așa ceva? Nu-i trecu prin minte nici o clipă că ceea ce dorea cumnatul său era tocmai s-o îndepărteze pe Pauline de Paris.

Bonaparte, ca Prim Consul, nu mai avea decît o treaptă de suit pînă la tron. Și începuse de pe acum să deprindă meseria de împărat. Numeroasa și nesățioasa lui familie se instalase temeinic și lua parte la ospățul consular, fără să-i pese de nimic. Fratele mai mare le împărțea tuturor cu mărînimie cîte o fărîmă de putere și bogăție. Dintre toate, Pauline era însă cea mai greu de strunit. Napoleon avea o mare slăbiciune pentru sora sa mai mică. O răsfăța, îi ierta ușurința și toanele. Dar de curînd, o nouă poznă amoroasă de-a Paulinei făcuse prea mare vîlvă. Cumnata ei, Joséphine, care o pîndea de multă vreme, găsise prilejul potrivit ca s-o pîrască lui Napoleon; lucrînd cu dibăcie, obținuse plecarea ei.

Leclerc nu se înșelase în prevederile lui. Aflînd vestea, Pauline făcu o criză de nervi. Generalul ar fi preferat de o mie de ori să ia parte la o bătălie, decît să înfrunte nervii capricioasei sale soții. Dăduse bir cu fugiții, trimițînd lîngă ea pe nevasta

generalului Junot, cea mai bună prietenă. Viitoarea ducesă de Abrantès era o femeie isteată; singura în stare s-o poată convinge pe Pauline.

Laure Junot o găsi lungită pe canapea, cu o compresă pe frunte, ținând la nas o sticlută de săruri.

Prietena se așeză lângă ea și îi luă mâna. Pauline deschise ochii și gemu:

— Ai auzit? Vor să mă omoare! Dar n-am să-i fac pe plac Joséphinei, creola aceea nesuferită. N-am să plec!

— Pauline, draga mea, liniștește-te! Eu în locul tău aș fi bucuroasă să plec.

Pauline făcu ochii mari.

— Cum? Ai fi bucuroasă să te mănince canibali, să mori de friguri și să te muște șerpii în țara aia blestemată?

— Stai, draguță, să le luăm pe rînd! În Antile nu sînt canibali, iar frigurile sînt mai mult o sprietoare. Poți să te ferești de ele foarte bine. N-ai decît să bei apă fiartă, sau vin. Pauline, tu nu te-ai gîndit destul, ascultă-mă pe mine! Aici, Joséphine îți drămuiește veniturile. Acolo ai putea risipi în voie. Soțul tău va minui fonduri colosale... Și insula e bogată. Poți aduna o avere imensă, fără nici o osteneală... Aici, Joséphine te ține în umbră ei, acolo ai fi regină. Cap Français e un mic Paris, care abia așteaptă să te sărbătorească. Balurile și petrecerile se vor ține lanț. Aici, generalul Leclerc stă într-un birou și primește ordine. Acolo, își va cuceri o faimă nepieritoare. Peste un an, sînteți înapoi la Paris. Bani,

glorie, nimic nu vă va lipsi, și Joséphine va păli de invidie.

Pauline ascultase cu luare-aminte.

— Ah! Laure! Laure! ești o comoară — și o îmbrățișă rîzînd. Am să plec la Saint-Domingue. Am să ajung împărăteasa Antilelor! Joséphine nu e decît soția unui Prim Consul. Are să moară de ciudă cînd voi fi eu stăpîină în țara ei de baștină.

Într-o duminică, Toussaint își dăruia câteva ceasuri de odihnă în căsuța de țară pe care și-o clădise la Gonaive. Acolo îl găsi trimisul său Laplume, care se întorcea din Franța cu vești proaste.

Dându-și seama de gravitatea situației, președintele plecă îndată la Cap Français și chemă pe toți colaboratorii săi mai apropiați, miniștri și generali, la un consiliu de război.

Iată-i adunați în după-amiaza aceea, în jurul mesei lungi din camera sa de lucru. Erau acolo toți prietenii din vremurile de restriște, vreo douăzeci la număr: unii tineri, alții în puterea vârstei, iar alții, ca și Toussaint, apropiau șazeci de ani.

Înainte de a vorbi, Toussaint îi aținti pe rînd cu privirea: Dessalines, neînfricat și impetuos, Christophe, mai cumpănit, dar tot atît de brav, Paul, slab și influențabil, dar cu inima curată, Maurepas, fire închisă, tăcută, căruia nu-i poți pătrunde ușor în gânduri, Charles, credinciosul Charles, cu care se înțelegea și fără cuvinte. Și printre alții, care se bucurau de încrederea lui, mulătrul Clairvaux și generalul Agé...

„Băieții mei, gîndi Toussaint cu mîndrie, vitejii mei! Voi avea iarăși nevoie de voi”...

— Știți cu toții, vorbi el, că o dată cu Constituția am trimis la Paris o scrisoare generalului Bonaparte, cel care a luptat odinioară pentru salvarea Republicii franceze¹. Am greșit. Tiranul de azi și-a arătat adevărata lui față. El vrea să pună iarăși stăpînire pe Haiti și să facă din noi robii de altădată.

Dădu apoi cuvîntul lui Laplume, care povesti cele întîmplate la Paris. Laveaux îl pusese la curent cu expediția proiectată.

Cînd Laplume sfîrși de vorbit, Toussaint vru să cunoască părerea fiecăruia.

Cel dintîi vorbi Christophe:

— Vom avea de luptat cu prima armată din lume, spuse cu calmul lui obișnuit. N-o putem împiedica să debarce. Artileria flotei, pe care am avut prilejul s-o cunosc destul de bine, îi asigură o protecție căreia noi nu-i putem opune decît tunuri vechi și ruginite... Și nici pe acelea nu le putem înșira de-a lungul coastelor...

— Nu-i putem împiedica, îl întrerupse cu vioiciune Dessalines, dar nici n-o să cedăm cu una cu două. Avem noi o metodă veche de luptă, care nu dă greș... Focul! Dăm foc orașelor... Ne retragem în munți. De acolo dăm năvală asupra dușmanilor, care nu cunosc locurile, și-i zdrobim.

Era rîndul lui Clairvaux.

— Chiar dacă procedăm prin surprindere, evitînd lupta la cîmp deschis, tot va trebui să ridicăm

¹ — La 5 octombrie 1795, Napoleon a zdrobit forțele contra-revoluționarilor.

pe puțin douăzeci de mii de oameni. Toți cei ce au luptat în trecut și alte contingente noi.

Maurepas tăcuse pînă atunci. Toussaint îl privi întrebător.

— Eu nu mă pricep la vorbă, spuse el posomorit. Aș zice că trebuie reparate forturile; să mai construim și alte întărituri în punctele slabe.

— Avem nevoie de tunuri, de arme și muniții, spuse Charles. De unde le procurăm?

— Și tu, Paul, ce zici?

— Eu? Paul șovăi. Eu sînt cu totul de părerea ta.

Toussaint înălță din umeri. Îi plăceau oamenii care îl combăteau. Din discuție iese lumină. Știa să asculte. Să cîntărească greutatea unui argument; din pleava cuvintelor să scoată sămînța bună. Descoperea la toți aceeași vajnică dorință de luptă, care-l însuflețea și pe el.

Ceilalți tăceau acum. După obiceiul său, Toussaint nu se grăbea. Gîndea încet, trecea și mai încet la fapte. Dar o dată pornit pe un drum, nimic nu-l mai putea abate.

Încercă să rezume cele spuse, răspunzînd fiecăruia.

— Ai dreptate, Christophe! Vom avea de luptat cu cea dintîi armată din lume, înzestrată cu arme noi, și care a avut pretutindeni numai victorii. N-o putem împiedica să debarce, e lucru știut. Și tu ai dreptate, Dessalines! Vom folosi focul la nevoie, ca să împiedicăm pe inamic să facă din orașele noastre baze puternice pentru armatele lui. Vom duce un război de uzură, hărțuind continuu.

trupele. Charles, tu vei primi însărcinarea să cumperi arme de oriunde vei găsi. Vom chema sub drapel mai mult de douăzeci de mii de oameni, Clairvaux... Ne bizuim pe micii cultivatori. Cei mari trădează. Este de așteptat că francezii n-au să debarce într-un singur punct. Prin urmare va trebui ca și noi să ne împărțim trupele și să urmărim cum se vor desfășura mișcările francezilor.

Și astfel discutară îndelung asupra măsurilor ce trebuie luate, pînă ce în ferestre lăci lumina zorilor.

Fără o clipă de odihnă, Toussaint se puse pe lucru. Nu mai prididea să trimită în toate părțile curierii care duceau ordinele sale.

Președintele dădu apoi o proclamație în care chema la luptă poporul negru și spunea între altele:

„Franța a hotărît pieirea noastră. Franța vine întreagă în Haiti, să-i înrobească din nou pe negri. Fac apel la toți cei ce sînt în stare de a lupta, și în primul rînd la cei ce au mai luptat și au înfruntat moartea cu nepăsare. Ostașul negru a dovedit că are simțul onoarei. Sîntem liberi, și nici o putere din lume nu ne va mai răpi libertatea”.

Salut și Frăție”

Întreaga insulă se pregătea de război. Se reparaau fortificațiile, se făceau întărituri noi în punctele slabe. Toussaint își instalase cartierul general la Cap Français.

În clipe ca acestea, putea el să-și dea întreaga lui măsură. Deși nu mai era tânăr, făcu o uriașă risipă de energie, de entuziasm, de dibăcie.

Se ivea pe neașteptate, cînd în mijlocul lucrătorilor, cînd în mijlocul trupelor, supraveghind instrucția noilor contingente.

Primit cu aclamații nesfîrșite, repeta soldaților mereu același lucru: „Dreptatea e cu noi, și vom învinge”.

Vocea lui era o chemare la arme.

Zilele treceau într-o așteptare înfrigurată. Cu mințile streășină la ochi, oamenii priveau mereu în larg. De acolo venea primejdia. Dar toți se simțeau în stare s-o înfrunte și erau strîns uniți în hotărîrea lor.

*
* *
*

Flota franceză se apropia de Antile cu o încetineală de melc. În așteptarea alizeului, fregate, corvete, vase de linie, uriașele vase de transport pline cu soldați — cincizeci și patru la număr, care alcătuiau escadra — stăteau nemișcate pe întinsul mării. Erau adunate în jurul vasului amiral „Océan”, ca puii în jurul cloștei. Soarele dogorea cumplit, pe punte toate lucrurile erau atît de fierbinți, încît nu puteau fi atinse decît cu cîrpe ude. Jos, în cabine însă, aerul era și mai înăbușitor. Pauline poruncise să-i fie agățat un hamac sub un cort de pînză, dar nici acolo nu era mulțumită.

Ceru să fie poftit amiralul Villaret de Joyeuse.

Acesta se afla pe puntea de comandă cu Leclerc cerceta cu ochianul pe seninul cerului un nou raș cenușiu, care părea cu totul nevinovat.

Amiralul cobori, fără să se grăbească.

Era același Villaret de Joyeuse care în 1794 izbutise să biruie flota engleză și să aducă în Franța înfometată un mare convoi cu grâu din America. Un adevărat lup de mare, un singuratic, care nu se simțea la largul lui între doamne rafinate și elegante. Iar capriciile Paulinei, de la plecarea din Franța întrecuseră tot ce-și putea el închipui în ce privește toanele unei femei frumoase. Cu mersul legănat, se apropie de hamacul ei. Trupul înalt și bine clădit se înclină ușor spre ea, cu o politețe silită.

— Ce facem, Amirale? gemu Pauline. Nu mai pot îndura. Nu începe să sufle odată alizeul acela, pe care mi l-ai făgăduit?

— Sint dezolat, madame! Nu sint în măsură să vi-l pot oferi. Va sufla la vremea lui.

— Fă ceva, totuși. Nu înțelegi că nu mai pot? se îmbufnă Paulinē.

Villaret dădu din umeri. „Nici chiar cînd ești soră Primului Consul nu poți porunci vîntului”, gîndi el.

— Ah! suspină Pauline. Aș vrea o furtună, Amirale!

— Madame, s-ar putea să vi se facă pe voie, cu toate că nu știți ce cereți. Vedeti norulețul acela? Mă tem că ne va pricinui un bucluc mare.

— Care? Acela? S-aducă furtună? spuse Pauline privind cu dispreț norulețul.

În clipa aceea, o răbufneală de vînt îi smulse de pe cap vâlul ușor care-i apăra de soare pielea

albă și catifelată. Vălul albastru flutură grațios și zbură peste copastie, în mare.

— Vălul meu! strigă Pauline. Săriți! Lăsați o barcă! Vreau să mi se aducă vâlul!

Amiralul parcă nici n-ar fi auzit. Avea alte griji. Comenzile lui sunau scurt, răspicat. Comandantul vasului „Océan” le semnaliza mai departe la întreaga flotă. Pe punte era o frământare neobișnuită. Sifleia ascuțită a șefului de echipaj ordona mișcările marinarilor, ca într-o figură de balet.

Se făcu întuneric. Norișorul nevinovat, care crescuse între timp ca un bălaur, înghiți tot seninul. Vântul încetă o clipă, ca apoi să se pornească mai aprig, mugind și chiuind.

Între oceanul răscolit și norii negri, zdrențuiți, corăbiile se tăvăleau greoaie; se ridicau pe culmi, ca să se prăbușească apoi în hăuri.

Trei zile și trei nopți bîntui furtuna. Talazuri năprasnice treceau peste punte, măturînd totul în cale. Flota se risipise. Cîteva vase mai vechi fură pierdute. Altele au avut avarii grave. Unele dintre ele: „Clorinde, Sirène, Alceste și Pilote indien” abia a patra zi se putură aduna din nou în jurul vasului „Océan”, ca să se recunoască și să primească ordine.

Marea era din nou lucie ca oglinda. Și nici un nor nu păta albastrul adînc al cerului.

Echipajele reparau cum puteau avariile. Munceau cu tragere de inimă, știind că se apropie de sfîrșitul călătoriei. Se bucurau cu toții că vor simți în curînd pămîntul sub picioare.

Vasele de transport prea încărcate avuseseră de suferit mai rău decît celelalte. Soldații îmbar-

cați trăseseră la pompe din răspuțeri și împărțiseră toate primejdiile cu marinarii. Acum răsuflau ușurați, și punțile răsunau de cintece:

*Le maître d'Equipage,
Bouline-hà!
Prend son sifflet, mes gas!
Bouline-hà!...*

Deodată strigătul gabierului: „Pământ înaintel” îi făcu pe toți să tresară.

În fața lor era insula Martinica, unde au făcut un scurt popas.

Apoi în depărtare se iveau tot alte insule, ca niște mărgele risipite din șiragul Antilelor. În dreapta se înălța din valuri stincosul Montserrat, apoi le tăia drumul Porto-Rico, întins leneș peste ape.

În dimineața următoare, toată lumea se îmbulzi la prova, ca să vadă apropiindu-se o insulă care lucea în lumina răsăritului ca un uriaș giuvaer de jad și aur.

Doi negri tineri, purtind uniforma de elevi ai colegiului La Marche, ședeau mai la o parte și vorbeau între ei în șoaptă.

— Vezi, Isaac, colo, în dreapta, stinca aceea care se înfige adânc în mare?

— Știu! răspunse acesta. E capul Engano, unde am fost o dată cu tata. Ții minte?

¹ — Șeful echipajului,
Parîma, hai!
Își ia fluierul, băieții!
Parîma, hai!
(Cîntec vechi al mateloților francezi).

Placide tăcea. Ochii lui jucau în lacrimi. Pentru francezii care priveau de pe vas cu nepăsare, insula aceasta nu se deosebea de alte insule din Antile, pe lângă care trecuseră. Pentru ei doi, însemna totul, însemna pământul patriei, care făcea una cu ființa lor.

Trecuseră patru ani de când părintele lor Tous-saint îi trimisese în Franța, la învățătură. Cu două luni în urmă însă, fuseseră ridicați, împreună cu preceptorul lor Coisson, și duși la Brest. Fără nici o lămurire, au fost imbarcați pe „Rindunica”. Acum așteptau nerăbdători să vadă ce soartă le pregătește Leclerc. Li se va îngădui să debarce, sau vor fi ținuți ca ostateci?

Un ofițer se opri lângă ei, salutînd.

— Cetățeanul căpitan-general dorește să vă vorbească. Am misiunea să vă conduc pînă la dînsul.

În careul cel mare al vasului „Océan”, generalul Leclerc sedea pe un jilț cu spătar înalt, ca un tron, sub un portret în mărime naturală a Primului Consul. Părea copia nereușită a celui portret. Aceeași redingotă cenușie, aceeași șuviță pe frunte, aceeași privire încruntată, care nu se potrivea de fel chipului său bălai și searbăd, lipsit de viață.

Camera era plină de generali în strălucite uniforme, care făceau cerc larg în jurul comandantului.

Șeful de stat major, bătrînul general Dugua, tocmai explica ceva, cu gesturi scurte și autoritare. Veteran al luptelor de la Toulon, din Italia și Egipt, era cel mai militaros dintre toți și nu suferea să fie contrazis. Rochambeau îl asculta cu nerăbdare, dînd din umeri și ațintindu-și osten-

tativ privirile în tavan. Figura lui avea o expresie trufașă și posomorită. Mai la o parte erau cei tineri: Boudet, frizat și spilcuit, cu o sabie de salon la șold, Hardy, bondoc și îndesat, și Pamphile de Lacroix, vioi și plin de avânt. Pentru cei douăzeci și șapte de ani ai lui, expediția aceasta nu era decît o minunată aventură.

Cînd intrară cei doi tineri, se făcu tăcere. Înaintară sfioși printre cei de față, care le aruncau priviri disprețuitoare, și se opriră la cîtiva pași de Leclerc, luînd poziția. Acesta i se adresă lui Placide:

— Sînteți fiii lui Toussaint Louverture?

— Da, cetățene general, răspunse ferm Placide. Sîntem fiii președintelui Louverture.

— Vă puteți duce la tatăl vostru. Vă încredințez o misiune. Ségnier, dă-mi casetal

Aghiotantul deschise un dulăpior în perete și scoase de acolo o cutie de aur pe care i-o întinse.

— Iată! Aci este o scrisoare a Primului Consul. Glasul lui răsună solemn, pronunțînd acel cuvînt temut. Toussaint Louverture s-o citească cu luare-aminte și să cumpănească bine ce hotărîre ia. De el depinde pacea sau războiul. Îndată ce ancorăm, o șalupă vă va duce la mal. Vă urez succes în misiunea voastră.

Îi înmînă caseta lui Isaac. Apoi cei doi salutară și ieșiră fără nici o vorbă.

După plecarea lor, generalii continuară discuția începută. Leclerc se apropie de o masă mică, pe care aghiotantul său desfășurase o hartă. Se aplecă cu toții asupra ei.

— Așadar, domnilor, potrivit instrucțiunilor Primului Consul, vom încerca debarcarea în mai

multe puncte, și trupele noastre vor face apoi joncțiunea. Generale Hardy, dumneata vei ocupa orașul Cap Français. Ai la dispoziție patru mii cinci sute de oameni. E mai mult decît îți trebuie. Cînd capitala va fi în mîinile noastre, restul vine de la sine. Dumneata, Dugua, vei debarca la Port-au-Prince, cheia Sudului. La fel și Boudet cu diviziă lui. Iar dumneata, Rochambeau, te îndrepți spre fosta colonie spaniolă. În drum, trebuie să ocupi Fort-Dauphin.

Degetul lui urmărea pe hartă desfășurarea operațiilor. Dar fu întrerupt de aghiotantul său, care salută și raportă că s-a apropiat o brigantină. Pe bord se află o delegație trimisă de coloniști, care cere să vadă pe comandantul șef.

— Aduceți-i acil spuse Leclerc.

Șeful delegației era un creol înalt, voinic, pielea lui avea o nuanță arămie și privirea ochilor înguști, aduși spre tîmple, era vicleană și crudă. Cei alți, care stăteau în spatele lui, erau simpli figuranți.

— Sîntem trimiși de coloniștii din Saint-Dominique, ca să vă încredințăm de sentimentele lor de supunere și devotament.

— Vă mulțumesc, rosti solemn Leclerc. Spuneți-le că mă bizui pe concursul lor, ca să restabilim ordinea în insulă. Ce informații ne puteți da? Unde se află Toussaint? Cîți soldați numără armata lui?

— Vreo douăzeci de mii. Dar dacă Toussaint a izbutit să ridice atîția oameni, este fiindcă i-a încredințat că vrei să-i înrobiți din nou. O proclamație care ar asigura că francezii n-au intenția să reînființeze sclavia, ar face pe mulți să șovăie.

Leclerc își mîngîie bărbia, zîmbind. Cît de bine prevăzuse Napoleon totull Teancuri de proclamații și manifeste tipărite în mii de exemplare așteptau în fundul calei.

Creolul stăruie cu prefăcută blîndețe, privindu-l drept în ochi:

— O proclamație poate fi abrogată mai tîrziu... Se pot invoca rațiuni de stat... Colonia are nevoie de sclavi, ca să producă. Interesul Franței înainte de toate...

— Proclamația va fi afișată îndată după debarcare, spuse Leclerc. Deocamdată vi se vor încredința manifestele acestea, adresate negrilor. Aveți sarcina să le răspîndiți peste tot.

Creolul se înclină:

— Fiți fără grijă!

După ce mai ceru unele informații, Leclerc mulțumi delegaților care se retraseră împreună cu generalii săi.

Rămas singur, începu să fluiere ușor o arie din Alceste¹. Avea de ce să fie mulțumit de sine: războiul cu negrii promitea să fie un simplu joc de-a războiul. Se apucă apoi să recitească instrucțiunile secrete ale lui Napoleon.

* * *

Într-o dimineată, sentinelele care păzeau întăriturile de pe coasta răsăriteană zăriră sclipind în zare mulțime de fluturași. Fluturașii nu erau decît pinzele unor corăbii, care se apropiau de țarm.

¹ — Operă de Gluck (Christophe Wilibald), compozitor german (1714—1787).

Un curier porni în grabă să ducă vestea că numeroase vase se apropiau de golful Samana. Peste citeva ceasuri, Toussaint, care se afla la Santiago, sosea călare la fort, ca să vadă cu ochii lui flota franceză.

Descălecă și se sui în vechiul turn, care domina stincile colțuroase și valurile în spumă. Cu ocheanul deosebi fregatele pîntecoase de corvetele sprintene și de vasele greoaie de linie, cu tunuri amenințătoare. Cînd se mai apropiară însă, descoperi, spre marea lui uimire, că mîndra flotă avea jalnică înfățișare, pînze sfîșiate, catarge rupte... Unele vase, care avuseseră mai puțin de suferit, trăgeau la remorcă pe cele greu lovite. Cruntă fusese bătălia cu valurile. Oceanul însuși parcă voise să le împiedice să ajungă în insula pașnică, unde aveau să aducă prăpădul și restriștea.

La întoarcere, Toussaint își întruni generali și le dăde ultimele instrucțiuni. Cei douăzeci de mii de soldați negri fură împărțiți cu multă chibzuială. O armată comandată de Clairvaux și Paul Louverture va avea de apărut provincia spaniolă. O altă armată, cea mai numeroasă, era pusă sub comanda lui Dessalines, și avea misiunea să apere Port-au-Prince și toate orașele din sud. Generalul Agé și Charles Belair erau direct sub ordinele lui Toussaint. Christophe, cu patru mii opt sute de negrii, avea în pază capitala. Ambițiosul Murepas aștepta cu nerăbdare să i se rostească numele. Dar însărcinarea dată nu fu pe placul lui: trebuia să patruleze, cu soldații lui, pe coasta de vest, cea mai puțin amenințată.

Toussaint coordona operațiunile și nu-și păstra se pentru el decît puține trupe.

Hotărîră în cele mai mici amănunte măsurile ce trebuiau luate. Așteptau fără teamă debarcarea.

* * *

În mijlocul grijilor care-l frământau, lui Tous-saint îi fu hărăzită o mare bucurie.

Era singur cu Lagoscette în camera sa de lucru, cînd se arătară în prag doi negri tineri, înalți și chipeși.

Toussaint stătu o clipă la îndoială.

— Feciorii mei! murmură apoi înduioșat.

În patru ani, copiii deveniseră flăcăi. Placide alergă spre el cu brațele întinse și se aruncă la pieptul lui. Isaac rămase mai în urmă. Se lăsă îmbrățișat, apoi scoase cutia de aur, înfășurată cu grijă într-o batistă. Ardea de nerăbdare să ducă la bun sfîrșit misiunea ce-i fusese încredințată.

— Generalul Leclerc îți trimite această casetă din partea Primului Consul. El a adăugat că de tine, tată, depinde pacea sau războiul.

Vorbea cu ifos, repetînd întocmai cuvintele comandantului francez.

— De mine depinde pacea sau războiul? Tous-saint avu un zîmbet ofilit. Dacă ar depinde de mine...

Deschise nerăbdător cutia. Luă plicul mare, sigilat cu cinci peceti verzi, și îl rupse. Se adînci în citirea mesajului în care Bonaparte folosea toate mijloacele care-i erau obișnuite: măgulire, minciună, sinceritate și bruschete de soldat... Amenințările, învăluite în cuvinte de laudă exagerate, erau cu atît mai îngrijorătoare.

— Fătărniciel Totul e fătărnicie. Ascultă, Etien-
nel Ascultați și voi:

„... Te bucuri de stima noastră... Ne place să
recunoaștem serviciile importante pe care le-ai
adus poporului francez. Dacă la Saint-Domingue
mai flutură drapelul național, ți-o datorăm dumi-
tale și vitejiilor dumitale negri...”

„... Astăzi vei fi primul care să se incline în
fața suveranității națiunii care te numără printre
cei mai iluștri cetățeni ai ei, din pricina servici-
ilor pe care i le-ai adus, a talentelor dumitale
și a forței de caracter cu care te-a înzestrat na-
tura...”

Sări cîteva rînduri:

„... Spune locuitorilor din Saint-Domingue că
dacă libertatea e cea dintîi dintre nevoile lor, nu
se pot bucura de ea decît o dată cu titlul de ce-
tățeni francezi și că toate actele contrare intere-
selor patriei și supunerii pe care o dătoresc guver-
nului și căpitanului general ar fi tot atîtea aten-
tate comise împotriva suveranității naționale, care
ar șterge amintirea serviciilor trecute și ar face
din Saint-Domingue teatrul unui război groaznic,
în care părinții și copiii s-ar înjunghia între ei...
Și dumneata, generale... nu uita că ești răspunză-
tor de purtarea lor față de Dumnezeu și față de
noi...”

Cînd isprăvi de citit, Toussaint, descurajat, lăsă
să-i cadă din mînă scrisoarea.

— Dacă mai păstram o licărire de nădejde, și
aceea se stinge acum... Bonaparte vrea să aducă
iarăși colonia la vechea ei stare. Cum putem evita
războiul?

— Dar bine, tătă, îndrăzni Isaac, generalul Leclerc a dat și o proclamație. El garantează libertatea negrilor... Nu poate fi vorba de război! Numai dacă tu vrei să te înțelegi cu el. Francezii ne vor binele...

Toussaint îl privi cercetător, ca și cum îl vedea pentru întâia oară. Isaac îi păru schimbat, înstrăinat de el. Îi vorbi cu blindețe:

— Ești încă un copil, Isaac! Dacă Bonaparte ar fi avut intenții pașnice, nu era nevoie să trimită o armată atât de numeroasă, ca să ne dovedească prietenia lui. Scopul e să facă din noi sclavii de altădată. Și asta n-am s-o îndur cît timp voi fi în viață.

În noaptea aceea, Lagoscette, prietenul de care îl legau atâtea amintiri scumpe, plecă lăsându-i o scrisoare:

„Nu pot lupta împotriva Franței, deși Franța de azi e alta decît am dorit-o eu. Prietenii mei, care făuriseră Republica, au murit de mult. Eu am rămas singur. Mă retrag din funcția pe care am îndeplinit-o. Insula aceasta, în care m-am născut, e o patrie pentru mine, cum e și pentru voi. Gîndul meu vă însoțește. Din toată inima doresc să păstrați libertatea cîștigată cu atâtea jertfe”...

A doua zi, Toussaint părăsi Cap Français, ducîndu-se la cartierul său general, de unde trebuia să conducă operațiunile de război.

Mulțimea se adunase în piață, ca să-l vadă plecînd. Cînd se ivi în capătul străzii, înconjurat de gardă sa, se tălăzui spre el, împiedicîndu-l să înainteze.

Făcu un semn, cerînd tăcere.

— Trebuie să vă părăsesc deocamdată. Dar las aici ochiul și brațul meu. Ochiul va ști să vegheze, și brațul să lovească.

Și arată spre Christophe, care-l însoțea. Urale nesfârșite răspunseră: „Trăiască Toussaint! Trăiască Christophe!”

Oamenii se dădură la o parte și făcură loc călăreților, care dădură pintoniailor și porniră în galop.

* * *

Christophe, ochiul președintelui, veghea.

Într-o dimineață, o escadră se arată în larg. Era o parte din flota ancorată în golful Samana.

Două vase de linie, patru fregate, zece vase de transport și câteva corvete.

Christophe hotărî să trimită o balenieră cu un ofițer al său, care fu îndată primit de Leclerc.

El îi aduse la cunoștință că, în lipsa lui Toussaint, generalul Christophe nu poate îngădui debarcarea.

Leclerc, minios, se plimba pe punte cu mâinile la spate, însoțit de amiralul Villaret.

— Spune cui te-a trimis că vom acosta îndată, și peste un ceas vom începe debarcarea trupelor. Nimeni să nu cuteze să ne împiedice. În caz contrar, tunurile noastre vor bombarda Cap Français.

— Generalul Christophe, spuse calm ofițerul, e hotărît să v-o ia înainte. Se vede nevoit să dea foc orașului. Și veți ocupa doar ruinele, din ce a fost capitala coloniei.

— Acel Christophe va plăti scump îndrăzneala sa, strigă Leclerc. N-o să aibă vreme să-și aducă la îndeplinire amenințarea.

Ofițerul salută și coborî în balenieră, care sălta pe valuri ca o coajă de nucă.

Între timp, toate măsurile fuseseră luate pentru evacuarea orașului.

Christophe, după ce primi răspunsul adus de ofițer, se hotărî în pripă. Trebuia acum să fie „brațul care lovește”. Puse în bătaie cele cîteva tunuri vechi de la fortul Picolet, care începură să scuie plăcări. O corvetă care forma avangarda, lovită în plin, se scufundă în cîteva clipe. Celelalte vase, în loc să acosteze, se depărtară spre larg.

Soldații negri primiră torțe de rășină pe care să le arunce aprinse pe unde nimereau. Cele mai multe case erau de lemn, și focul se întinse cu repeziciune.

Cînd întreaga escadră ajunse în radă, priveliștea era înspăimîntătoare.

De la Capul Caracol pînă la fortul Picolet, orașul nu era decît o vîlvătaie uriașă. Un fum gălbui se înălța spre cerul de văpaie. Depozite, magazine, casele arătoase ale bogătașilor, ca și șandramale subrede, totul căzu pradă flăcărilor.

Cînd primul detașament puse piciorul pe insulă, din mîndrul Cap Français nu mai rămăsese decît numele. Ruinele se profilau sinistre pe albastrul cerului. În mahalaua Peu de Chose urlau ciinii a pustiu...

Îngrozită, Pauline privea de pe punte orașul incendiat. Era în toane foarte rele de cîtăva vreme.

Expediția nu se vestea de loc așa de veselă cum o crezuse la început. Laure Junot îi făgăduise o viață de petreceri în acest paradis pămîntesc atît de lăudat. Visase să ajungă împărăteasă. Să fie primită cu muzici și flori. Și iată că lucrurile luau cu totul altă întorsătură.

Nici baluri, nici ospete, numai flăcări care nimicesc. Războiul se vestea lung și greu.

LA CRÊTE A PIERROT¹

— **O**rice mi-ai spune, dragul meu Pamphile, era păcat ca insula asta bogată să rămână în mâinile negrilor. Cu orice sacrificii, trebuie să intre iar în stăpînirea Franței.

Cuvintele acestea erau spuse de generalul Dugua, care gîfîia călare pe un cal alb, ce se mișca domol, la pas, ca un cal de dric.

Tovarășul său de drum se mulțumi să zîmbească și să încuviințeze, privind cu luare-aminte împrejur.

Cimpîi inflorite, riuri repezi, sclipind printre perdele de ferigi uriașe, pîlcuri de cocotieri, de bananieri, spre care n-ai decît să întinzi mîna ca să culegi fructele zemoase și parfumate.

— Și nici nu e nevoie de cine știe ce sacrificii. Pînă acum norocul a fost de partea noastră, reluă generalul, întorcîndu-se spre șeful său de stat major. Războiul cu negrii e o jucărie, pe lângă campaniile la care am luat parte...

Pamphile de Lacroix oftă... Știa ce urmează... Cînd ajungea aci, comandantul începea să se laude

¹ — Creasta lui Pierrot.

cu rolul însemnat pe care el, Dugua, îl jucase în acele împrejurări...

— Eu, care am luptat la Toulon... continua să înşire monoton Dugua, eu, care am luptat în Italia... eu, care i-am învins pe mameluci la piramide... Eu, care am înăbuşit în sânge răskoala de la Cairo...

Pamphile nu era de loc de părere că războiul cu negrii e o jucărie. Dar se feri să discute. E adevărat că la Port-au-Prince avuseseră noroc. Bogaţii creoli, aşa cum îi făgăduiseră lui Leclerc, s-au revoltat în clipa când armatele debarcate se aflau la porţile oraşului. Prins între două focuri, generalul Agé fusese nevoit să se retragă. Corpurile de infanterie, comandate de Boudet şi Dugua, fuseseră primite cu buchete de flori. Ospetele se ţinuseră lanţ vreme de câteva zile. În cele din urmă, au trebuit să se smulgă din mijlocul petrecerilor, lăsând o garnizoană în oraş. Misiunea lor nu era încă sfârşită. Se îndreptau acum spre Saint-Marc.

— Dacă şi la Saint-Marc sîntem primiţi la fel, spuse Dugua, facem joncţiunea cu trupele din nord, şi într-o săptămînă colonia e în mîinile noastre.

Pamphile de Lacroix era departe de a împărtăşi optimismul comandantului. Încercă să-l facă să înţeleagă:

— E o mare greşeală să-ţi subvaluezi adversarul, zise el. Negrii au dovedit că ştiu să lupte. Te poţi aştepta la orice din partea lor.

Ochii lui cercetau neliniştiţi tot cuprinsul. Se aştepta la un atac prin surprindere.

Dar bătrînul Dugua nu putea fi uşor clintit din părerea lui.

— Ei, Pamphile, ești un prăpăstios! Dulce e viața la Saint-Domingue...

Îngină printre dinți un refren creol, auzit la Port-au-Prince. Era vorba acolo de:

Lisette quitté la plaine

Mon perdi bonheur a moué...

Oare coloniștii din Saint-Marc au să-l ospăteze tot atît de bine? Strașnică poftă avea de un pateu de vînat. Știu creolele să facă un pateu de vînat, de-ți lingi degetele. Hotări că la Saint-Marc să se odihnească mai multă vreme și să guste din plin bucuriile cu care te îmbia insula asta minunată.

Dar la Saint-Marc, Dessalines îi pregătise o primire care nu semăna de fel cu cea de la Port-au-Prince.

Ajunseră pe la asfințit la marginea orașului. Totul părea liniștit. Dar nu ieși nimeni să-i întîmpine. Lacroix dădu ordin de cantonare și trimise cîteva patrulare de recunoaștere.

„— Ah! suspină Dugua, descălecînd greoi, un palmole pentru șalele mele obosite. Atît îmi doresc deocamdată. Cred că îl voi avea cît de curînd.

Pamphile ridică din sprincene.

— Știu și eu? Mă tem că nu.

— Dumneata, Pamphile, vezi numai primejdii peste tot, spuse cu năduf Dugua. Eu cred că...

Dar n-apucă să sfîrșească vorba, și o vîlvătaie se înalță pînă la cer, urmată de o explozie puternică. Rachetele luminoase se înalțau în văzduh.

¹ — Lisette s-a dus de pe cîmpie,
Bucuria mi-a pierit.
(Cîntec vechi, în limbaj creol.)

pocnind și recădeau în jerbe de flori purpurii, în ploaie de stele. Generalul Dugua rămase încremenit.

— Frumoasă primire ne-au pregătit, nimic de zis! spuse Pamphile printre dinți.

Patrulele trimise nu se mai întoarseră. Dinspre oraș, unde pojarul se întindea neconținut, se auziră împușcături. Apoi deodată se făcu tăcere.

Un detașament mai numeros, plecat în ajutorul patrulelor, se întoarse după un ceas. Ofițerul raportă că n-a găsit decât cadavrele lor în orașul incendiat și părăsit.

Dugua turba de minie. Hotărî să pornească îndată, cu toată armata, ca s-ajungă din urmă trupele negre care se retrăgeau. Trimise un curier generalului Boudet, care venea în urmă cu trupele sale, ordonându-i să se grăbească.

La câteva leghe în fața lor, ultimele detașamente din divizia lui Dessalines se retrăgeau. Negrii priviseră petrecerea cu artificii de pe un dîmb, făcînd mare haz de păcăleala pe care le-o pregătise Dessalines frantujilor. În timp ce se așezau butoaiile cu pulbere la Saint-Marc, generalul cu mina lui dăduse foc propriei sale case. Grăbea acum să ajungă la fortul Pierrot care, așezat pe o stîncă înaltă și abruptă, domina toată valea și tăia drumul armatei franceze spre nord. În cheile înguste și prăpăstioase prin care se repezeau mugind apele Artibonitei, dușmanul putea fi ușor nimicit.

Priveliștea se schimbase. Era tăcere ca la începutul lumii. Pamphile privea înfiorat singurătățile acelea vrăjmașe. În starea lui de spirit, nu l-ar fi mirat să vadă ivindu-se un dinosaur din mlaștile adinci, și văzduhul să se întunece de ptero-

dactili, reptilele zburătoare, de care vorbea marele naturalist Cuvier.

Oamenii înaintau aneauie prin hățișuri de nepătruns, croindu-și drum cu securea. Își sfîșiau mîinile în țepii cactușilor și în măracinișuri cu spini tăioși ca briciul. Alunecau la tot pasul, se tîrau, înjurînd și blestemîndu-și soarta.

Două zile dură chinul acesta. În seara zilei de-a doua, un rîu înspumat, numai în cascade repezi, le tăie drumul. Între timp, îi ajunsese din urmă și Boudet cu trupele lui.

Patrulele plecate în recunoaștere vestiră că mai jos, într-un loc deschis, se afla un vad.

Urmîndu-și planul, trebuiau cu orice preț să-l treacă.

Dessalines se refugiase cu o mie de soldați în fortul Pierrot, ca să taie drumul francezilor. Grosul armatei lui urma să se unească cu trupele din nord.

Planul se dovedi bun. În așteptarea dușmanului, distribui oamenilor praf de pușcă și gloanțe și-i postă țintașii cei mai destoinici dincolo de parapetul de bolovani și pămînt al fortului.

În curînd se zăriră printre hățișuri siluete albe. Francezii își lăsaseră echipamentul greu la trecerea vadului; unii, scoțîndu-și tunicile, rămăseseră în cămașă, păstrîndu-și doar chipiurile înalte. Printre ei, ofițerii se distingeau ușor, fiindcă își păstraseră uniforme. Cînd francezii se mai apropiară, un soldat negru duse arma la ochi. Dessalines îi puse însă mîna pe umăr.

— Nu trageți! strigă el. Așteptați ordinul. Lăsați-i să se apropie pînă le vedeți albul ochilor.

N-avem prea mult praf de pușcă, și fiecare glonț trebuie să lovească în plin.

Tobele bubuiră. Era semnalul de atac. Francezii porniră într-un iureș pe povirnișul stîncos, cu baioneta la armă. În curînd însă își încetîniră mer-sul; alunecau și cădeau în ripile Artibonitei. Cei din spate le protejau înaintarea. Lăsați într-un genunchi, își descărcau într-una puștile; dar nici un glonț nu nimeri pe negrii ascunși înapoia re-dutei.

Cînd primii soldați ajunseră în apropierea para-petului, se porni deodată un foc viu; armele de-tunau, secerîndu-i. Nu rămase nici unul în pi-cioare. Porni atunci al doilea val. Puștile răpăiră. Cîțiva soldați căzură. Dar alții se urcau pe stîncile din lături... Un negru urni din loc un bolo-van uriaș și-l rostogoli peste cîțiva infanteriști care se cățăraseră pe peretele povirnit, pînă aproape de parapet. Ceilalți îi urmară pilda. Rîndurile se învălmășiră. Sub ploaia de bolovani, francezii o luară la goană înapoi. Pe un tăpșan, Dessalinés zări doi generali în uniformă de paradă, cu penaje și epoleta auriți, care păreau că discută aprig, fără să țină seamă de primejdia care-i ame-nința. Ce pradă bună! Luă pușca unui soldat. Ochi îndelung pe cel mai înalt, care ședea cu spatele spre el. Apăsă trăgaciul. Rănit la picior, generalul se prăbuși la pămînt. Tovarășul lui se grăbi să-l sprijine, dar căzu și el, lovit de un glonț bine țintit.

Atacul era respins deocamdată. Venea noaptea. Se așternu tăcerea, întreruptă doar de gemetele răniților și de lătratul șacalilor care adulmecau prada.

În noaptea aceea, așezat pe o buturugă, în cortul său, la flacăra unei lumînări, generalul Pamphile de Lacroix însemna într-un carnet întâmplările zilei. Fuseseră multe și triste.

Descurajarea se citea printre rînduri. Prevederile lui se adeveriseră. Dugua era prima victimă a optimismului său. Murise cîteva ceasuri mai înainte, trecîndu-i comanda. Pentru cei douăzeci și șapte de ani ai lui Pamphile, era o grea răspundere.

„Soldații noștri se apropiaseră de redută, scria el. Dar am fost văzuți. Au început să tragă, și într-o clipă totul a fost la pămînt. Generalul Boudet a fost și el rănit la picior. Am rămas singur...”

Amintindu-și clipele grele prin care trecuse, Pamphile scoase un oftat. Lăsă pana și-și frecă ochii obosiți. Avea mare nevoie de somn, somnul însă nu se lipea de el.

Ținînd seama de pierderile grele suferite, el hotări să nu mai atace reduta, ci să-i silească pe negri să capituleze prin foame.

* Zilele treceau. Asediul se prelungea.

În cortul lui mișunau scorpionii și șopîrlele. În jurul lui roiau maringuinii, ale căror întepături sînt atît de veninoase.

Neobișnuiți cu clima, soldații sufereau de friguri. Pe sub piele li se strecura primejdioasa „chique”, un fel de căpușă, care stîrnește o mîncărime cumplită și face umflături dureroase. Cînd dormeau, năvăleau peste ei furnicile albe, care-i mușcau la sînge. Toate acestea, adăugate la zăpușeala nesuferită și la hrana neîndestulătoare, semănau descurajarea printre francezi.

În schimb, în fortul său, bravul Dessalines era plin de încredere. Își îmbărbăta soldații cu veselia lui neostenită:

— Nu vă fie teamă! Tot noi sintem cei mai tari. Astăzi mergem la nuntă.

Și pe neașteptate, atunci cînd ziua se îngina cu noaptea, făcea cîte o ieșire. Se năpustea în fruntea alor săi.

— Iu-huu! Iu-huu! . . .

La strigătul său, vitejii dădeau năvală. Goli pînă la briu, cu pielea netedă și lucie ca abanosul, învîrtea în mină sabia grea, ca pe o morișcă; și vai de cel ce se găsea în drumul său! În față, la dreapta, la stînga, loviturile plouau. Și parcă avea ochi și în spate. Se întorcea în loc și curăța fără milă pe cei ce-l urmăreau. În focul luptei, Dessalines, „leul african”, se năpustea, cu un strigăt înfiorător, acolo unde era gloata mai deasă și culca vrăjmașii la pămînt ca pe niște spice secerate.

Cînd francezii aruncau în luptă forțe numeroase, negrii se retrăgeau în fortul lor.

*„Dușmanii, scria seara Lacroix, mișunau în re-
dută, ridicau scînduri pe parapete, făceau punți
peste șanțuri și ne atacau. Întăritați de îndrăzneala
lor, ne repezeam asupra-le cu baioneta, ei însă se
aruncau în șanțuri. Din redută ne improșcau cu
un foc viu și susținut...”*

Tînărul general era tot mai îngrijorat. Nu avu-
sesse niciodată un asemenea adversar. Principiile
de tactică și strategie nu se potriveau acestui
fiu al junglei, care era Dessalines.

Într-o noapte, Pamphile se retrăsese mai de vre-
me ca de obicei în cortul său. Toată ziua, zăduful

tusese de neîndurat. De abia își mai trăgea răsuflarea. Din cînd în cînd își ștergea fruntea asudată. Se lungise pe patul lui de campanie și visa cu ochii deschiși la plaiurile Franței, la umbra nucilor din grădina părintească, la culmile înzăpezite ale munților. Se voia departe de insula aceasta, în care totul îi era străin și dușman.

Un bubuit groaznic îl făcu să tresară. Apoi altul... În aceeași clipă, o răbufneală de vînt zgîlții cortul și-l trînti peste el. Fulgerele brăzdau cerul. Se porni o ploaie cu spume. Torente de apă se revărsau în tabără. Trăsnetele detunau pe aproape, dărîmînd copacii peste oameni.

Deodată, sună alarma. În mijlocul stihilor dezlănțuite, negrii ieșiți ca din pămînt loviră cu sete în francezii năuciți, care nu puteau să li se împotrivească.

Dimineața, soarele era mai strălucitor ca totdeauna. Cerul era spălat de ploaie, nou, proaspăt, curat. Păsările ciripeau în frunzișul fraged. Dar cîmpul din preajmă era plin de morți și de răniți. Reduta era goală. Dessalines pierise împreună cu toată oastea lui.

Pamphile de Lacroix, după ce ocupă fortul, dădu ordin de plecare. Armata franceză se găti de drum. Iar generalul, folosind scurtul răstimp, scrisese în jurnalul său:

„Retragerea pe care a plănuit-o și a întăluit-o comandantul fortului Pierrot e o faptă de arme deosebită. Reduta sa era înconjurată de peste 12 000 de oameni. El a scăpat fără să piardă nici jumătate din garnizoană. Nu ne-a lăsat decît morții și răniții”.

Cu un simț al adevărului care-i face cinste, tinărul general recunoștea astfel meritele adversarilor săi.

Peste o săptămână, cînd ajunse la Cap Français, Pamphile de Lacroix se prezintă la generalul Leclerc și îi dădu raportul. Întrevederea a fost lungă și agitată.

Cînd se întoarse în tabără, Pamphile notă în carnetel:

„Pierderile noastre atît de grele l-au îndurerat pe generalul Leclerc. Din motive politice, el a cerut să le ascundem, cum va face și el în rapoartele oficiale...”

Văzînd că războiul se prelungește și că victoriile de care era sigur se prefac în înfrîngerii, Leclerc își puse toate nădejdlile în lupta perfidă la care-l îndemnau instrucțiunile lui Napoleon. Prin proclamații afișate pretutindeni, garanta negrilor libertatea. Pe de altă parte, se folosea de toate mijloacele ca să semene discordia între șefii negrii și să-i îndepărteze de Toussaint, care fusese declarat în afara legii.

Mai mult chiar: cu unii negri prizonieri, pe care izbătise să-i convingă, formase un batalion „pașnic”, care cutreiera ținuturile, convingînd oamenii să se alăture francezilor. Promiteau amnistia generală și un grad în armata franceză celor ce veneau să lupte împotriva rebelilor.

Urmările acestor măsuri se văzură în curînd. Maurepas capitulă cu toate trupele.

Cînd i se aduse vestea trădării, Toussaint o respinse cu indignare. Maurepas să se lase ademe-

nit de făgăduielile lui Leclerc? Maurepas să părăsească lupta?

Toussaint trăia clipele cele mai dureroase din viața sa. Primi însă lovitura cu bărbăție. Singura cale era să pornească la atac. O victorie i-ar fi readus pe cei șovăielnici în tabăra lui. Hotări deci să atace armata generalului Desfourneaux, aflată lângă orașelul Plaisance.

Urmind instrucțiunile lui Leclerc, Desfourneaux îl primise cu mari onoruri pe Maurepas. Ambițiosul general negru nu-i putea ierta lui Toussaint că dăduse întâietate celorlalți, lui incredințându-i comanda cea mai puțin importantă. Ca să-și câștige o situație cât mai strălucită în armata franceză, ceru să fie pus îndată la încercare: să lupte împotriva lui Toussaint.

În noaptea din ajunul bătăliei, Toussaint nu închise ochii. Pe la trei dimineața Charles îl găsi șezînd lângă patul de campanie, în care dormea Placide. Îl rugă să se odihnească puțin.

— Nu, Charles! Noaptea aceasta nu e făcută pentru somn.

➤ Gîndul că va trebui pentru prima oară să lupte împotriva alor săi îl chinuia cumplit.

Trimise cîteva patrule de recunoaștere prin păduricea de palmieri din apropiere, ca să afle poziția armatei dușmane. Cînd acestea se întoarseră, dîndu-i raportul, Toussaint luă o hotărîre îndrăzneată. Cu prețul vieții lui, spera să evite lupta între frați și să obțină victoria.

Profită de întuneric, pentru a-și aduce trupele prin pădurice, în cea mai mare taină, cât mai aproape de locul unde se găseau tocmai soldații lui Maurepas. Învîingîndu-și temerile, comandantul

francez hotărîse ca ostaşii lui Maurepas să formeze aripa dreaptă a armatei, spre pădurea de palmieri. Pentru mai multă siguranță, în spatele negrilor fuseseră desfășurate două regimente franceze.

Zorile îl găsesc pe Toussaint încrezător și calm. Nici nu s-au risipit negurile nopții, cînd dă semnalul de atac. Micii toboșari bat tobele cu înversunare. Trupele se pun în mișcare.

Negrii lui Maurepas înaintează în rînduri strînse, în pas vioi. Prin picla ușoară, care învăluie cîmpia, zăresc doar niște umbre apropiindu-se...

Și deodată dau cu ochii de alți negri, care le vin împotrivă, asemenea cu ei, de parcă s-ar vedea într-o oglindă. Ofițerii francezi comandă „Foc!” O clipă de șovăială... Francezii și-au pus armele la ochi. O salvă de împușcături...

Cîțiva negri din primul rînd se clatină și cad în iarbă, horcîind și gemînd. Soldații lui Maurepas nu se îndură să tragă în frații lor... Stau cu puștile la ochi și pregetă.

Atunci se întîmplă ceva cu totul neașteptat...

Un călăreț cu portul mindru se arată în fața frontului.

Un glas răsunător, pe care cu toții îl cunosc prea bine, îi infioară.

— Fraților! Trageți în cel care v-a fost ca un tată?

Gloanțele îi suieră pe la urechi. Francezii trag cu îndirjire în ținta aceasta vie.

— Toussaint! Toussaint!

Strigătul izbucnește din mii de piepturi și urcă pînă la cer.

A fost atunci o clipă de neuitat...

Cutremurați pînă în adîncul sufletului, patru mii de oameni cad în genunchi. Francezii din spatele lor se opresc nedumeriți. Apoi primesc iar ordin să tragă. Trimit o salvă de gloanțe care lovesc în plin. Se aud vaiete cumplite. Îndirjiți, soldații lui Maurepas se întorc împotriva foștilor aliați. Luptă acum corp la corp, cu înverșunare. Luptă pe viață și pe moarte. Oamenii abia se mai zăresc în fumul iscat de împușcături. Răcnesc, scrișnind din dinți, încheștați unii de alții, rostogolindu-se în praful ridicat de picioarele lor.

O adiere venită dinspre rîu risipește fumul. Abia atunci se vede cîmpul semănat cu cadavre. Cîțiva răniți încearcă să se desprindă dintre ele. Un regiment francez este zdrobit și se retrage în dezordine.

Oastea lui Toussaint, unindu-se cu aceea a lui Maurepas, face o mișcare de învăluire asupra armatei franceze, care a rămas cu flancul descoperit.

Toussaint, cu sabia ridicată, înaintează în fruntea alor săi.

— După mine, copiii Libertate sau moartea!

Într-un iureș nestăvilit, negrii dau năvală. Nimic nu le poate rezista. Generalul Desfourneaux e silit să ordone retragerea.

Toussaint rămîne stăpîn pe cîmpul de luptă.

Puțin după bătălia aceea, Leclerc scrie o scrisoare lui Napoleon. Mîna îi tremură. Dinții îi clănțăne. Îl scutură frigurile și-și șterge într-una fruntea asudată.

„Ca să vă faceți o idee despre pierderile mele, aflați că regimentul al 7-lea de linie a venit aci cu 1 395 de oameni, iar azi în armata activă au

rămas 83 și 107 la spital. Restul morți. Regimentul 11 infanterie ușoară a debarcat cu 1 900, azi are 163 capabili să-și facă datoria și 200 la spital, și așa mai departe. Formați-vă dumneavoastră singur o idee de situația în care mă aflu în această țară, în care războiul civil a bîntuit cu furie timp de zece ani și unde rebelii sînt convinși că noi intenționăm să-i readucem la sclavi!!...”

În bătălia de la Plaisance, Toussaint se dovedise din nou un mare comandant. Voința lui de fier știuse să biruie împrejurările potrivnice și mintea lui ascuțită se pricepu să folosească cel mai mic avantaj. Dar, cu toată victoria, își dădu seama că nu-i poate învinge pe francezi așa de ușor.

Lupta era inegală. Armata franceză era ca o hidră cu nenumărate capete. După ce tăiai unul, altele amenințau tot mai aprig.

Ca răspuns la scrisoarea cumnatului său, Napoleon trimise o nouă flotă, sub comanda amiralului Gantheaume, care transportă trupe proaspete.

Întunecat și singeros se arăta viitorul.

Zile de restriște.

Bătălie pe viață și pe moarte.

Război cu dușmanii dinăuntru, care-și dau mîna cu cei veniți pe mare.

În vârtejul acestor întimplări, Toussaint nu-și pierdea cumpătul. Nu se socotea nici victorios, dar nici înfrînt, atîta vreme cît mai avea în el o scînteie de viață.

* * *

Plouă... O ploaie tropicală, neîndurătoare, adevărat potop, care prefăce drumurile în smîrcuri și băltoace, cîmpiile în mlaștini, și care îneacă sub aceleași cataracte atît armata negrilor cît și armata franceză, neobișnuită cu clima și peste măsură de istovită.

Lupta încetă deocamdată... Era un armistițiu forțat...

În acele împrejurări atît de grele, generalul Leclerc se hotărî să-i scrie lui Toussaint. În cuvinte dulcege și fătarnice îl încredința „*că dorește ca pacea să domnească la Saint-Domingue... că se bizuie pe dragostea ce o poartă coloniei, ca să spere că va binevoi să-l ajute cu sfaturile sale*”. Îl încredință din nou că sclavii dezrobiți vor rămîne liberi, că soldații negrii își vor păstra armele, considerați fiind că fac parte din armata franceză.

Mototolind fără voie în pumn scrisoarea, Toussaint rămase multă vreme adîncit în gînduri. Citea printre rînduri minciuna și ipocrizia.

El era hotărît să ducă lupta mai departe. Dar nu era singur în cauză. Ținea în mîinile lui soarta întregului popor negru.

Acum, toți socoteau că e mai cuminte să cedeze. Cel puțin deocamdată... Au ajuns la capătul puterilor. Din moment ce libertatea sclavilor nu e cu nimic primejduită... După cum sună scrisoarea lui Leclerc, s-ar putea obține condiții de pace destul de bune.

Aceasta era părerea unanimă.

După o grea luptă cu sine însuși, Toussaint se hotărăște. Și pacea a fost semnată la 5 mai 1802.

UN APUS CARE A FOST ȘI UN RĂSĂRIT

De a doua zi, Toussaint trebui să se retragă la căsuța lui de la Gonaïve. Își muncea peticul de pământ, ca orice cultivator negru. În haine albe, de pînză ușoară, cu o pălărie de paie care-l apăra de soare, ieșea în fiecare dimineață la cîmp și trudea pînă seară.

De întîmplările trecute nu pomenea nimic. Ai săi îi împărtășeau durerea și căutau s-o aline, înconjurîndu-l cu toată dragostea. Îi fu dat însă la suferințele lui să mai adauge încă una: Isaac, fiul iubit, îl părăsi. Ceru voie tatălui său să plece în Franța. Toussaint primi lovitura cu bărbăție.

Nimic nu se schimbase în firea lui. Era același om înțelegător și prietenos cu toată lumea; ochii păstrau aceeași lucire aprigă.

Toată grija lui părea acum bumbacul pe care-l cultiva. Și într-adevăr, bumbacul creștea mai frumos ca oriunde în valea ferită de vîntul care ofilește floarea și de cărăbușii care i-o mănîncă. Capsulele umflate și mari plesneau, lăsînd să se vadă puful alb ca zăpada. Și Toussaint părea bucuros să culeagă cu mîna lui primii saci, laolaltă cu Placide, cu fiicele sale și cu ginerele său Charles.

Într-o zi trimise printr-un om de încredere o scrisoare lui Etienne, care se afla la Port-de-Paix.

Toussaint nu bănuia urmările acelei scrisori. Îl întreba între altele dacă frigurile mai bîntuie printre soldații francezi. Și îl poftea să vină la Gonaive.

Scrisoarea aceea căzu în minile lui Leclerc. Ea a fost pretextul pe care de mult îl aștepta generalul.

— Iată! Ai avut dreptate! îi spuse el Paulinei, fluturîndu-i scrisoarea pe dinaintea ochilor. Negrul conspiră! Acum s-a sfîrșit cu el!

Mai de mult, Leclerc vorbise soției sale de condițiile păcii și de libertatea îngăduită lui Toussaint, iar ea izbucnise indignată:

— Cum? l-ai lăsat liber? Și dacă încearcă să conspire? Ce va zice Napoleon? Uiti cît de greu l-a jignit sclavul ăsta parvenit? Cred că se așteaptă să-i dai o pedeapsă exemplară. Și tu te porți cu el ca și cum ar fi un rege detronat. Bagă de seamă! Primul Consul n-o să ți-o ierte nici odată!

Căpșorul de pasăre al Paulinei avea în el viclenii nenumărate, de care soțul ei nu era în stare. Ea își cunoștea fratele mai bine ca oricine. Și Leclerc rămăsese pe gînduri, cîntărind vorbele soției sale.

La îndemnul ei, dăduse ordin ca toate mișcările lui Toussaint să fie supravegheate și corespondența interceptată. Întimplarea îi venise într-ajutor. Scrisoarea aceea putea fi dovada unei conspirații. Omul primejdios, care ar fi putut din nou chema pe negri la arme și măcelări pe fran-

cezi, îndată ce grosul armatelor ar fi părăsit insula, trebuia pus în lanțuri de pe acum.

Însărcină pe generalul Brunet să-i aducă la îndeplinire ordinul. Brunet era bun pentru astfel de misiuni. Firea lui era posomorită și bănuitoare; vedea peste tot numai conspirații. Își alegea câțiva însoțitori, tot unul și unul, și discuta în cele mai mici amănunte cum să procedeze.

În închipuirea lui, capturarea lui Toussaint aducea cu prinderea unui leu în deșert sau a unui vultur viu.

Într-o dimineață, un curier se înfățișă la ferma Louverture și-l rugă pe Toussaint, din partea lui Leclerc, să-l primească pe generalul Brunet, care vrea să-i ceară câteva lămuriri.

A doua zi dimineața, un grup de călăreți se apropie în galop de căsuța pitită între boschete de ibiscus.

Brunet descălecă împreună cu suita sa. Salută teapăn și strinse mâna pe care i-o întinsese fostul președinte. Mergea legănându-se pe picioarele lui incovoiate de cavalerist și arunca în jur priviri bănuitoare.

— E incintătoare grădina dumitale, spuse cu un suris fățarnic, dar eu nu pot îndura zăduful acesta.

— În casă e mai răcoare, răspunse Toussaint, poftindu-i să intre.

— După dumneata! îl îndemnă politicos Brunet.

La un semn al lui, se repezică cu toții asupra lui Toussaint, îl înhățară și, ținându-l strins de mâini, îl legară cobză. Totul se petrecu cît ai clipi din ochi. Toussaint nu făcu nici o mișcare

de împotrivire, dar un zîmbet batjocoritor i se întipări pe buze:

— Iartă-mă, generale! Eu te-am primit ca pe un prieten; nu ştiam că vii aici ca duşman.

Apoi nu mai scoase nici un cuvînt.

Peste un sfert de oră, o trăsură închisă se îndrepta în goana cailor spre Cap Français. În ea se afla fostul preşedinte din Haiti cu cătuşele la mîini, ca un tîlhar de rînd. În jurul lui avea o escortă strălucită de generali, care-şi aşteptau răsplata şi decoraţiile pentru „glorioasa lor faptă de arme”.

Cum ajunseră la Cap Français, generalul Brunet îşi însoţi prizonierul pînă în port. Se suiră pe puntea unui vas pregătit de plecare. Printr-o ciudată coincidenţă, tocmai fregata „Eroul” primise misiunea să ducă în Franţa pe eroul negru.

Brunet schimbă cîteva vorbe cu comandantul, înmîinîndu-i ordinul lui Leclerc.

— Preşedintele republicii negre ne-a dat mult de lucru, spuse batjocoritor. Dar, în sfîrşit, vom avea acum pace în insulă.

Toussaint se întoarse spre el şi-l privi ţintă.

Brunet plecă ochii.

— Doborîndu-mă pe mine, grăi răspicat, n-aţi abătut arborele libertăţii din Haiti, decît cu numele. Rădăcinile lui sînt adînci şi numeroase. Şi în curînd vor da mlădiţe noi.

Brunet se prefăcu că nu aude aceste cuvinte. Strînse mîna comandantului vasului, urîndu-i drum bun, şi se grăbi să coboare pe chei, cu suita sa. Îndată după aceea, „Eroul” ridică ancora.

Toussaint pflvea pentru cea din urmă oară malurile insulei. Un nor negru acoperea cerul, și în umbră lui Haiti se întindea întunecată și tristă, parcă-ar fi păstrat amintirea celui care pleca.

Odată, de mult, eroul caraib Caonabø, ferecat în lanțuri pe o corabie ce-l ducea în Spania, privea la fel pămîntul pe care n-avea să-l mai vadă niciodată...

Fără voie, gîndul lui Toussaint se îndrepta spre el și spre soarta lor îngemănată... Dorința lui arzătoare era ca și corabia aceasta să se piardă în largul mării, pe furtună, la fel cu aceea de acum trei sute de ani.

* * *

O lună ținu călătoria. În carcera lui strîmtă, Toussaint nu mai număra zilele. La ce bun le-ar fi numărat? Într-o dimineață, îl trezi din somn o frămîntare neobișnuită pe punte. Marinarii forfoteau în tropot greoi de bocanci. Comenzii scurte răsunau.

Auzi zornăind lanțul ancorei, care se rostogoli în adîncuri.

La vreme de un ceas după aceea, un sergent trase zăvorul și deschise ușa.

— Hai, grăbește! se răsti. Domnul se răsfată. Domnul se scoală tîrziu, ca boierii!

Toussaint se ridică cu greu. Era atît de slăbit, încît căzu în genunchi. Sergentul îl prinse de subsuori și-l ajută să urce treptele.

Ieși la lumină; o burniță măruntă îl lovi în obraz. Respiră cu nesat aerul umed și răcoros. Erau la Brest, în rada vastă, unde sute de corăbii

își legănau catargele. Jūr împrejur, numeroase întărituri își înălțau meterezele amenințătoare.

Deodată Toussaint se auzi strigat pe nume. Era vocea innăbușită în lacrimi a Anitei, care alerga spre el și i se aruncă în brațe. Placide îi săruta mîinile. Fuseseră arestați și ei și călătoriseră cu toții pe același vas, fără să bănuiască măcar. Era o mare mingiere să fie împreună. Dar bucuria lor fu de scurtă durată. Toussaint fu despărțit de familie și urcat într-o căruță de poștă, care porni îndată spre Paris.

Țăranii care făceau arăturile de toamnă se opreau din lucru și priveau curioși la căruța aceea în care se afla un negru bătrîn, în lanțuri. Cei mai mulți dintre ei nu văzuseră negrii în viața lor.

Ploaia încetase. O lumină aurie, ca de miere, scălda tot ținutul, și Toussaint privea cu nesaț în jurul său. Nu știa bine ce-l așteaptă. Nici într-un caz, libertatea. Își lua rămas bun de la cer și de la pămînt, de la copacii care foșneau, de la cocorii care se însciau, în șiruri lungi, pe albastrul cerului.

Căruța se oprea la poște, schimba caii și-și continua drumul fără odihnă, grăbind să ajungă undeva.

Într-o noapte, — Toussaint, zdrobit de oboseală, n-ar fi putut spune a cîta noapte era — văzu sclipind luminile Parisului. Căruța stătu o clipă la porțile orașului, apoi trecu în goană, uruind pe caldarîmul ulițelor unui cartier mărginaș, întesate de lume. Se opri brusc în fața unor porți grele, ghintuite. Umbra unui turn înalt, de piatră

sură, se profilă amenințătoare pe cer. Închisoarea Temple!

Curți întunecoase, sentinele cu puști încărcate, ghișeuri, sălițe și coridoare, Toussaint trecu prin ele năucit. Apoi începu sușul treptelor întortochiate, care parcă nu se mai sfârșeau.

O ușă se deschise, și Toussaint fu împins cu brutalitate într-o cămaruță scundă din turn... O laviță cu o saltea de paie, pe care fostul președinte se întinse istovit. Somnul veni repede și-i alină pentru un scurt răstimp amintirea suferințelor.

Astfel trecură zilele. Și săptămânile...

Într-o seară, Toussaint fu scos din celula sa. Cobori iar treptele întortochiate și roase de vreme. După bezna adâncă a sălițelor, se trezi într-o încăpere puternic luminată. Neobișnuit cu lumina, clipi de câteva ori din ochi. Apoi zări la o masă un tânăr colonel cu ochi duri, ca de smalt albastru, și trăsături regulate. Părea foarte îngîmfat și sigur de el. Îl măsură pe Toussaint cu privirea din creștet pînă în tălpi. Omulețul acesta slab, gîrbovit de bătrînețe și albit, cu chipul suferind, îndrăznise să se împotrivească Primului Consul? Din pricina lui pornise o expediție la Saint-Domingue. Din pricina lui, insula aceasta era și acum un focar de revoltă...

Toate acestea i le aruncă în față, în cuvinte sfichiuitoare. Minia îl copleșea.

Toussaint nu clinti. Se uita nepăsător la colonel cum se zbuciumă.

— Nu mi-am făcut decît datoria față de poporul meu, îi răspunse liniștit.

Colonelul Savary se ridică de la masă și veni spre el, amenințător.

— Ani de zile ai guvernat în insula asta bogată. Vei da seama de toate faptele tale.

Apoi schimbă tonul. Cu o voce insinuantă îi șopti la ureche:

— Spune unde ți-ai ascuns comorile, și scapi cu viață!

Comorile! Iată ce-l interesa pe Primul Consul. Acum înțelegea Toussaint de ce își trimisese aci omul de încredere, executorul planurilor celor mai secrete.

Își pironi privirile arzătoare în ochii lui Savary, și statura sa căpătă o neașteptată măreție:

— Ceea ce am pierdut eu prețuiește mai mult decât orice comoară.

Acestea au fost ultimele cuvinte. Apoi se închise în tăcere, și Savary se osteni zadarnic să-l facă să vorbească.

* * *

E primejdios, lucru să înnoptezi într-o pădure din Haiti. Călătorul întârziat grăbește pasul să iasă la lumină. Lianele împletite printre arborii uriași, măcăcișurile întinse sînt lăcașuri ale tăcerii. Totul e mut, surd, sălbatic.

De la o vreme, pădurile par însuflețite. Lumini tainice se fugăresc printre copaci. Să fie licurici?

Într-o văgăună apărată de hățisuri de nepătruns, pîlpîie un foc. În jurul lui se zăresc umbre nemișcate, mai negre decât noaptea.

Charles Belair privește jocul flăcărilor, care aruncă o văpaie roșiatică pe figura lui osoasă, cu fălci puternice.

— Vin de la Cap... V-aduc vești... Scoate din sân un ziar, îl despăturește filfiindu-l deasupra focului. Scrie aci, negru pe alb, că prin decretul din 19 mai 1802 Napoleon a îngăduit din nou vânzarea negrilor. În Martinica și în Guadelupa sclavia a fost reînființată. În curînd ne vine rîndul și nouă. De aceea a ordonat Leclerc dezarmarea generală a negrilor. Dar iată că i s-au încurcat socotelile. Nu poate dezarma pe nimeni — sfîrșește el într-un rîs dureros.

Oamenii îl ascultă tăcuți, strîngîndu-și arma la piept. Apoi vorbește unul dintre ei:

— Eram proști să predăm armele? De aceea ni le cere, să ne bage iar la jug.

Charles clatină din cap cu tristețe.

— Noi, toți fugarii din păduri, am înțeles jocul lui... Se teme... Se teme de negri. E primejdios să lași o armă în mîna unui negru, cînd ai gînduri necurate că Leclerc.

— Să vină aci să le ia... Dacă avem arme, avem și libertate. Așa spunea Toussaint, tătucul nostru.

Cine vorbise? Unul dintre cei mulți...

Și acum, altul:

— Toussaint... El a știut de la început că Leclerc e dușmanul nostru de moarte. El a spus să fim uniți... ca boabele negre, cele multe... Și unde este el acum să ne vadă?

— Toussaint e cu noi, spuse Charles tulburat. E aici, printre noi, dacă nu i-am uitat cuvintele. Ele au să ne ducă la izbîndă. Glasul lui răsună răscolitor, ca al lui Toussaint:

— Să fim uniți! Să înălțăm iar steagul răscoalei și să-i izgonim pe franțuji.

Tam-tamul bate, focurile luminează toată noaptea pe înălțimi, chemînd tot poporul negru la luptă.

Pădurile dau adăpost răzvrătiților. Batalioane nevăzute stau de veghe. Bezna-i adîncă. Noaptea e prielnică negrilor. Pretutindenii, soldații francezi sînt încercuiți. Loviturile cad neîntrerupt. Se aud gemete. Apoi bezna îi înghite pe atacatori. Și se așterne liniștea...

În mornele sălbatice, zise „L'Adieu au Monde”, în văgăuna ascunsă s-au adunat toți generalii lui Toussaint: Charles Belair, Dessalines, Pétion, Clairvaux și omul cu cicatricea, Henri Christophe.

Acolo se pune la cale răscoala negrilor față de francezi. Mina care lovește e pretutindenii. Cum ar putea-o împiedica francezii să lovească?

De partea ei sînt riurile repezi, în care pier soldații inecați, ripele adînci în care putrezesc cadavre în uniformă, stîncile înalte de pe care plouă cu bolovani, mlaștinile în care se împotmolesc cu cai cu tot, și frigurile, groaznicele friguri galbene, care răpun soldații francezi, ca o altă mină răzbunătoare.

Generalul Leclerc însuși zace bolnav de friguri pe patul lui de campanie, în insula la Tortue. Zilele îi sînt numărate.

Afară bîntuie furtuna... Valurile înspumate se sparg de stînci cu un vuiet înfiorător. Dar prin vuietul acesta el parcă aude murmurul unui cîntec de departe...

„E o părere... Febra e de vină. Îmi vijile urechile"... Dar vocile se apropie. Sînt voci tinere, puternice...

— Ségner! Ascultă, Ségner!

Aghiotantul însă nu aude nimic.

Vocile sînt acum lângă el. E cîntecul poporului negru... „Ua Nasse"... Cîntecul libertății.

Leclerc, într-o supremă efortare, se ridică... Vrea să fugă...

Și se prăbușește mort la pămînt.

* * *

Într-o zi geroasă de iarnă, eroul negru, surghiunit în Franța, se afla iarăși într-o căruță de poștă, care-l ducea în goana cailor spre o țintă necunoscută. Cîmpiile erau acoperite cu promo-roacă. Vremea era posomorită. Bătea un vînt tăios, care-l pătrundea pînă la oase. Zgribulit într-o pelerină pe care i-o dăduse din milă unul din însoțitorii săi, Toussaint privea cu o strîngere de inimă în jur. Totul îi era străin, dușmănos. O singură mîngiere în restriștea lui — cuvintele lui Savary: „Un focar de revoltă... insula e iarăși un focar de revoltă"... Cuvintele astea, spuse la minie, erau un balsam pentru inima lui chinuită.

Căruța străbătea Franța de-a curmezișul, mergînd tot spre răsărit.

După o săptămînă de călătorie, în fața lui se ridică un lanț de munți înalți, albi de zăpadă. Munții Jura.

Un riu repede curge la poalele lor. Un pînten stîncos, pe care se află un castel întărit, se înfige adînc în apele riului, înspumate.

În goana cailor, căruța lăsă în urmă orașelul Pontarlier, ascuns înapoia zidurilor groase de cetate, și urcă spre castelul Joux, care domină toată valea.

Acolo, în cuibul de bufniță de pe stîncă, într-o carceră întunecoasă și înghețată avea să fie înțemnițat Toussaint. Un așternut de paie umede. Un ulcior și o strachină. Și nici o rază de soare.

Clipele trec grele ca plumbul. Și din clipe se înșiră zile și nopți. Pentru prizonier, nu mai este nici zi, nici noapte. Timpul și-a pierdut măsura. Cînd și cînd, aude zăvoarele scrișnind. Ușa scîrțîie în balamale: e paznicul care vine să-i aducă tainul lui de apă și de pîine tare ca piatra.

Ghemuit pe paie, osînditul tremură, îi clănțâne dinții. Neobișnuit cu iarna aspră, cu frigul groaznic din carceră, trupul lui vlăguit tinjește după soarele din insula depărtată. Gîndul își ia zborul și-l duce departe, printre trestii de zahăr legănate în bătaia vîntului, printre palmieri înalți și ape cîntătoare.

Viața lui abia se mai ține într-un fir. Dar nu se plînge. Nu scoate un cuvînt.

Din tinerețe și pînă în ultima clipă a fost la fel de dirz. În anii plini de înflăcărare, de avînt revoluționar, în anii cînd comanda ca un general încercat, în anii grei de suferință, a rămas același, fără șovăire.

În seara aceasta de primăvară, paznicul ursuz e parcă și mai ursuz ca de obicei. Asprimea lui ascunde o inimă caldă, dar consemnul e consemn.

— Moare negrul, nevastă, spune el, dînd la o parte strachina cu supă. Moare de oftică, sărma-

null! Scui-pă sînge și nu i se aduce un doftor. Și e rebegit de frig în pustia aia de celulă.

Femeia lui, Angelica, se înduioșează. Se roagă de el:

— Lasă-mă să-l văd!

Paznicul se învoiește, bombănind.

Femeia îi duce bătrînului negru o cană cu vin fiert și încearcă să-i dea să bea.

— Curaj, sărmanel! Am o veste pentru tine — și îi strecoară în mînă un bilețel. Pînă astă-seară n-a fost chip să mă furișez aci să ți-l dau.

Toussaint deschide ochii.

Vinul roșu îi aleargă în vine. O căldură plăcută îi cuprinde tot trupul. Desface hîrtiuța cu degete tremurătoare. E scrisul lui Isaac... Lui Toussaint parcă nu-i vine a crede. Isaac?... Cel care părăsise pe ai lui și se-nstrăinase?

În cuvinte duioase, fiul se ruga de iertare.

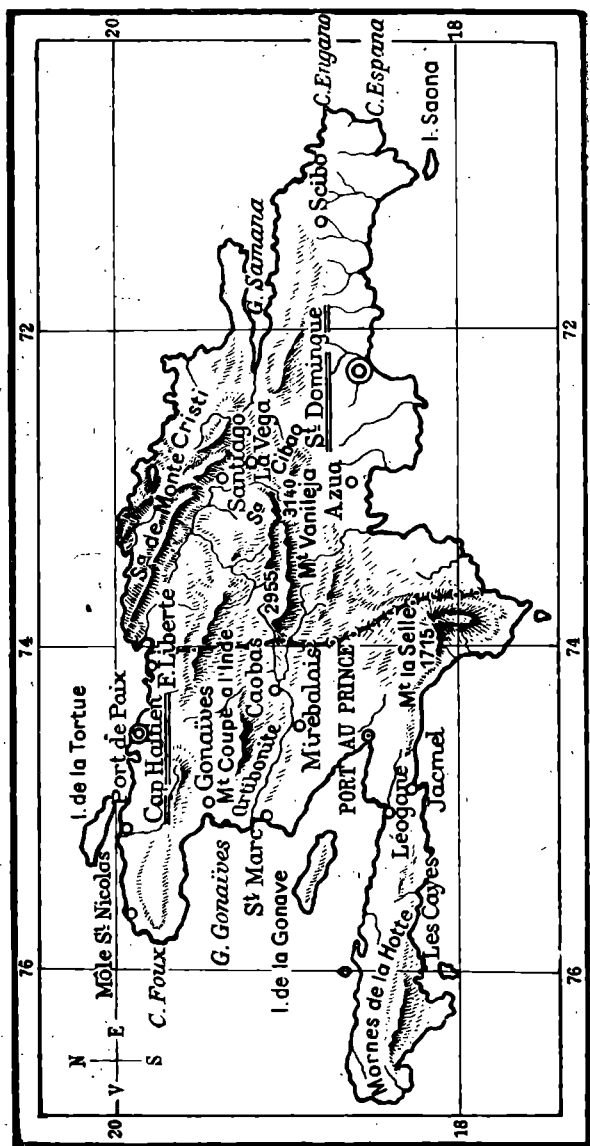
....„Aș vrea să fiu alături de tine, tată. Aș vrea să știi că scumpa noastră insulă este astăzi liberă. Armata lui Napoleon a fost zdrobită. Ultimii opt mii de soldați, asediați la Cap Français, au capitulat și au părăsit Haiti pentru totdeauna“....

Bolnavul încearcă să se ridice. Mîna lui scapă bilețul, pe care Angelica se grăbește să-l rupă în bucățele, ca să nu-l afle cineva.

Se uită la bolnav, uimită din cale-afară: de unde oare atîta lumină în privirile lui?

— Nu! N-a fost în zadar!... abia mai șoptește Toussaint.

Cade apoi în culcușul lui și rămîne nemișcat, cu un surîs de fericire pe buze, cu ochii mari deschiși, care văd victoria...

Harta insulei Haiti (fostă Saint Domingue)

CUPRINSUL

Pui de alb și pui de negru	5
Copilăria lui Nuielușă	22
La școala vieții	35
Un târg de sclavi	50
La cocoșul pintenat	62
Oamenii revoluției	74
Ospățul lui Turpin	84
Ua Naasse — cîntecul libertății	103
Jocul de-a soldații	113
Pe urmele vechilor Caraibi	132
Boabele negre	142
Partida de șah	163
Primul dintre negri	174
Se adună norii	183
Furtuna	191
La crête à Pierrot	211
Un apus care a fost și un răsărit	226

Redactor responsabil: Delia Damirescu
Tehnoredactor: Gabriela Tănase

*Dat la cules: 30. 12. 1963. Bun de tipar: 29. 02. 1964.
Apărut: 1964. Comanda nr. 5226. Tiraaj: 20140. Hirtle:
Semivelină de 63 g/m². Ft.: 540×840/16. Coll editoriale: 10. Coll de tipar: 15,5. A.: T. 12446. C. Z.
pentru bibliotecile mici: 8R—93.*

Tiparul executat sub comanda nr. 135/1964;
la Întreprinderea Poligrafică Cluj — Str.
Brassai nr. 5—7 — R.P.R.

Lei 5,25

EDITURA TINERETULUI